

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Grilj

**Značilnosti in pojavne oblike terorizma (nepovezanih)
posameznikov**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Grilj

Mentor:izr. prof. dr. Iztok Prezelj

**Značilnosti in pojavne oblike terorizma (nepovezanih)
posameznikov**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

Značilnosti in pojavne oblike terorizma (nepovezanih) posameznikov

Terorizem ostaja eden izmed ključnih varnostnih izzivov, s katerimi se sooča mednarodna skupnost. Medtem ko se tako nacionalni kot mednarodni varnostni sistemi krepijo in prilagajajo na izzive sodobnega terorizma, se tudi grožnje in oblike terorizma spreminjajo in prilagajajo. Z decentralizacijo in individualizacijo terorizma, ki je bil v preteklosti pojmovan kot pretežno skupinski pojav, se družba sooča z novimi varnostnimi izzivi. Posebno kompleksna oblika terorizma v tem pogledu je terorizem nepovezanih posameznikov. Magistrsko delo obravnava primere terorizma posameznikov in s pomočjo različnih tipologij analizira kompleksnost pojava. Z analizo terorističnih incidentov v obdobju od 1995 do 2015 magistrsko delo proučuje trend napadov (nepovezanih) posameznikov. V nadaljevanju prek študije primerov podrobneje obravnava procese radikalizacije ter druge vidike priprave in izvedbe napada. Magistrsko delo obravnava tudi vlogo informacijsko-komunikacijskih tehnologij kot specifičnega tehnološkega elementa, ki ga izrablja terorizem. Magistrsko delo ugotavlja, da lahko govorimo o naraščajočem številu varnostnih incidentov, povezanih s terorizmom posameznikov. Ti so v povprečju manj učinkoviti kot napadi organiziranih terorističnih skupin, a kljub temu zaskrbljujoči. Ob tem ni mogoče trditi, da bi bil terorizem (nepovezanih) posameznikov v večjem obsegu povezan le z eno ideološko, versko, politično ali svetovnonazorsko skupino. Pomembno vlogo v tem procesu ima tudi razvoj sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki posamezniku omogočajo lažji dostop do informacij in širši doseg njegovih dejanj.

Ključne besede: terorizem, nepovezani posamezniki, radikalizacija, informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Characteristics and forms of terrorism of (unaffiliated) individuals

Terrorism remains one of the fundamental security challenges of international community. While both national and international security systems are adapting and being reinforced in order to respond to the challenges presented by the contemporary terrorism, the threats and forms of terrorism are changing and adapting as well. With decentralization and individualization of terrorism, which in the past what perceived as primarily a group phenomenon, the society is facing a new set of security challenges. Particularly complex form of terrorism in that sense is the one perpetrated by the lone actors. Through analysis of terrorist incidents in the period of 1995 to 2015, this master thesis researches the growing trend of attacks perpetrated by unaffiliated individuals. Further on, it focuses on case studies through which it analyses specific processes of radicalization as well as other aspects of preparation and execution of attack. Thesis focuses also on the role of modern information and communication technology as a tool of unaffiliated terrorists. Master thesis concludes that there is a growing trend of security incident related to the unaffiliated individuals. They are generally less efficient than those perpetrated by terrorist groups, however, they still present a substantial concern. At the same time, it cannot be claimed that attacks perpetrated by unaffiliated individuals are related only to a particular ideological, political or worldview group. Modern information and communication technology also plays a substantial role by enabling individuals to gather the necessary knowledge and experience as well as achieve a much greater reach with their actions.

Key words: terrorism, unaffiliated individuals, radicalization, information and communication technology.

Kazalo vsebine

1 Uvod.....	7
2 Metodološki okvir raziskovanja.....	9
2.2 Hipoteze	9
2.3 Metodologija raziskovanja	9
3 Definicija terorizma.....	11
4 Terorizem (nepovezanih) posameznikov	15
4.1 Opredelitev terorizma posameznikov.....	15
4.2 Zgodovinski pregled pojava terorizma posameznikov.....	19
4.3. Kritični pogledi na terorizem posameznikov	22
5 Pregled napadov v obdobju 1995–2015	25
5.1 Analiza trendov terorizma posameznikov.....	26
5.2 Študije izbranih primerov	29
5.3 Slovenija in terorizem posameznikov	53
6 Radikalizacija, ideologija in oblike napadov	54
6.1 Radikalizacija.....	54
6.3 Oblike napadov in uporabljena orožja	61
6.4 Zaznavanje in preprečevanja groženj teroristov posameznikov	65
7 Vloga informacijsko-komunikacijske tehnologije v radikalizaciji, komunikaciji in izobraževanju nepovezanih teroristov posameznikov.....	67
8 Sklep.....	74
9 Viri	78

Kazalo slik

Slika 5.1: Število terorističnih napadov nepovezanih posameznikov v obdobju 1995–2015..	27
Slika 5.2: Število terorističnih napadov nepovezanih posameznikov v obdobju 1995–2015 v Evropi in Severni Ameriki	28
Slika 6.1: Delež (v %) posameznih orožij, uporabljenih v napadih s strani nepovezanih posameznikov na podlagi 190 obravnavanih primerov v obdobju 1995–2015 v Severni Ameriki ter Zahodni in Vzhodni Evropi.....	63
Slika 6.2: Število napadov na posamezne tarče na podlagi 190 obravnavanih primerov v obdobju 1995–2015 v Severni Ameriki ter Zahodni in Vzhodni Evropi.	64

Seznam kratic

AQAP	<i>Al-Qaeda in the Arabian Peninsula</i>	Al Kaida na Arabskem polotoku
FBI	<i>Federal Bureau of Investigation</i>	Zvezni preiskovalni urad
FSB	<i>Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii</i>	Federalna varnostna agencija Ruske federacije
GTD	<i>Global Terrorism Database</i>	Podatkovna baza globalnega terorizma
IED	<i>Improvised Explosive Device</i>	Improvizirana eksplozivna naprava
IKT	Informacijsko-komunikacijske tehnologije	
ISIS	<i>Islamic State of Iraq and the Levant</i>	Islamska država Iraka in Levanta
UN CTED	<i>United Nations Counter-Terrorism Committee Executive Directorate</i>	Izvršni direktorat odbora za boj proti terorizmu Združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike	
ZN	Združeni narodi	

1 Uvod

Terorizem kljub nekaterim korenitim spremembam, ki smo jih spremljali v mednarodnem varnostnem okolju, ostaja ena izmed pglavitnih varnostnih groženj mednarodni skupnosti. Pojav terorizma kot načrtovanega nasilja, ki vsebuje politično, versko in/ali ideološko motivacijo ter katerega cilj je podrejanje in/ali ustrahovanje najpogosteje civilnih tarč, vsekakor ni nov pojav. Pomembno pa se spreminjajo njegove pojavne oblike (Forest, 2012; Whittaker, 2002; Blackburn, Davis in Taylor, 2013). Če družba po eni strani krepi svojo zaščito proti terorizmu in odpornost nanj, je ta po drugi strani postal vedno bolj nepredvidljiv in prilagodljiv. Vprašanje terorizma postaja vedno bolj kompleksno in zahteva celostno obravnavo.

Oblike, orožja in taktike terorizma se prilagajajo in odzivajo na spremembe v okolju. Če je za devetdeseta leta na primer veljalo, da teroristi v Evropi delujejo pretežno v skupinah, zadnji napadi nakazujejo, da se trend vedno bolj nagiba k decentraliziranim omrežjem, manjšim avtonomnim celicam in samostojnemu delovanju posameznikov (Burke, 2017). Podobno se spreminjajo tudi tipi orožja, ki je uporabljeno v napadih, pri čemer kompleksnejše oblike napadov vedno pogosteje nadomeščajo enostavnejše in primitivnejše tehnike, kot so napadi s hladnim orožjem, z vozili itd. (Nesser in Stenersen, 2014, str. 19–20).

Osamljeni (teroristi) posamezniki v spremenjenem varnostnem okolju predstavljajo posebno kompleksen izziv. Sama kompleksnost pojava izhaja že iz njegovega poimenovanja. V obstoječi literaturi najpogosteje zasledimo poimenovanja »osamljeni volkovi« oziroma »volkovi samotarji« (*lone wolves*), kar pa je vsaj v določeni meri rezultat medijskega poročanja in delno posledica (samo)imenovanja ameriških desničarskih ekstremistov iz devetdesetih let prejšnjega stoletja (Spaaij in Hamm, 2015; Bakker in de Graff, 2010). Pogosto uporabljeni angleški termini so tudi: *freelance terrorism*, *leaderless resistance*, *solo-actor terrorism*, *solo terrorism*, *lone operator terrorist*, *terrorists acting alone*, *self-starter*, *lone offender*, *lone avenger*, *self-directed terrorist* itd. (van der Heide, 2011; Pantucci, 2011; Borum, Fein in Vossekuil 2012; Feldman, 2013; Spaaij in Hamm, 2015), v primerih islamskega terorizma posameznikov pa tudi termina: *takfiri Islamism*, *personal jihad* itd. (Feldman, 2013). UN Counter-Terrorism Committee Executive Directorate (CTED) pojav poimenuje kot *terrorist acting alone* oziroma v nekaterih zapisih tudi *lone actors* (2014). Ob tem je treba opozoriti, da se naštetja poimenovanja pogosto uporabljajo kot sopomenke, kar pa, kot ugotavljata Spaaij in Hamm (2015), tako iz teoretskega kot praktičnega vidika ni vedno povsem ustrezno, saj se termini med seboj tako vsebinsko kot pomensko razlikujejo.

V slovenski strokovni literaturi primanjkuje poglobljenih analiz pojava terorizma posameznikov, kar se izraža tudi v terminoloških poimenovanjih. Slovenski mediji pri poročanju o terorističnih napadih, ki so jih zakrivali posamezniki, najpogosteje uporabljajo neposreden prevod angleškega izraza *lone wolf* – volk samotar (glej npr. Kastelic, 2012; Bercko, 2016; Mičić in Libnik, 2016; 24ur, 2016; Čaleta, 2016). Več avtorjev diplomskih, magistrskih in drugih strokovnih del, ki so v povezavi s to oziroma povezano tematiko nastala v zadnjem obdobju, poimenujejo pojav kot teroriste samotarje, volkove samotarje, teroriste posameznike, napade posameznikov ali manjših skupin, uporablja pa se tudi angleški izraz *lone wolf*.

Magistrsko delo sem začel pisati v drugi polovici leta 2015. Terorizem nepovezanih posameznikov, kot pojav poimenujem v tem magistrskem delu, je v tem obdobju dodobra zaznamoval mednarodno varnostno okolje. Nica, London, Berlin, New York, Barcelona ali katero drugo izmed svetovnih prizorišč krvavih terorističnih napadov, ki so jih v času nastajanja te raziskave zakrivali bolj ali manj nepovezani posamezniki, nakazujejo naraščajoč trend napadov, ki jih obravnava to magistrsko delo. Z decentralizacijo in individualizacijo terorizma, ki je bil v preteklosti pojmovan kot pretežno skupinski pojav, se družba sooča z novimi varnostnimi izzivi. Povečano število napadov osamljenih napadalcev pa odpira številna vprašanja o obsegu in značilnostih pojava.

Stališča varnostnih strokovnjakov do pojava niso enotna. Medtem ko precejšen del strokovne javnosti prepoznava pomen in grožnjo, ki jo predstavljajo nepovezani posamezniki, so določeni avtorji do pojava bolj zadržani in opozarjajo na številne vidike, na podlagi katerih dvomijo v točnost takšnih opredelitev. Vprašanje terorizma (nepovezanih) posameznikov tako zahteva potrebno pozornost in poglobljeno analizo različnih dejavnikov, ki vplivajo na posamezno dejanje in njihovo opredelitev.

V magistrski nalogi želim podrobneje raziskati in pojasniti ključne značilnosti in oblike pojava, razmejiti terorizem posameznikov od ostalih tipov terorizma in proučiti trende, ki zaznamujejo to obliko terorizma. S tem želim prispevati k jasnejši opredelitvi in boljšemu razumevanju večdimenzionalnosti pojava terorizma posameznikov, ki je ob povečani pozornosti javnosti, tudi kot posledici nekaterih nedavnih odmevnih napadov v Evropi in po svetu, vzbudil povečano skrb in zavedanje o potrebi po učinkovitem odzivanju.

2 Metodološki okvir raziskovanja

2.2 Hipoteze

H1: Terorizem nepovezanih posameznikov predstavlja naraščajočo varnostno grožnjo.

H2: Pojav terorizma posameznikov ni omejen na posamezno ideologijo, versko ali politično svetovnonazorsko skupino.

H3: Sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije imajo pomembno vlogo v procesu radikalizacije in širjenja znanja in veščin potencialnih teroristov posameznikov.

2.3 Metodologija raziskovanja

Terorizem je kompleksen družbeni in varnostni pojav, katerega proučevanje je zaradi njegovih značilnosti zahtevno. S ciljem doseganja preverljivosti in objektivnosti zbranih podatkov, s katerimi bo utemeljena analiza, bom v nalogi uporabljal kombinacijo različnih tipov virov, ki jih bom v sklepnih analizi medsebojno primerjal in preverjal. V magistrskem delu bom informacije primarno črpal iz dveh tipov virov, to so: 1) kvantitativni podatki, ki primarno izhajajo iz obstoječih podatkovnih baz in 2) kvalitativni podatki, ki so pridobljeni z analizo primerov.

Kvantitativne podatke za namen te magistrske naloge bom zajel v obsegu dvajsetih let od vključno leta 1995 do vključno leta 2015. Podatke bom črpal iz obstoječih mednarodnih baz podatkov, pri čemer bom kot osrednja vira podatkov uporabljal podatkovni bazi Global Terrorism Database (GTD) (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016) in RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents (RDWTI) (RAND Corporation, 2016). Z analizo večjega števila podatkov o napadih v preteklih dvajsetih letih bom kvantitativno podkrepil kvalitativne ugotovitve in tako potrdil ali ovrgel hipotezo o naraščajočem trendu terorističnih napadov posameznikov.

S pomočjo metode študije primerov bom izpostavil zgodovinsko posebno izrazite in pomembne primere terorističnih napadov posameznikov. Za študijo primerov bom podatke črpal iz primarnih in sekundarnih virov, kot so znanstveni in strokovni članki, medijsko poročanje, sodni zapisi in drugo. Primere bom med seboj primerjal s posebnim poudarkom na ozadjih, motivacijah in strategijah teroristov posameznikov, ob tem pa bom analiziral predvsem naslednje kazalnike: kraj in čas napada, ideologijo napadalca, uporabljeno orožje, cilj in žrtve.

Podatke, pridobljene iz študij primerov, bom v sklepni analizi primerjal s podatki, pridobljenimi z drugimi metodami.

Ob tem opozarjam na temeljno metodološko omejitev raziskovanja, ki se nanaša na tajnost delovanja in metod varnostno-obveščevalnih služb, policije in drugih relevantnih akterjev, ki delujejo na področju boja proti terorizmu. Magistrska naloga se v celoti opira le na javno dostopne vire informacij, kar bo v določenih pogledih lahko omejevalo raziskovanje.

3 Definicija terorizma

Kljub širši javni prepoznavnosti izraza terorizem ne obstaja enotno razumevanje ali definicija, ki bi pojem jasno ločevala od drugih sorodnih pojavov, kot so na primer uporniška ali osvobodilna gibanja. Iskanje enotnega razumevanja je bilo v mednarodni skupnosti od nekdanj zahtevno (Blackbourn in drugi, 2013) in običajno podvrženo različnim političnim interesom. Sam termin terorizem je pogosto čustveno zaznamovan in obravnavan izrazito subjektivno (Injac, 2011; Mockaitis, 2011). Posledično obstaja mnogo različnih definicij in razumevanj terorizma, ključnih vzrokov, motivov in ideologij, a vendar ne obstaja enotna, globalno priznana in standardizirana definicija, ki bi omogočala skupno razumevanje tega pomembnega varnostnega izziva. Cilj magistrske naloge sicer ni širša teoretična razprava o definiciji pojava terorizma, zato bom v nadaljevanju predstavil le nekatere ključne vidike, poudarke in poglede različnih avtorjev na pojav terorizma, katerih razumevanje je temelj za podrobnejšo presojo specifičnih vprašanj terorizma posameznikov, ki bodo obravnavana v nadaljevanju.

Terorizem je oblika (taktika) političnega nasilja, ki je bila skozi zgodovino uporabljena tako s strani oblasti kakor tistih, ki so si oblast in moč prizadevali pridobiti (Mockaitis, 2011, str. 11). Rapoport definira terorizem kot nasilje z značilnimi lastnostmi, uporabljeno za politične namene s strani državnih in nedržavnih akterjev. Takšno nasilje ne spoštuje sprejetih norm za omejevanje nasilja, pravil vojne in pravil kaznovanja (Rapoport, 2008, str. 169). Combs terorizem opiše kot svojevrstno sintezo teatra in vojne, v kateri dramatisacija nasilja nad nedolžnimi žrtvami omogoča širjenje strahu, ki naj bi pripomogel k dosegu političnih ciljev (Combs, 2003 v Forest, 2012, str. 3). Podobno razmišlja tudi Jenkins, ki prepozna komuniciranje kot enega ključnih elementov terorizma (Nacos, 2016).

Ena izmed temeljnih dilem, ki se pojavlja ob prizadevanjih za oblikovanje enotne (mednarodne) definicije terorizma, je že omenjeno razmejevanje med pojavi, kot so terorizem, gverilsko bojevanje in osvobodilna gibanja. Ganor s ciljem razrešitve te dileme definira terorizem kot namerno uporabo nasilja ali grožnjo z uporabo nasilja proti civilistom ali civilnim tarčam z namenom doseganja političnih ciljev (Ganor, 2002, str. 288 – 289). Izpostavi torej nasilje nad civilnimi tarčami kot enega osrednjih kazalnikov za definicijo terorističnega dejanja. Pa vendar zgodovinski primeri terorizma kažejo, da so tarče terorizma lahko tudi necivilisti. Elemente definicij terorizma bolje poveže in združi v celovitejšo definicijo Blackbourn, ki definira terorizem kot obliko načrtnega in načrtovanega nasilja, ki vsebuje politično, versko ali ideološko motivacijo. Cilj terorizma je podrejanje ali ustrahovanje, tarče terorizma pa so

najpogosteje civilisti, ki niso neposredno povezani s končnimi tarčami oziroma cilji, temveč v tem pogledu predstavljajo predvsem medij za prenos nasilja in ustrahovanja za doseganje strateških ciljev (Blackbourn in drugi, 2013). Prezelj opredeli terorizem kot načrtovanje, organiziranje, izvajanje in podpiranje nasilnih dejavnosti večinoma proti nedolžnim civilnim tarčam za doseganje političnih ciljev (predvsem v smeri vplivanja na vlade, da sprejmejo nekatere ukrepe ali pa jih ne). K terorizmu uvrsti tudi grožnje s terorizmom in podporne dejavnosti (npr. financiranje, rekrutiranje, skrivanje teroristov, usposabljanje, tihotapljenje itd.) (Prezelj, 2006, str. 178). Forest definira terorizem kot kombinacijo strategij in nasilnih taktik, pri katerih so žrtve (npr. civilisti) podelement širše tarče (npr. vlade v določeni državi). Te strategije in taktike so uporabljene s strani posameznikov ali skupin v zasledovanju določenega tipa ciljev – tipično politične, socialne, kriminalne, ekonomske in/ali religiozne narave – ob dojemanju terorizma kot najbolj učinkovite poti za doseganje moči, potrebne za uresničevanje teh ciljev (Forest, 2012, str. 6). Globalna podatkovna baza o terorizmu (*Global Terrorism Database (GTD)*) definira terorizem s tremi dejavniki: 1. nasilno dejanje, usmerjeno v doseganje političnih, ekonomskih, religioznih ali socialnih ciljev; 2. nasilno dejanje vsebuje dokaze o namenu vsiljevanja, ustrahovanja ali prenosa nekega (drugega) sporočila širši množici (ali množicam), ki se razlikujejo od neposredne žrtve; 3. nasilno dejanje krši določila mednarodnega humanitarnega prava (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016).

Poskusi za vzpostavitev konsenza in kodifikacije enotne definicije terorizma na globalni ravni potekajo tudi v okviru Združenih narodov (ZN), kjer je bilo sprejetih več resolucij na temo terorizma, ki izpostavljajo tako specifične primere terorizma in večjih napadov (kot so napadi v New Yorku leta 2001, napadi v Madridu leta 2004, napadi v Londonu 2005 itd.)¹ kakor tudi širše ukrepe v boju proti terorizmu, predvsem z vzpostavitvijo odbora za boj proti terorizmu (*Counter Terrorism Committee*)², s krepitvijo izmenjave podatkov med državami, s sodelovanjem in sprejetjem strategije boja proti terorizmu leta 2006 (*The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy*). Kljub več resolucijam tako Generalne skupščine (*General Assembly*) kakor tudi Varnostnega sveta (*Security Council*) in strategiji boja proti terorizmu, ki nakazuje na pragmatični pristop ZN k vprašanju terorizma, pa na mednarodni ravni še ni zavezujoče definicije, ki bi opredelila pojem terorizem.

¹ Npr. Resolucije Varnostnega sveta ZN 1368 (2001), 1440 (2002), 1530 (2004), 1611 (2005) itd.

² Resolucija Varnostnega sveta ZN 1373 (2001).

Kot ugotavlja Mockaitis, je definicija terorizma vedno tudi politična. Isti akter je za nekoga lahko terorist, medtem ko za drugega predstavlja borca za svobodo, zato je oblikovanje celostne in praktično uporabne definicije terorizma v okvirih največje multilateralne organizacije in v globalnem smislu na sploh malo verjetno (Mockaitis, 2011, str. 16–17). Tudi pregled zakonodaje nekaterih večjih svetovnih akterjev nakazuje neenotnost definicij terorizma. Zakonodaja Združenih držav Amerike (ZDA) razmejuje med mednarodnim (*international*) in domačim (*domestic*) terorizmom, ki ju razlikuje glede na izvor nasilja in glede na to, ali dejanje glede na uporabljena sredstva in storilce presega nacionalne okvire ZDA. Oba tipa terorizma definira kot nasilna dejanja ali dejanja, nevarna za človekovo življenje, ki kršijo federalno ali državno (*state*) zakonodajo in so namenjena ustrahovanju ali prisili civilnega prebivalstva, vplivu na politike oblasti z ustrahovanjem ali s prisilo in vplivanju na delovanje oblasti z množičnim uničenjem, uboji ali ugrabitvami (FBI, b. d.). Evropska unija v okvirnem sklepu o boju proti terorizmu iz leta 2002 (*Council Framework Decision on combating terrorism*) kot teroristična dejanja definira tista dejanja, ki imajo cilj, da bi resno zastraševala prebivalstvo ali nezakonito izsiljevala vlado oziroma mednarodno organizacijo, da izvede ali opusti kakršno koli dejanje, ali da bi resno rušila ali uničevala temeljne politične, ustavne, gospodarske, socialne strukture države oziroma mednarodne organizacije (Evropska unija, 2002).

Za poskus iskanja akademskega konsenza in širše sprejete definicije terorizma lahko štejemo študijo Schmida in Jongmana, ki analizirata definicije 109 vodilnih avtorjev na področju terorizma. Avtorja na podlagi analize frekvenc ključnih besed oblikujeta novo definicijo, ki je sestavljena iz skupno najbolj frekvenčnih terminov. Če je sama definicija z vidika uporabnosti zaradi svoje kompleksnosti v poskusu doseganja celovitosti pogosto nejasna ali celo, kot trdi Ramsay (2014), na trenutke kontradiktorna, pa je z raziskovalnega vidika zanimiva predvsem analiza ključnih terminov, ki nastopajo v definicijah vodilnih akademikov na področju terorizma. Najpogostejše uporabljeni termini v definicijah terorizma po Schmidu in Jongmanu vsebujejo³: nasilje/silo (83,5 %); politično (65 %); strah/teror (51 %); grožnja (47 %); psihološke efekte in (pričakovane) reakcije (41,5 %); razlikovanje med žrtvijo in tarčo (37,5 %); namerno, načrtovano, sistematično, organizirano dejanje (32 %); metodo bojevanja (30,5 %); kršenje sprejetih norm (30 %); prisilo, izsiljevanje, vsiljevanje (28 %); vidik

³ Termini so razvrščeni padajoče po pogostosti pojavnosti v definicijah terorizma. Vsakemu terminu (ali sklopu terminov) je pripisan procent (%) pojavnosti v analiziranih 109 vodilnih definicijah terorizma. Analize sta izvedla avtorja Schmid in Jongman.

publicitete (21,5 %); arbitrarnost (21 %) itd. (Schmid in Jongman, 1988 v Blackburn, Davis in Taylor, 2013, str. 241).

Zaključim lahko torej, da je terorizem kompleksen in spreminjajoč pojav, ki vsebuje predvsem naslednje elemente:

1. načrtovano nasilje;
2. vzbujanje strahu (zastraševanje/grožnja);
3. žrtve napadov najpogosteje niso glavne tarče, temveč le »prenašalci sporočil«;
4. javnost dejanj (komuniciranje);
5. politične cilje.

4 Terorizem (nepovezanih) posameznikov

Izhajajoč že iz relativno neenotnega pojmovanja temeljnega pojma terorizem, pričakovano ne obstajata niti enotno razumevanje in definicija terorizma posameznikov. Tako sam termin kot njegove definicije se med avtorji pomembno razlikujejo. Samo raziskovanje pojava kot takega je hkrati relativno novo. Spaaij tako ugotavlja, da se terorizem pogosto primarno uvršča med kolektivne in organizirane aktivnosti (Spaaij, 2010 v Pantucci, 2011a, str. 5), kar lahko delno pojasni, zakaj je bilo v preteklosti raziskovanju terorizma posameznikov namenjeno manj pozornosti. Ob tem je vredno dodati, da imajo kljub proporcionalno majhnemu deležu in »učinkovitosti« napadov teroristov posameznikov le-ti pogosto velik psihološki učinek, kar dodatno utemeljuje relevantnost njihovega raziskovanja.

4.1 Opredelitev terorizma posameznikov

Burton in Stewart definirata pojav v njegovi najožji obliki, kot posameznika, ki deluje sam brez navodil ali kakšnih drugih oblik povezav z organiziranimi skupinami oziroma organizacijami (Burton in Stewart, 2008). Raziskovalci z nizozemskega inštituta Instituut voor Veiligheids-en Crisismanagement (COT) opredelijo definicijo z identifikacijo štirih elementov, to so: individualno delovanje posameznika, nečlanstvo v organizirani teroristični skupini ali mreži, delovanje brez neposrednega vpliva vodje ali hierarhije, uporaba taktik in metod, ki niso načrtovane, poveljevane ali usmerjane s strani zunanjega vodje (COT, 2007 v Borum in drugi, 2012). Podobno definicijo oblikuje tudi Becker, ki pojav *lone wolf* terorizma definira kot ideološko nasilje ali poskus nasilja, izvajanega s strani posameznika, ki načrtuje in izvede napad v odsotnosti sodelovanja z ostalimi posamezniki ali skupino (Becker, 2014, str. 964). Becker, Burton, Stewart in drugi torej eksplicitno izpostavijo samostojno delovanje posameznika tako v načrtovalni kot izvedbeni fazi cikla terorističnega napada. Pomembna je tudi eksplicitna navedba, da posameznik ne sodeluje niti s skupinami niti z drugimi posamezniki, kar omenjene definicije postavlja med ožje definicije terorizma posameznikov v nasprotju z drugimi, ki v določeni meri dopuščajo omejene stike z drugimi posamezniki in zavračajo pristop popolne osamitve posameznika.

Kljub poudarjanju samostojnega delovanja brez stikov z organiziranimi skupinami Spaaij in Hamm ugotavljata, da vsak posameznik vsekakor živi v določenem socialnem in političnem okolju in kot tak ni nikoli popolnoma ločen od vsakdanjih družbenih interakcij (Spaaij in Hamm, 2015). Bakker in de Graaf dodata pomemben element, ki izhaja že iz same definicije

terorizma, torej potrebo po politični ali religiozni motivaciji za napade in cilj vplivati na javno mnenje ali politične odločitve, s čimer izključujeta ostala kriminalna in nasilna dejanja posameznikov, ki imajo drugačne motive ali cilje (Bakker in de Graaf, 2010), kot so pridobitev materialne ali finančne koristi, osebno maščevanje, psihične motnje posameznika in drugo. Ob tem se posameznike, ki samostojno izvedejo teroristično dejanje, pogosto povezuje tudi s psihološkimi težavami in motnjami, s čimer se poskuša zrelativizirati problematiko, vendar pa, kot ugotavlja Pantucci, psihičnih težav ne moramo posploševati na vse primere teroristov posameznikov, čeprav drži, da se v določenih primerih pojavljajo (Pantucci, 2011a, str. 5).

V nasprotju z avtorji, ki zagovarjajo izrazito ozek pogled na terorizem posameznikov, Gill, Horgan in Deckert v svoji raziskavi teroristov posameznikov poleg posameznikov, ki delujejo samostojno in neodvisno od zunanjih vplivov in napotkov, v vzorec zajamejo tudi posameznike, ki imajo (določene) povezave z organiziranimi skupinami oziroma so jih te izučile in v nekaterih primerih opremile ter jim nudile določene operativne napotke za samostojno delovanje, kakor tudi pare posameznikov, ki delujejo neodvisno od organiziranih skupin (Gill, Horgan in Deckert, 2014). Širše razumevanje v svoji študiji podobno aplicirata tudi Bakker in de Graaf in ga utemeljujeta s tem, da posamezniki, čeprav navdihnjeni s strani določenih omrežij, napad izvedejo samostojno in brez obstoja linije nadzora in poveljevanja (Bakker in de Graaf, 2011, str. 44). V tem primeru gre za široko pojmovanje pojava teroristov posameznikov. Spaaij, Hamm, Borum in drugi ob tem opozarjajo, da širše skupno pojmovanje teroristov posameznikov in terorističnih parov ali celo manjših skupin ne doprinese nujno k večjemu teoretskemu in operativnemu razumevanju razlik, specifik in značilnosti pojava (Spaaij in Hamm, 2015; Borum in drugi, 2012).

Tako ožji kot širši pogledi na terorizem posameznikov nezadovoljivo opredelijo kompleksnost pojava, saj ga v obeh primerih obravnavajo pretežno binarno. Številni avtorji tako s ciljem preseganja absolutnih kategorij definirajo različne lestvice/stopnje, v katere uvrščajo posamezne primere terorizma posameznikov. Simon tako na primer razlikuje med petimi kategorijami teroristov posameznikov. Med omenjenih pet kategorij Simon uvršča naslednje: sekularne osamljene volkove (politično motivirani napadi); religiozne osamljene volkove (religiozno motivirani napadi); *single-issue* osamljene volkove (napadalci so osredotočeni na ožjo problematiko, npr. okoljevarstvo); idiosinkrazijske osamljene volkove (težko razpoznavni motivi in pogosto posledica psiholoških motenj) in kriminalne osamljene volkove (osrednji motiv ni političen, ampak finančen (Simon, 2013). Ob tem je treba dodati, da je zadnja kategorija, torej kriminalni osamljeni volkovi, s stališča proučevanja terorizma nejasna, saj ne

izpolnjuje merila politično motiviranega dejanja, medtem ko kategorija idiosinkrazijski osamljeni volkovi pogojno lahko izpolnjuje merila za teroristično dejanje, ne pa nujno.

Pantucci navaja štiri tipe teroristov posameznikov, to so: 1) samotarji (*loners*), ki izvedejo ali načrtujejo napad sami, brez stika z zunanjimi skupinami ali omrežji, 2) osamljeni volkovi (*lone wolves*), ki izvedejo ali načrtujejo napad sami, brez fizičnega stika s terorističnimi skupinami, vendar z določeno mero posrednega kontakta z drugimi enako mislečimi (npr. prek spleta), 3) trop osamljenih volkov (*lone wolf packs*), ki se samoradikalizira in izvede napad neodvisno od organiziranih terorističnih skupin in/ali omrežij in 4) osamljeni napadalci (*lone attackers*), ki samostojno izvedejo napad, ki pa je bil načrtovan, usmerjen ali voden s strani organiziranih terorističnih skupin. Zadnjo skupino Pantucci v raziskavi dodaja kot kontrolno skupino in poudari pomembno razliko med napadalci samotarji in osamljenimi napadalci (Pantucci, 2011a, str. 13–32). Podobno kot Pantucci Gartenstein-Ross in Barr ugotavljata, da je sam pojem *lone wolf* zelo široko poimenovanje kompleksnega pojava teroristov posameznikov, zato predlagata nadaljnjo klasifikacijo pojava v štiri podkategorije, to so: 1) operacije, ki so jih izvedli posamezniki, ki so bili izurjeni in napoteni s strani terorističnih organizacij, 2) posamezniki, ki izvedejo napad v posredni povezavi in z nasveti oziroma navodili organiziranih skupin prek interneta, 3) posamezniki, ki so v kontaktu z organiziranimi skupinami prek spletnih omrežij, vendar ne prejemajo neposrednih navodil, usmeritev ali izobraževanja in 4) posamezniki, ki delujejo brez kakršnegakoli kontakta z organiziranimi skupinami (Gartenstein-Ross in Barr, 2016).

Bates tipologijo teroristov posameznikov oblikuje v štiri kategorije, s katerimi razlikuje ne le med različnimi tipi teroristov posameznikov, temveč tudi med različnimi dejavniki, ki vplivajo na okoliščine in razloge, ki vodijo do nasilja. Tipologija po Batesu tako zajema naslednje kategorije: radikalizacijo (samoradikalizacijo – skupinsko radikalizacijo); motivacijo (altruistično (politično, ideološko) – egoistično (osebno)); odnos do tveganja (sprejemanje tveganja – izmikanje tveganju); trajnost dejanj (kaos (enkratni dogodek) – »kariero« (večkratno ponovljeno dejanje terorizma)) (Bates, 2012, str. 10).

Raziskovalci raziskovalne skupine za kritična vprašanja nacionalne varnosti na Univerzi Georgetown (NSCITF) v svojem poročilu »Lone Wolf Terrorism« oblikujejo tipologijo pojava terorizma posameznikov, ki temelji na dveh kategorijah, to so: 1) socialne kompetence posameznika (relativno visoke socialne kompetence – relativno nizke socialne kompetence) in 2) ideološka avtonomnost posameznika (nizka ideološka avtonomnost (skupinska ideologija) – visoka ideološka avtonomnost (individualna ideologija)). Na podlagi teh dveh kategorij

oblikujejo 4 tipe teroristov posameznikov, to so: osamljeni vojak (*lone soldier*), osamljeni voditelj (*lone vanguard*), osamljeni sledilec (*lone follower*) in samotar (*loner*). Tipologija je utemeljena na razumevanju teroristov posameznikov kot (pogosto) družbeno izključenih posameznikov, zaradi česar avtorji socialne kompetence posameznika in njegovo zmožnost vzpostavljanja razmerij z drugimi posamezniki izpostavljajo kot pomemben element v raziskovanju terorizma posameznikov. Po drugi strani ideološka avtonomnost po mnenju avtorjev definira teroriste posameznike bodisi kot del širšega gibanja ali posameznike, ki jih motivira ozka osebna ideologija, ob čemer ni redko, da jih bolj kot trdne ideološke usmeritve pogosto vodijo tudi percepcije osebnih krivic (*personal grievance*) (NSCITF, 2015, str. 27–29).

Tudi Watts opredeljuje različne kategorije teroristov posameznikov, ki pa jih bolj kot ozko določene in definirane enote vidi kot spekter, na katerem lahko identificiramo posamezne napade. Kot kategorije, s katerimi definira ta spekter, Watts opredeli usmerjane, mrežene in navdihnjene napadalce. Watts torej primarni element razlikovanja utemeljuje s povezanostjo posameznika z omrežji oziroma organiziranimi skupinami (Watts, 2015). Ob tem je zanimivo, da kot najnižjo skupino opredeli »navdihnjene« teroriste, ne opredeljuje pa posameznikov, ki bi bili popolnoma samostojno radikalizirani.

V svoji analizi uporabljam širše poimenovanje – terorizem (nepovezanih) posameznikov oziroma teroristi (nepovezani) posamezniki –, s katerim celostno in večplastno poimenujem teroristična dejanja, ki jih izvede posameznik. V delu analize primerov posameznih terorističnih dejanj bom podrobneje uporabljal tipologijo po Pantucciju in posamezne primere uvrščal v podkategorije terorizma posameznikov, kot jih definira Pantucci (samotarji, osamljeni volkovi, trop osamljenih volkov, samostojni napadalci), saj ocenjujem, da ta tipologija izmed zgoraj obravnavanih najbolj celostno obravnava problematiko terorizma posameznikov. Res je, da določeni drugi pristopi podrobneje obravnavajo posamezne vidike, ki so zajeti v celostni analizi, vendar pa je predvsem element okolja in socialne interakcije, ki ga za temeljni mejnik med posameznimi kategorijami izbere Pantucci, ki je ključen v razmejevanju dejanj posameznikov od skupinskih terorističnih dejanj. Podobno kot avtor četrto kategorijo – samostojne napadalce – vidim predvsem kot kontrolno skupino, ne kot primer osamljenih napadalcev. Cilj takšnega pristopa je prikazati večdimenzionalnost in večplastnost problematike terorizma posameznikov, ki je v javnosti pogosto prekomerno poenostavljena in poimenovana z atraktivnim, vendar pogosto nejasnim oziroma nenatančnim izrazom volkovi samotarji, ki ne pojasnjuje celotnega spektra kompleksnega pojava.

4.2 Zgodovinski pregled pojava terorizma posameznikov

Terorizem posameznikov ni nov pojav. V zgodovini lahko zasledimo številne primere napadov, kjer so osrednjo vlogo odigrali neorganizirani posamezniki. Temelji terorizma posameznikov izhajajo že iz revolucionarnega nasilja v Rusiji in nekaterih drugih evropskih državah v poznem devetnajstem stoletju (Iviansky 1977, str. 43). Iviansky navaja slogan »propaganda z dejanji« (*propaganda by the deed*), ki izhaja iz del Mihaila Bakunina, ruskega utemeljitelja anarhizma (Feldman, 2013), in iz obdobja delovanja italijanske federacije anarhistične internacionale iz leta 1876, kot temelj sodobnega terorizma (Iviansky, 1977, str. 45). Avtor prepozna element samostojnega delovanja kot specifično lastnost anarhističnega terorizma. Samostojni napadi anarhistov so se v zaključku devetnajstega stoletja razširili v Nemčiji, Italiji in Španiji, kasneje pa so se razširili tudi v Francijo in ZDA (van der Heide, 2011). Obdobje širšega pojava anarhističnega terorizma posameznikov Iviansky zamejuje z začetkom prve svetovne vojne leta 1914. Individualno nasilje in individualni terorizem predstavljata novo obliko politično motiviranega nasilja, ki (posredno) izhaja iz anarhističnih ideoloških temeljev (Iviansky, 1977, Nesser, 2012).

Ideja upora brez vodenja (*leaderless resistance*) je po drugi svetovni vojni postala zanimiva za ameriške stratege odpora proti komunizmu, predvsem v Vzhodni Evropi in Latinski Ameriki (Nesser, 2012). Temeljitejši strateški premisleki in prepoznanje upora brez vodenja oziroma sodobne oblike terorizma posameznikov kot pomembne taktike delovanja so stopile v ospredje predvsem z desničarskimi gibanji v ZDA v osemdesetih in devetdesetih letih. Ideje, ki so podrobno obravnavane v delih desničarskih ekstremistov, ki se jim bom posvetil v nadaljevanju, imajo pogosto skupni temelj v konceptu, ki ga je kot predlog odpora proti komunističnemu zavzetju ZDA v šestdesetih letih oblikoval polkovnik Ulius Amoss (Forest, 2012). Na njegovem konceptu temelji tudi eden ključnih esejev Luisa Beama z naslovom *Leaderless Resistance*, v katerem avtor, sam dolgoletni desničarski aktivist Ku Klux Klana, predlaga razpustitev klasičnih, hierarhično strukturiranih organizacij, ki so lahka tarča policijskih in protiterorističnih enot, in njihovo preoblikovanje v ohlapno brezvodstveno strukturo posameznikov, ki samostojno zasledujejo skupne cilje (Beam, 1992; Burke, 2017). Beam v svojem eseju ne definira jasno, v kakšni obliki naj bi delovali ti decentralizirani posamezniki, in dopušča relativno odprto interpretacijo oblike posameznih mikrocelic oziroma posameznikov. Rasistična aktivista Tom Metzger in Alex Curtis sta izraz volk samotar promovirala s ciljem popularizacije percepcije samotarjev kot patriotskih borcev (Bakker in de Graaf, 2010; Appleton, 2014; Burke, 2017). Med pomembnejša dela, ki zaznamujejo razvoj

terorizma posameznikov med ameriškimi desničarskimi ekstremisti, spada tudi knjiga Lovec (*Hunter*) avtorja Williama Pierca, v kateri opisuje fiktivno zgodbo osamljenega volka, ki se odloči samostojno sprožiti revolucijo. Omeniti je vredno tudi delo istega avtorja z naslovom Turnerjevi dnevniki (*The Turner Diaries*)⁴, ki skozi prav tako fiktivno zgodbo ponuja ideološko osnovo in nekatere podrobne predloge ter navodila za izvedbo samostojnih napadov (Forest, 2012). Bombni napad v Oklahomi leta 1995 predstavlja vrhunec terorizma ameriških desničarskih skupin in hkrati enega izmed najbolj uničujočih terorističnih napadov (posameznikov) v zgodovini (Borum, Fein in Vossekuil, 2012).

Aktualne razprave o terorizmu posameznikov se osredotočajo predvsem na islamski terorizem. V tem pogledu je med vidnejšimi akterji, ki so prevzeli in izpopolnili strategijo terorizma posameznikov, treba izpostaviti teroristično organizacijo Al Kaida. Ta je v dobršni meri ponudila hibrid koncepta brezvodstvenega upora in klasične teroristične organizacije, kjer center organizacije deluje kot vodena in usmerjana skupina, hkrati svoje sledilce in ideološke podpornike spodbuja k samostojnemu, individualnemu džihadu (Forest, 2012). Al Kaida je prepoznala in izrabila šibkosti varnostnih sistemov, ki so ranljivi v primeru samostojnih, nepovezanih napadalcev, prevzela idejo osamljenih volkov in spodbudila svoje sledilce k samostojnemu nasilju izven lastnih struktur nadzora in poveljevanja (Pantucci, 2011; Borum, Fein in Vossekuil, 2012). Ponudila je privlačen in transnacionalni model upora z močno ideološko osnovo, vse to pa je bilo skupaj s podpornim gradivom lahko dostopno prek interneta in tako osamljenim napadalcem po svetu ponudilo močne ideološke temelje in občutek pripadnosti večji ideji oziroma globalnemu gibanju. To so prepoznali tudi vodilni ideologi radikalnega islama (npr. Abu Musab al-Suri in Anwar al-Awlaki), ki so v svojih besedilih začeli pozivati k brezmejnemu (*borderless*) islamu. (Pantucci, 2011; Bajekal, 2014).

Kot osrednji arhitekt decentraliziranega pristopa k islamskemu terorizmu se pogosto omenja Abu Musab al-Suri (Mustafa Setmariam Nasar), čigar vizija je predpostavljala manjše, a bolj frekventne decentralizirane napade na sovražnika (Gartenstein-Ross in Clarke, 2016). Al-Suri tako med drugim v svojem delu *The Global Islamic Resistance Call* utemeljuje strategijo individualnega džihada kot enega izmed osrednjih strateških odgovorov na aktualne varnostne razmere, ki jih zaznamujeta predvsem vojaška in tehnološka prevlada zahodnih sil (predvsem ZDA) in posledično potreba po decentraliziranem in geografsko neodvisnem delovanju (odporu). Individualni džihad vidi kot podporno in vzajemno strateško aktivnost odkritega bojevanja, ki vnaša elemente globalnega dosega in presenečenja. Kot navaja al-Suri: "Vojaški

⁴ Zgodba naj bi med drugim služila tudi kot navdih za napad, ki ga je izvedel norveški desničarski terorist Breivik.

uspeh se upira na spontane operacije, ki zmedejo nacionalne in mednarodne obveščevalne službe, hkrati pa zagotavljajo operativno varnost za širšo organizacijo, saj onemogočenje ene celice/posameznika ne prizadene širše organizacije." (Al-Suri, 2010, str. 17–19).

V individualnem džihadu al-Suri vidi vojaške, varnostne in politične prednosti ter visok potencial za širjenje vpliva, vendar hkrati opaža tudi določene omejitve, predvsem v izobraževanju potencialnih napadalcev. Decentralizirani džihad bo kljub svoji na videz manjši uničujoči moči po mnenju al-Surija predstavljal večjo grožnjo Zahodu zaradi omejitev v možnosti zaznavanja in preprečevanja »tisočih ali celo sto tisočih prikritih islamskih borcev, ki bodo sodelovali v džihadu« (Gartenstein-Ross in Clarke, 2016).

Al Kaida se torej taktično in strateško prilagaja novi realnosti, svojo široko medijsko mrežo pa izrablja za spodbujanje svojih podpornikov in simpatizerjev k samostojnemu načrtovanju in izvedbi terorističnih dejanj.⁵ Izrazit primer je časopis *Inspire*, v katerem organizacija neposredno povečuje osamljene volkove in jih postavlja za vzor svojim sledilcem. To nazorno prikaže tudi besedilo al-San'ani-ja izdano v omenjenem časopisu, ki povečuje napad britanske napadalke Roshonare.

.../ Kako bi lahko Roshonara ostala indolentna, ko pa je prebivala v državi, ki se bori proti kalifatu in vihti križarsko zastavo in agendo v muslimanskem svetu? Kako bi lahko ostala tiho, ko je srečevala ljudi, ki podpirajo oblast, ki bije vojno proti Alahu in njegovim sporočevalcem? Skozi svoja dejanja je svetu dokazala svojo brezmejno lojalnost islamu. Umma in posebno mudžahedini čakajo še več ljudi njenega kova. Niso potrebne visoke tehnične sposobnosti, temveč močna volja ubiti nevernike tako, kot je Muhammad bin Maslamah ubil sovražnike Alaha .../ Za moške Umme, posnemajte primer te ženske in našli boste uspeh v posmrtnem življenju .../ (2011, str. 24).

Vlogo glasitelja al-Surijeve strategije brezvodstvenega upora še posebej prevzame islamski klerik Anwar al-Awlaki. Prek sodobnih kanalov, kot so spletni družbeni mediji (npr. Youtube), je al-Awlaki, sicer ameriški državljani, razširil in populariziral al-Surijevo sporočilo in poziv k samostojnemu delovanju islamskih borcev. Kot navaja *Counter Extremism Project*, je al-Awlaki s svojim delovanjem uspešno radikaliziral vsaj 88 poznanih ekstremistov v ZDA in Evropi (Ghanem-Yazbeck, 2016).

Podobne primere klicev in pozivov k samostojnim napadom lahko zaznamo tudi iz vrst Islamske države (ISIS), vključno prek njihovih medijev, kot sta (spletni) reviji *Rumiyah* in *Dabiq*. Eden vodilnih mož teroristične organizacije Abu Mohammed al-Adnani tako pozdravlja teroristične napade posameznikov v Evropi in ZDA in spodbuja podpornike, naj nadaljujejo z

⁵ Od leta 2003 do leta 2007 naj bi tako Al Kaidina medijska celica povečala lastno produkcijo s 6 na 97 publikacij letno, kar kaže na prepoznavanje medijskega potenciala in izkoriščanja razvoja spleta kot platforme za hitro in relativno poceni širjenje informacij.

napadi na nevernike. ISIS je izdal več podobnih pozivov in hkrati večkrat javno pozdravil teroristične napade, ki so jih izvedli posamezniki po Evropi in ZDA (Withnall, 2016; Culbertson, 2016). Klici k terorističnim napadom teroristov posameznikov so se krepili sočasno z oteževanjem prehoda tujih borcev na bojišča v Siriji in Iraku. Byman ob tem ugotavlja, da se pozivi terorističnih skupin k decentraliziranim napadom posameznikov navadno okrepijo v obdobjih, ko so teroristične skupine prešibke, da bi same učinkovito izvedle večje teroristične napade (Byman, 2017). ISIS tako vsaj od junija 2014 dalje v večji meri spodbuja sledilce in simpatizerje, ki ne morejo doseči njihovih ozemelj,⁶ da napadejo nevernike tam, kjer živijo. "Vsak musliman mora zapustiti svojo hišo, najti nevernika in ga ubiti /.../ razbijte njegovo glavo s kamnom, zakoljite ga z nožem ali povozite z vozilom /.../" (al-Adnani, 2014 v Ghanem-Yazbeck, 2016).

Kljub dejstvu, da, zgodovinsko gledano, pojav terorizma posameznikov zaznamujejo predvsem opisane tri ideološke smeri – anarhizem, desničarski ekstremizem in islamski fundamentalizem –, lahko primere terorizma posameznikov najdemo v praktično vseh ideoloških sferah. Brezvodstveni upor so med drugim zagovarjali tudi borci za pravice živali in okoljevarstveni aktivisti (npr. skupini *Animal Liberation Front* in *Earth Liberation Front*) (Stewart, 2011). Kot ugotavljajo Pantucci, Ellis in Chaplais, vsi valovi terorizma po Rapoportu vsebujejo tudi primere terorizma posameznikov (Pantucci, Ellis in Chaplais, 2015).

4.3. Kritični pogledi na terorizem posameznikov

Ob analizi terorizma posameznikov se vsekakor ne moremo izogniti tudi številnim avtorjem, ki do pojava nastopajo kritično in izpostavljajo elemente, na podlagi katerih dvomijo v strokovno vrednost opredeljevanja terorizma nepovezanih posameznikov, ter tako pojav pogosto opredeljujejo kot mit.

Gartenstein-Ross svojo kritiko utemeljuje s tem, da posamezniki, ki jih (po avtorjevem mnenju zmotno) poimenujemo volkovi samotarji, kljub navideznemu samostojnemu delovanju pogosto navezujejo stike z ostalimi skrajneži.⁷ Avtor opredeli tudi tako imenovane virtualne načrtovalce, kakor označuje operativce terorističnih skupin, ki so pogosto locirani v oddaljenih krajih (npr. na oddaljenih kriznih žariščih itd.) in prek spletnih omrežij, ki vedno pogosteje nadomeščajo fizične, terenske mreže, upravljajo in usmerjajo napadalce. Na podlagi omenjenih

⁶ Potovanje v islamsko državo z namenom bojevanja za kalifat v besedilih označujejo kot »hijra« oziroma migracija.

⁷ Avtor med drugim navaja, da je raven komunikacije pogosto težko opredeliti ali celo zaznati, saj je z razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije prišlo do povečanega dostopa do varovanih kriptiranih povezav, ki v veliko primerih onemogočajo odkrivanje in učinkovito sledenje.

trditev Gartenstein-Ross zaključí, da nepremišljeno uvrščanje napadalcev med volkove samotarje zmotno zanemarja globlje organizacijske vidike napadov, takšne napačne ocene pa imajo lahko v operativnem smislu nevarne posledice in otežujejo učinkovito preprečevanje nadaljnjih napadov (Gartenstein-Ross, 2017).⁸ Podobno trdi tudi Callimachi, ki ugotavlja, da so številne nedavne napade v Evropi, Aziji in ZDA, ki so jih prvotno klasificirali kot napade volkov samotarjev brez neposrednih vezi s terorističnimi skupinami, kasneje dokazali kot oddaljeno upravljane zarote (Callimachi, 2017).⁹ Temu vsaj delno pritrjuje tudi Burke, ki trdi, da so številne napade, ki so sprva delovali kot napadi samotarjev, podrobno usmerjale¹⁰ teroristične organizacije in skupine (Burke, 2017). Po mnenju Filiuja je koncept osamljenih volkov povezan tudi s (prvotnim) nerazumevanjem (zahodnih) analitikov, ki so poskušali razložiti difuzijo in decentralizacijo sodobnega terorizma, predvsem islamskega terorizma. Ob tem naj bi bila ideja tudi v sozvočju s političnimi prizadevanji za strožje varnostne ukrepe (npr. *Patriot Act* v ZDA) (Filiu in Moutot, 2015).

Byman ugotavlja, da je kljub široko rabljenemu terminu volk samotar le peščica napadov, ki dejansko izpolnjuje vsa merila za uvrščanje v ta tip terorizma. Ob tem pa dodaja, da to ne izničuje pomena prepoznavanja volkov samotarjev, ki zahtevajo drugačen odziv kot teroristične mreže in organizacije. Byman v svoji kritiki pogosto (pre)hitrega opredeljevanja napada kot terorizem posameznikov dodaja, da je meja med koordiniranimi napadi in teroristi posamezniki pogosto tanka (Byman, 2017). Tudi Burke opozarja, da podrobnejše ozadje napada lahko razkrije šele podrobna analiza, ki pa lahko traja tudi več mesecev, kar je v času instantnih informacij pogosto prepozno. Prav to po drugi strani vodi v hitre in pogosto zmotne sklepe (Burke, 2017).

Podobno kot Watts tudi Byman prepozna pojav terorizma posameznikov kot spekter, s katerim označuje raven povezanosti posameznika z določenim organiziranim omrežjem, prek

⁸ Kot primer avtor navaja serijo napadov v Evropi v letih 2014 in 2015, ki sta jih med drugim izvedla Sid Ahmed Ghlam in Ayoub El-Khazzani, ki sta bila prvotno opredeljena kot volkova samotarja. Kasnejše preiskave so teorijo o volkovih samotarjih zavrgle in pokazale, da so bili napadi usmerjeni s strani Abdelhamidija Abaaoudija, kasnejšega napadalca in koordinatorja napadov v Parizu novembra 2015. Abaaoud je načrtoval in usmerjal Ghlama, El-Khazzanija in druge napadalce v Evropi. Kot ugotavlja Gartenstein-Ross, pa so analitiki in obveščevalci zaradi zmotne domneve o samostojnem delovanju napadalcev spregledali širše omrežje in zamudili priložnost za učinkovito preprečevanje ISIS-ove teroristične infrastrukture v Evropi pred nadaljnjimi napadi (Gartenstein-Ross, 2017).

⁹ Kot primere navaja: napad v Nemčiji, kjer je napadalec z bombo pred koncertnim prizoriščem izvedel samomorilski napad; napad na vlaku s sekuro; napadalca, ki sta v severni Franciji obglavila duhovnika, in primer skupine žensk, ki so želele izvesti bombni napad na katedralo Notre-Dame v Parizu. Callimachi vse naštet primere opredeljuje kot posredno vodene napadalce, ki so jih prek virtualnih omrežji oddaljeno usmerjali (Callimachi, 2017).

¹⁰ Kot primer navede nedavne napade v Nemčiji, ki so jih prek varovanih komunikacij načrtovali in usmerjali pripadniki teroristične skupine ISIS (Burke, 2017).

katerega je možna podrobnejša analiza in natančnejše opredeljevanje napada. Kot enega najbolj čistih primerov terorizma posameznikov Byman navaja Teda Kaczynskega, tako imenovanega Unabomberja, ki je samostojno deloval v času 17-letne »kampanje« bombnih napadov v ZDA. Ocenjuje, da so posamezniki, kot sta bila napadalca v San Bernardinu,¹¹ v spektru bližje teroristom posameznikom, a vendar je zmotno trditi, da so bili napadi izvedeni v popolni izolaciji. Kljub temu da takšni napadalci delujejo samostojno, še vedno čutijo pripadnost širšemu cilju. (Byman, 2017).

¹¹ Napad v San Bernardinu (ZDA) se je zgodil 2. decembra 2015. Syed Rizwan Farook in njegova žena Tashfeen Malik sta v bolnišnici, kjer je bil zaposlen Farook, na prednovoletnem druženju zaposlenih v strelskem napadu umorila 14 oseb in jih 22 ranila. Zakonca sta sledila radikalni islamski ideologiji, pri čemer je Farook tik pred napadom na družbenem omrežju Facebook objavil izjavo pripadnosti ISIS. Preiskovalci niso odkrili neposrednih povezav z organiziranimi oboroženimi skupinami.

5 Pregled napadov v obdobju 1995–2015

Kot opredeljeno že v metodološkem okviru, se analitični del magistrske naloge omejuje na raziskovano obdobje, ki obsega dvajset let od vključno leta 1995 do vključno leta 2015. V tem raziskovalnem obdobju so v vzorec zajeti zaznani teroristični napadi, ki so jih izvedli (nepovezani) posamezniki. Temeljne podatke za raziskovanje črpam iz podatkovne baze *Global Terrorism Database* (GTD) (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016) in jih dopolnjujem s podatki iz podatkovne baze *RAND Database of Worldwide Terrorism Incidents* (RDWTI) (RAND Corporation, 2016) ter s spletnim iskanjem po ključnih besedah (npr. *lone wolf terrorism*, *lone attackers*, samostojni napadalec, terorizem posameznikov itd.).

Metodologija zbiranja informacij iz podatkovnih baz

Temeljna podatkovna baza za raziskovanje – baza GTD vsebuje podatke o terorističnih napadih po svetu od leta 1970 do leta 2015¹² in temelji na podatkih, pridobljenih iz javno dostopnih virov (*open source data*).¹³ Podatkovna bazo upravljajo raziskovalci Nacionalnega konzorcija za študije terorizma in odzivov na terorizem na Univerzi v Marylandu, predhodno pa so k snovanju podatkovne baze prispevale tudi druge raziskovalne institucije.¹⁴ Podobno kot GDT tudi RDWTI temelji na javno dostopnih informacijah, vendar pa je za razliko od GDT baza časovno omejena do leta 2010. Zaradi časovne omejitve podatkovne baze RDWTI bo v raziskovanju uporabljena zgolj kot pomožna podatkovna baza za preverjanje in potrjevanje terorističnih dogodkov v obdobju 1995–2010.

GTD opredeli teroristični napad kot grožnjo ali uporabo nelegalne sile ali nasilja s strani nedržavnih akterjev s ciljem uresničevanja političnih, ekonomskih, religioznih ali socialnih ciljev prek strahu, vsiljevanja in izsiljevanja. Ob tem morajo takšni napadi za kvalifikacijo terorizma izpolnjevati tri pogoje: 1) incident mora biti načrtovan rezultat zavestne odločitve napadalca; 2) incident mora predstavljati vsaj določeno mero nasilja ali grožnje z nasiljem,

¹² Podatki v podatkovni bazi se dopolnjujejo in osvežujejo. Naveden obseg podatkov predstavlja preseki stanja na dan zajema podatkov iz podatkovne baze za namene raziskovanja te magistrske naloge.

¹³ Obstoječa podatkovna baza GTD je produkt več faz zbiranja podatkov, ki pa so v vseh primerih temeljili na javno dostopnih virih. GTD temelji predvsem na medijskih člankih in elektronskih arhivih novic, drugih sekundarnih virih, knjigah, akademskih člankih in pravnih dokumentih (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016).

¹⁴ Podatke v obdobju 1970–1997 je zbralo privatno varnostno podjetje *Pinkerton Global Intelligence Service* (PGIS); podatke v obdobju od leta 1998 do marca 2008 je zbiral *Center for Terrorism and Intelligence Studies* (CETIS); v obdobju od aprila 2008 do oktobra 2011 je podatke za podatkovno bazo zbiral *Institute for the Study of Violent Groups* (ISVG) *University of New Haven*.

vključno z nasiljem proti lastnini in ljudem; 3) vršilci nasilja morajo biti nedržavni akterji. Poleg tega GTD definira tri merila terorizma: 1) dejanje mora biti usmerjeno v politične, ekonomske, religiozne ali socialne cilje, pri čemer zgolj zasledovanje ekonomskih ciljev ne zadosti temu merilu; 2) obstajati morajo dokazi namere vsiljevanja, ustrahovanja ali prenašanja sporočila širši ciljni skupini (če je v napad vpletenih več ljudi, zadostuje, da ima vsaj eden izmed napadalcev cilj vsiljevanja, ustrahovanja ali prenašanja sporočil širši množici); 3) dejanje mora biti izvedeno izven konteksta legitimnega vojskovanja, kar pomeni, da dejanje krši parametre mednarodnega humanitarnega prava (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016).

Ob opredelitvi metodoloških vidikov zbiranja podatkov iz podatkovne baze GTD je treba upoštevati tudi določene omejitve takšnega raziskovanja. Na tem mestu bi želel opozoriti predvsem na metodologijo zbiranja in obseg zbranih in zabeleženih podatkov, ki se v različnih obdobjih spreminja. Tako tudi raziskovalci Univerze v Marylandu kot skrbniki podatkovne baze opozarjajo, da se je kljub prizadevanjem za standardizacijo metodologija zbiranja podatkov v različnih obdobjih do določene mere spreminjala. Obstoječ pristop k zbiranju podatkov se je uveljavil leta 2012, kar pa se je v določenih primerih odražalo tudi v nesorazmernem povečanju zabeleženih incidentov po letu 2011. Ti so bili v določeni meri (lahko) tudi posledica sprememb v metodologiji. (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016).¹⁵ Omenjene spremembe se kažejo tudi v proučevanju napadov nepovezanih posameznikov, zato bom omenjene metodološke omejitve smiselno upošteval v analizi podatkov.

5.1 Analiza trendov terorizma posameznikov

GTD v časovnem obdobju 1995–2015 zabeleži 86.691 incidentov,¹⁶ ki zadostujejo merilom za klasifikacijo primera kot terorističnega dejanja.¹⁷ Od tega jih je 83.924, ki ob izpolnjevanju

¹⁵ Z metodološkega vidika je ob tem pomembnejša še sprememba v poimenovanju teroristov posameznikov, ki jih po letu 1997 sistematično poimenujejo kot nepovezane posameznike, medtem ko so pred tem obstajale različne prakse klasifikacij takšnih napadalcev.

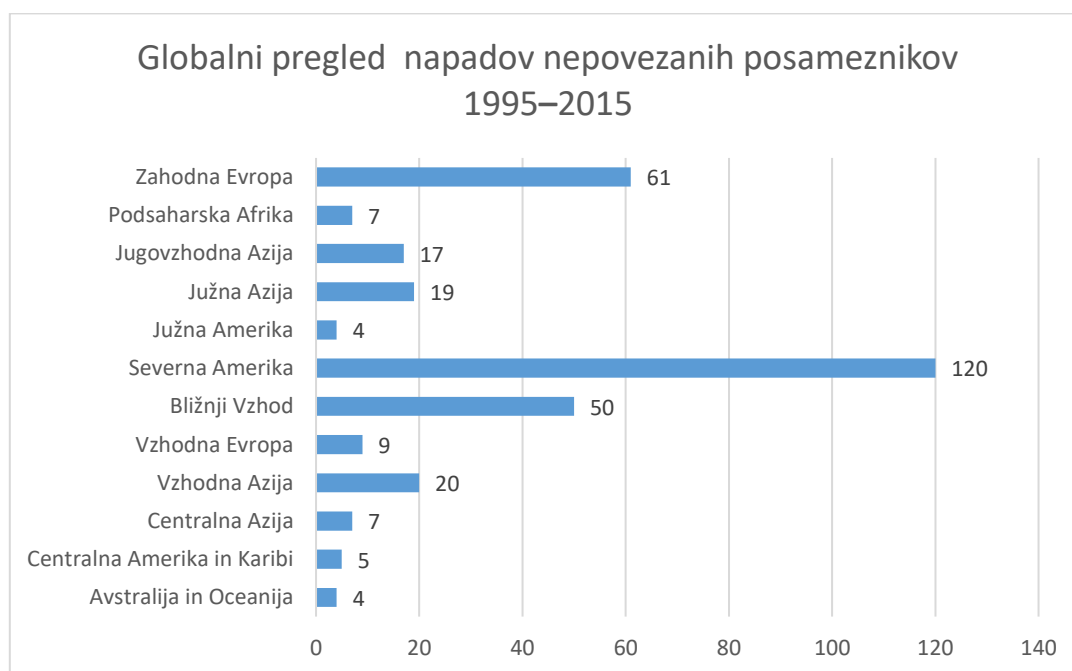
¹⁶ Incidenti, ki se zgodijo v istem geografskem in časovnem okvirju (so del istega napada), so v podatkovni bazi zajeti kot enoten dogodek. V primeru, da je čas ali kraj incidentov različen (čeprav gre za incidente, ki tvorijo širši napad), so v podatkovni bazi zabeleženi kot ločeni incidenti (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016).

¹⁷ Iz zajema podatkov izključujem dejanja, ki so zaznamovana kot sporna, s čimer skrbniki podatkovne baze označujejo dejanja, ki jim ni bilo nesporno dokazano, da predstavljajo teroristična dejanja oziroma vsebujejo indikatorje, ki nakazujejo, da dejanje ne izpolnjuje merila za klasifikacijo terorizma. Takšnih dejanj, ki so bila izločena iz vzorca, je v raziskovanem obdobju (1995–2015) 2.751.

pogojev niso vzbudili dvoma, da gre za primer terorizma.¹⁸ Za raziskovalno podskupino, ki je geografsko zamejena na področje Evrope (vzhodne in zahodne) in Severne Amerike, upoštevam napade in poskuse napadov, ki so v podatkovni bazi GTD označeni s spremenljivkama lokacije »Zahodna Evropa«, »Vzhodna Evropa« in »Severna Amerika«. V raziskovanem časovnem obdobju je bilo v Evropi in Severni Ameriki zabeleženih 7794 terorističnih incidentov, ki zadostujejo merilom.

Od vseh zaznanih terorističnih dejanj v raziskovanem obdobju je v globalnem pogledu 323 napadov pripisanih nepovezanim posameznikom (*unaffiliated individuals*) oziroma 0,38 %.¹⁹ Število napadov posameznikov, ki so bili izvedeni v Evropi in Severni Ameriki, zajema 190 incidentov, kar je 58,8 % vseh primerov napadov posameznikov v raziskovanem časovnem obdobju in 2,4 % vseh terorističnih napadov, ki so bili v tem časovnem obdobju izvedeni v Evropi in Severni Ameriki (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016). Vzorec zajema tako nepovezane posameznike kakor tudi manjše skupine oziroma, kot jih imenuje Pantucci, trop nepovezanih posameznikov (*lone wolf packs*).

Slika 5.1: Število terorističnih napadov nepovezanih posameznikov v obdobju 1995–2015

Vir: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016

¹⁸ Podatkovna baza v določenih primerih dopušča možnost, da primer ne izpolnjuje vseh meril zahtevanih za uvrstitev dejanja v zbirko. V tem primeru je v podatkovni bazi pozitivno označena spremenljivka »doubtterr« (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016).

¹⁹ S skupino »nepovezani posamezniki« zajemamo vse tri kategorije nepovezanih posameznikov po Pantucciju – samotarji, samotni volkovi in trop samotnih volkov. Osamljeni napadalci so zaradi organizirane narave delovanja iz te kategorije izločeni.

Slika 1 prikazuje globalni pregled števila terorističnih napadov nepovezanih posameznikov v obdobju 1995–2015 glede na regije. Iz grafa je razvidno, da je bil večji del napadov nepovezanih posameznikov, zajetih v bazi GTD, izveden v Severni Ameriki in Evropi (58,8 % vseh zajetih napadov nepovezanih posameznikov). Napadi nepovezanih posameznikov predstavljajo relativno majhen delež vseh terorističnih napadov (manj kot en procent na globalni ravni), pa vendar absolutno število napadov ne pove veliko, na kar opozarja že naslednji grafični prikaz trendov napadov nepovezanih posameznikov v Evropi in Severni Ameriki.

Slika 5.2: Število terorističnih napadov nepovezanih posameznikov v obdobju 1995–2015 v Evropi in Severni Ameriki

Vir: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016

Slika 2 prikazuje število terorističnih napadov posameznikov v Evropi in Severni Ameriki. Kot je razvidno iz grafa je število napadov od leta 1995 do leta 2011 relativno stabilno s povprečno 5,6 napada letno brez izrazitejših odstopanj. Leta 2011 začnemo beležiti trend izrazitega večanja števila terorističnih napadov, s sunkovitim skokom števila takšnih napadov po letu 2009. Ob tem moramo upoštevati metodološki vpliv na prikazano rast števila napadov po letu 2011 s spremenjenim pristopom k zbiranju podatkov, kljub temu pa relativni trend tudi ob upoštevanju možnih odstopanj kaže na izrazit porast števila napadov, ki med letoma 2012 in 2015 štejejo v povprečju kar 23,5 napada letno, kar predstavlja več kot 400-odstotno povprečno rast števila napadov v zadnjem obdobju. Do podobnih ugotovitev pridejo tudi primerljive

študije drugih avtorjev. Sociolog Ramon Spaaij tako v študiji, s katero je raziskoval napade osamljenih volkov v obdobju med letoma 1970 in 2010, ugotavlja, da se je število napadov osamljenih volkov v ZDA v tem obdobju občutno povečalo, čeprav so absolutne številke v primerjavi z ostalimi napadi ostale relativno majhne (Spaaij, 2010, str. 866).

5.2 Študije izbranih primerov

V nadaljevanju je podrobneje obravnavanih 6 izbranih primerov, ki so zajeti v vzorcu identificiranih (domnevnih) napadov teroristov posameznikov.²⁰ Izbrani so bili napadi iz različnih časovnih obdobj in geografskih območij, ki so bili osnovani na različnih ideologijah napadalcev. Na podlagi analize 6 primerov bom primerjal ključne skupne značilnosti in razlike napadov teroristov posameznikov. Zbiranje podatkov je potekalo na podlagi javno dostopnih, pretežno sekundarnih virov (npr. analiz, medijskega poročanja, zapisov pričevanj, uradnih poročil itd.). Zaradi omejitev dostopnosti virov so izbrani primeri omejeni pretežno na območje Evrope in Severne Amerike, kar pa ne pomeni, da ni bilo veliko število napadov izvedenih tudi izven teh geografskih območij, čeprav je res, da sta skoraj dve tretjini vseh primerov napadov teroristov posameznikov identificirani prav v omenjenih regijah.

Študije primerov poleg širših splošnih dejavnikov posebno pozornost namenjajo analizi dejavnikov radikalizacije, tipov napadov, ciljev in motivov. Omenjeni kazalniki omogočajo celostno analizo terorističnega dejanja. Kot pojasnjujeta Leenaars in Reed, socio-demografske informacije ponudijo prvi vpogled v napadalca; psihološko ozadje in zgodovina razširita razumevanje napadalčevega profila; cilji, motivacija in tarče pomagajo razumeti namen napada; tip napada in žrtve pa omogočajo proučevanje načinov izvedbe napada in njegovih posledic (Leenaars in Reed, 2016).

Primer 1: Timothy McVeigh (Oklahoma – ZDA)

Primer McVeigh velja za enega izmed največjih in najbolj uničujočih terorističnih napadov na teritoriju ZDA. Ob uvrščanju primera med proučevane napade že v samem začetku upoštevam številne (nasprotujoče si) razlage dogodkov, teorije (zarot), pogosto nasprotujoče si medijsko poročanje in uradne zapise, ki v določenih pogledih pod vprašaj postavljajo samostojno delovanje napadalca. Uvrstitev primera, ki je z vidika klasifikacije terorizma posameznikov dvomljiv, utemeljujem s tem, da je prav proučevanje pripisovanja in označevanja napada pogosto eden izmed bolj zahtevnih in mnogokrat tudi problematičnih vidikov tako medijskih

²⁰ Ali gre pri izbranih primerih zares za primere terorizma posameznikov, bom raziskoval in potrjeval ali zavrnil v študiji primerov.

kot strokovnih analiz. Primer McVeigh zaradi svoje časovne oddaljenosti in obsežne dokumentiranosti ponuja poglobljen vpogled v prav ta vidik proučevanja, na podlagi katerega določen del avtorjev dvomi v strokovno vrednost termina terorizem posameznikov.

Opis napada

V sredo, 19. aprila 1995, ob 9:02 zjutraj je pred poslopjem ameriške zvezne vlade (*Alfred P. Murrah Federal Building*)²¹ odjeknila silovita eksplozija. Eksploziralo je doma narejeno eksplozivno sredstvo iz kmetijskega gnojila, dizelskega goriva in drugih kemikalij, ki so tvorile eksplozivno mešanico (FBI, b. d.). Bombni napad je ubil 168 in ranil 650 ljudi, več kot 300 stavb v neposredni bližini eksplozije je bilo poškodovanih (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2017; Nacos, 1996).

Policija je po zbiranju podatkov kot glavnega osumljenca kmalu po napadu prijela Timothyja McVeighja. Njegovo prijetje je bilo posledica nekoliko nenavadnih okoliščin, saj je bil McVeigh nepazljiv ob pobegu s kraja napada in ga je policija prijela zaradi prometnega prekrška,²² med preiskavo pa so v njegovi posesti odkrili orožje, za katerega ni imel ustreznega dovoljenja, zato so ga aretirali. Med preiskavo omenjenega prekrška se je izkazalo, da je McVeigh glavni osumljenec za nedavni bombni napad (History, 2009).

Napad velja za najhujši teroristični napad v zgodovini ZDA do terorističnih napadov 11. septembra 2001 (Byman, 2017). Pomenljiv je tudi datum napada, ki sovpada z drugo obletnico obleganja davidijanskega posestva v mestu Waco v Teksasu s strani ameriške zvezne agencije ATF, ki v nacionalističnih in ekstremno desničarskih krogih v ZDA velja za enega najbolj izrazitih sovražnih posegov zvezne vlade v pravice in svobodo posameznika ter »pooseblja«
represijo države, proti kateri se bojujejo ta gibanja.

Profil napadalca

Timothy James McVeigh je bil rojen 23. aprila 1968 v manjšem mestu Pendleton v zvezni državi New York. Pri desetih letih je družino zapustila njegova mati, tako je McVeigh večji del otroštva preživel s svojim očetom in sestro (McFadden, 1995). Sovrstniki in učitelji iz njegove mladosti so ga opisovali kot umirjenega in bolj zadržanega mladostnika, ki pa v nobenem pogledu ni pretirano izstopal od sovrstnikov. McVeigh se je že kot mladostnik navduševal nad orožjem in uril svoje »preživetvene vrline«
(*survival skills*). Kot vojak je služil v zalivski vojni,

²¹ V stavbi so med drugim imele sedež regionalne pisarne zvezne agencije za droge, tajne agencije in agencije za alkohol, tobak in strelno orožje.

²² McVeigh je vozil avto brez registrskih tablic (Gumbel, 2015).

kjer je bil večkrat odlikovan in kasneje, ob splošnem zmanjševanju sredstev za oborožene sile po koncu hladne vojne, častno odpuščen iz vojske (FBI, b. d.). Ob vrnitvi v civilno življenje je McVeigh ohranil svojo strast do orožja. Zaposlil se je kot varnostnik, k čemur so verjetno pripomogle tudi njegove vojaške izkušnje. McVeigh je začel simpatizirati z radikalnimi desničarskimi skupinami, ki so bile glasne nasprotnice politike omejevanja pravice do posedovanja orožja in povečanega vsiljevanja zvezne vlade v življenje posameznikov.²³

Kot navajajo viri, so najverjetnejši elementi, ki so vplivali na McVeighjevo radikalizacijo, povečani politični pritiski zvezne vlade za nadzor nad orožjem ter predvsem nasilni incidenti med silami zvezne vlade in pripadniki radikalne desnice, ki so jih le-ti označevali za »fašistično vladno represijo« (Gumbel, 2015; McFadden, 1995). Kot dva ključna incidenta viri navajajo strelski obračun med zveznimi agenti in »survivalistom« Randyjem Weaverjem leta 1992, v katerem sta umrla njegova žena in sin, ter krvavi obračun med agenti zvezne vlade in religiozno sekto davidijancev (*Branch Davidian*), v kateri je umrlo 75 članov sekte (History, 2009; McFadden, 1995). Analitiki ocenjujejo tudi, da je McVeigh v ideološkem in operativnem vidiku sledil pozivu enega izmed vodilnih posameznikov ameriške radikalne desnice, Louisa Beama, ki je v svojih delih pozval k brezvodstvenemu upor (*leaderless resistance*) kot odgovoru na vladno represijo (Gumbel, 2015).

Analiza

Napad v Oklahomi je pretresel ZDA tako zaradi števila žrtev in obsega materialne škode kakor tudi zaradi dejstva, da napadalec ni bil neki tuj, zunanji sovražnik. Kot v navajanju intervjuja z materjo ene izmed žrtev zapiše Vulliamy: »McVeigh je bil eden izmed naših. Bil je američan, tako kot jaz in Baylee« (Vulliamy, 2010). Iz pregleda medijskega poročanja o napadu je razvidno, da so se tako mediji kot javnost v prvih odzivih le s težavo sprijaznili z dejstvom, da gre za »doma vzgojenega« (*homegrown*) terorista, in ne za zunanjo grožnjo. Še toliko večji šok je povzročila informacija, da je bil McVeigh odlikovan vojak, ki je zaprisegel, da bo varoval svojo domovino z življenjem. Ob tem je treba upoštevati tudi dejstvo, da so bili med žrtvami tudi otroci, v zgradbi se je namreč poleg federalnih agencij nahajal tudi otroški vrtec (prav tam).

²³ V tistem obdobju so se v ZDA vzpostavile številne radikalne in paravojaške skupine, katerih skupni "sovražnik" sta bili federalna vlada in njena politika omejevanja posedovanja orožja. Številne izmed skupin so bile zagovornice teorij o superiornosti belske rase in so nasprotovale povečevanju nadzora zvezne vlade nad življenji državljanov. Skupine so izpostavljale primere vladnega nasilja nad svobodnimi posamezniki, med njimi je vredno še posebej izpostaviti spopade s sekto davidijancev in spopad z rasističnim voditeljem Randyjem Weaverjem aprila 1992 (McFadden, 1995).

Napad je prežet s simboliko radikalnih desničarskih skupin v ZDA. Tako datum napada sovpada z drugo obletnico obleganja davidijanskega posestva v mestu Waco, ob izposoji vozila, ki je bilo uporabljeno v napadu, pa je McVeigh uporabil lažno vozniško dovoljenje, ki naj bi bilo izdano 19. aprila 1993, točno na dan napada na sekto v Teksasu (McFadden, 1995). Vladna zgradba, ki je bila tarča napada, je sedež pisarn Zvezne agencije za alkohol, tobak in orožje, ki je vodila obleganje davidijancev.

Kljub izraziti simboliki, kot zapiše Byman, napad v določenih pogledih diskreditira desničarska gibanja. To utemeljuje predvsem s smrtjo 19 otrok in več nosečih žensk, kar je desničarsko skupnost postavilo v položaj, v katerem je težko upravičevala dejanja Timothyja McVeighja (Byman, 2017). S tem se strinja Evans, ki ocenjuje, da je bil napad v Oklahomi korak predaleč za večino pripadnikov patriotskih in protivladnih gibanj. Ob tem pa ugotavlja, da je napad sčasoma znotraj omenjenih skupin pridobil opozorilno sporočilno vrednost, kaj se lahko zgodi, če vlada izvaja represijo nad prebivalstvom (Evans, 2015).

Medtem ko Timothy McVeigh in ostali osumljenci niso imeli možnosti za javno komuniciranje lastnih idej in stališč, pa so bolj tehnološko izobraženi pripadniki desničarskih ideologij že izrabljali prve platforme za spletno komunikacijo z množicami. Na spletu so objavljali lastne alternativne poglede in razlage za napad ter ga upravičevali v luči vladne represije nad delom prebivalstva v ZDA. Pojavile so se tudi posebne radijske oddaje in posnetki, ki so se kasneje razširili tudi po spletu (Nacos, 1996). Gre seveda šele za prve korake v uporabi spletnega medija za širjenje idej napadalca in terorizma, vendar pa že v tej fazi lahko prepoznamo teroriste in ekstremistične skupine kot zgodnje uporabnike (*early adopters*) naprednih tehnologij in njihovo rabo kot orodje za uresničevanje lastne agende.

Z vidika analize napada v okvirih klasifikacije terorizma posameznikov po Pantucciju bi napad pogojno lahko uvrstili v tip trop osamljenih volkov (*lone wolf pack*), in sicer z utemeljitvijo, da naj bi napadalec deloval s pomočjo vsaj še enega posameznika. Ob tem je treba opozoriti, da obstaja dvom o poteku dogodkov, saj številna poročila nakazujejo, da je bilo v napad lahko vpleteno še več posameznikov ali celo omrežje. Kljub temu da je od napada minilo že 22 let, ostajajo neodgovorjena še številna vprašanja, ki bi omogočala, da bi lahko napad uvrstili z večjo verjetnostjo.

Med najpomembnejšimi neodgovorjenimi vprašanji ostaja že omenjena nejasnost glede števila oseb, ki so bile na tak ali drugačen način vpletene v napad (Evans, 2015). Dokazano je bilo namreč, da je McVeighju pomagal vsaj še Terry Nichols, McVeighjev prijatelj iz vojske, ki je

sodeloval v procesu pridobivanja potrebnih sestavin in pri izdelavi eksploziva (FBI, b. d.). Ob tem je vredno omeniti, da je mogoče v več zapisih prebrati pričevanja, da naj bi bilo vpletenih še več oseb. Čeprav številni izmed omenjenih zapisov mejijo na kategorijo teorije zarot ali se vanjo uvrščajo, pa že samo dejstvo, da leta po napadu javnosti še vedno niso znana vsa dejstva, vzbuja vsaj delen sum. Gumbel na primer ugotavlja, da je več prič poročalo o večjem številu sumljivih oseb, ki naj bi bile prisotne na kraja napada ali ob dogodkih v povezavi z napadom. Avtor nadaljuje, da so poročila in pričevanja nekaterih desničarskih ekstremistov nakazovala, da je za pripravo napadov vedela večja skupina oseb, zato je avtor skeptičen do zaključkov, da gre za napad, ki ga je načrtoval, pripravil in izvedel McVeigh le ob podpori Nicholisa (Gumbel, 2015). Za napad naj bi vedel tudi Michael Fortier, še eden izmed vojaških prijateljev McVeighja, ki je po poročanju FBI pomagal s prodajo ukradenega orožja, s čimer je bil napad delno financiran (FBI, b. d.). Evans dodaja, da obstaja občutek, da je vlada v času po napadu želela čim hitreje rešiti primer, kar lahko delno pojasnjuje, zakaj je bila osrednja pozornost namenjena Timothyju McVeighju in profilu volka samotarja (Evans, 2015).

Prav na podlagi prej omenjenih odprtih vprašanj in nejasnosti glede napada med analitiki ne obstaja enotno mnenje glede klasifikacije primera kot terorizem posameznikov. Kot navaja Sputnik, je uporaba klasifikacije »volk samotar« v primeru McVeigh neprimerna, saj je bilo s strani sodišča ugotovljeno, da je bil napad izveden vsaj v sodelovanju s Terryjem Nicholsom, pri čemer je bilo še več posameznikov, ki so domnevno imeli predhodno znanje o načrtovanem napadu. Ob tem dodajajo, da je bil McVeigh pred izvedbo napada aktivno vključen v delovanje desničarskih milic in ekstremističnih gibanj (Sputnik, 2017). Temu vsaj delno pritrjujejo tudi Gumbel, Evans in drugi, ki vidijo problem pri opredeljevanju napada kot napad volka samotarja prav v dokazani in domnevni vlogi drugih oseb. Evans ob tem dodaja, da je poenostavljen pogled na napad skozi prizmo profila volka samotarja problematičen tudi z vidika preprečevanja podobnih napadov v prihodnosti, saj takšna analiza zanemarja širok spekter drugih dejavnikov (Evans, 2015).

Zaključim lahko torej, da primera McVeigh, upoštevajoč vse zbrane podatke in opravljeno analizo, ne moremo brez dvoma uvrščati v katero izmed kategorij terorizma posameznikov. Kljub temu primer nazorno nakazuje določene problematike pri opredelitvi in prepoznavanju posameznih primerov kot terorizem posameznikov in potrebo po pozornosti in analitični celovitosti, saj le tak pristop omogoča točno in zanesljivo opredelitev. Ob tem pa je treba dodati, da s tem sočasno ne pritrjujem kritikam, ki (pogosto s sklicevanjem predvsem na primer McVeigh) trdijo, da je koncept terorizma posameznikov v celoti zgolj mit. Kot bom dokazoval

v nadaljevanju, se primeri terorizma (posameznikov) med seboj razlikujejo, vključno s stopnjo vpetosti posameznika v širše okolje, kar ne nazadnje izkazuje tudi uporabljena tipologija.

Primer 2: Volkert van der Graaf (Hilversum – Nizozemska)

Primer van der Graaf je zanimiv za raziskovanje terorizma posameznikov v več pogledih. V ospredje postavlja vprašanje definicije dejanja terorizma in razmejevanja s klasičnim kriminalom (npr. umorom). Ob tem primer obravnava dejanje, ki ga je zagrešil predstavnik okoljevarstvene skupnosti, ki je kljub pogosto radikalnim pristopom k varovanju okolja javnost običajno ne dojema kot nasilno skupnost.²⁴ Primer Van der Graaf je torej zanimiv tudi s stališča raziskovanja procesa radikalizacije in poti, ki posameznika pripelje do tega, da se v odgovoru na politične in osebne krivice zateče k nasilju.

Opis napada

Napadalec Volkert van der Graaf, dvaintridesetletni okoljevarstveni aktivist, je 6. maja 2002 s šestimi strelji umoril desničarskega politika Pima Fortuyna, ki je zagovarjal ostro politiko proti priseljencem, predvsem muslimanom, in imel negativen odnos do okoljevarstvenih problematik (The Guardian, 2002; Evans-Pritchard in Clements, 2003; Posluszna, 2015). Politično delovanje Fortuyna je treba postaviti tudi v širše politično okolje na Nizozemskem, ki so ga številni dojemali kot utesnjenega z visoko mero politične korektnosti, kar je precejšen del nizozemske javnosti vodilo k sprejemanju radikalnejših idej, ki jih je zagovarjal Fortuyn (The Economist, 2014). Van der Graaf je kot zagovornik pravic marginaliziranih družbenih skupin v Fortuynu prepoznal predvsem grožnjo za diskriminirane manjšine²⁵ (predvsem muslimane) (BBC, 2003), čeprav ni zanemarljivo tudi dejstvo, da je Fortuyn hkrati izražal tudi zelo odklonilen odnos do okoljevarstva. Fortuyn tako na primer v svoji knjigi zapiše: »Čas je, da nehamo stokati o naravi in okolju«. Viri navajajo, da je v primeru izvolitve napovedoval ukinjanje stroge okoljevarstvene zakonodaje (Simons, 2002). K odločitvi za umor je nedvomno prispevalo tudi politično ozračje, ki je v dneh pred volitvami nakazovalo prepričljivo zmago

²⁴ Kljub temu pa van der Graaf vsekakor ni edini okoljevarstveni aktivist, ki je za doseganje lastnih ciljev posegel po terorističnih metodah. Byman med drugim navaja Jamesa Leeja, ki je leta 2010 v Marylandu zajel tri talce (Byman, 2017). Hirsch-Hoefler in Mudde ob tem omenjata tudi enega izmed klasičnih teroristov posameznikov, Teda Kaczynskega, poznanega tudi kot Unabomber, ki je prav tako zagovarjal naravovarstvene vidike, čeprav je sam zavračal aktivistične skupine, ki jih vidi kot preveč »mehke« v svojem delovanju (Hirsch-Hoefler in Mudde, 2014).

²⁵ Napadalec Pima Fortuyna primerja s fašisti in z nacisti. Na zaslišanju na sodišču pa je na očitek tožilca, da bi bila izvolitev Fortuyna izraz demokratične volje volivcev, odgovoril, da je bil tudi Hitler izvoljen na demokratičnih volitvah.

Fortuyna in njegovih protimigrantskih politik nasproti progresivnim nizozemskim političnim strankam.

Profil napadalca

Volkert van der Graaf je bil zagrizen borec za pravice živali in zagovornik pravic manjšin. Že kot otrok je bil bolj introvertiran. Veliko časa je preživel z živalmi, vendar pa ga analitiki ne opisujejo kot samotarja (Posluszna, 2015). V času svojega življenja je deloval v sklopu različnih naravovarstvenih skupin in organizacij, aktivno pa se je zavzemal tudi proti masovnim kmetijskim tovarnam in promoviral veganski stil življenja (BBC, 2003; Evans-Pritchard in Clements, 2003). Van der Graaf je imel v času pred napadom partnerko in mladega otroka, kar še utrjuje trditev, da ne gre za iz družbe izključenega posameznika.

Bil je pripadnik manjše okoljevarstvene skupine Okoljska ofenziva (*Environment-Offensive*). Skupina aktivistov, združenih v Okoljski ofenzivi, se primarno s pravnimi ukrepi bojuje proti kršilcem okoljevarstvenih zakonov, vendar pa kot organizacija ne kaže znakov nasilnega ravnanja (Simons, 2002).²⁶ Van der Graaf je študiral kmetijstvo na priznani nizozemski univerzi Wageningen, kjer je bil znan po svojem perfekcionizmu (The Economist, 2014).²⁷

Analiza

Napad van der Graafa je politično motiviran atentat, ki ga kot terorizem lahko klasificiramo na podlagi izrazite politične motivacije za umor, ki presega posameznika kot tarčo in se usmerja proti širši politični ideji, ki jo je zagovarjal umorjeni Fortuyn (Spaaij, 2010). Z vidika opredelitve terorističnega dejanja po Pantuccijevi klasifikaciji lahko van der Graafa umestimo med samotarje (*loners*). To argumentiram z izsledki preiskave, ki ne kažejo na kakršnokoli zunanjo pomoč ali usmerjanje. Pri tem drži, da je njegova radikalizacija vsaj v določeni meri vezana na njegove aktivnosti v okvirih okoljevarstvenega aktivizma, vendar pa napad ni usmerjen v okoljevarstvene cilje, saj napadalec kot primarni motiv navaja preprečitev nadaljnega izkoriščanja marginaliziranih posameznikov in družbenih manjšin. Hkrati je iz motivacijsko-ideološkega vidika pomembno dodati, da velika večina pripadnikov radikalnih naravovarstvenih organizacij zavrača in obsoja nasilje nad ljudmi (in drugimi bitji) za

²⁶ Radikalna okoljevarstvena gibanja in gibanja za zaščito pravic živali so (navadno) široke in ohlapno organizirane združbe posameznikov, skupin in organizacij, ki za doseganje svojih ciljev (svet, v katerem so spoštovane pravice živali in okolja) pogosto posegajo po radikalnejših akcijah, ki so najpogosteje usmerjene v izpostavljanje in preprečevanje uničevanja narave ali zlorabe živali (Hirsch-Hoefler in Mudde, 2014).

²⁷ Nekatero kasnejše analize napadalca so nakazale obsesivno-kompulzivne motnje van der Graafa (Spaaij, 2010).

doseganje političnih ciljev (Hirsch-Hoefler in Mudde, 2014). Zmotno bi bilo torej trditi, da je bil napadalec neposredno spodbujen k ravnanju prek delovanja v aktivistični organizaciji, čeprav ne zavračam dejstva, da je njegovo delovanje pomembno vplivalo na oblikovanje političnih ciljev in vrednot. Ob tem bi bilo vredno dodati, da napadalec na problematiko gleda širše, in sicer v smislu zavračanja politične usmeritve politične opcije, ki jo je predstavljal umorjeni politik, torej napad v marsikaterem pogledu tudi presega opredelitev »*single-issue terrorism*«. To utemeljujem tudi z izjavo van der Graafa, da je Fortuyn »predstavljal grožnjo za družbo« (Evans-Pritchard in Clements, 2003). V izjavi, izrečeni med sodnim procesom, van der Graaf Fortuyna in njegov politični vzpon primerja tudi z vzponom nacizma v tridesetih letih prejšnjega stoletja (The Economist, 2014). Z ideološkega stališča lahko van der Graafa torej umestimo v širšo skupino levičarskega ekstremizma, ki pa ima hkrati temelje tudi v okoljevarstvenem aktivizmu.

Za analizo operativnih vidikov napada je ključna tudi vloga predhodne priprave in raziskave tarče s strani napadalca. Pri tem je ključno vlogo igral predvsem internet, ki je omogočil lahek dostop do javno objavljenih informacij o žrtvi – javno izpostavljenem politiku. Med drugim je van der Graaf z uporabo spleta uspel samostojno pridobiti podatke o žrtvinih urnikih, načrt radijske postaje, kjer je bil izveden napad, podrobnosti o žrtvinih političnih stališčih itd. (Poslušna, 2015; Ellis, 2015).

V zaključku analize je vredno podati tudi ugotovitev, da je imel napad van der Graafa v marsikaterem pogledu prav nasprotno učinke, kot jih je nameraval doseči. Radikalnejše ideje, ki jih je v svojih politikah zagovarjal Fortuyn, so prevzeli nasledniki iz njegove in sorodnih političnih strank. Politično gibanje, ki ga je oblikoval Fortuyn, se je tako po njegovem umoru izdatno okrepilo, njegova stranka pa je na volitvah 2002 osvojila 18 % glasov in prevzela nekatere ključne pozicije v vladi ter tako uresničila številne politične napovedi, med drugim zaostrovanje migrantske politike in zakonodaje. Volkert van der Graaf je bil obsojen na 18 let zaporne kazni (kar so številni privrženci umorjenega politika označevali kot preveč milo kazen). Maja 2014 je bil van der Graaf po prestanih dveh tretjinah zaporne kazni pogojno izpuščen, pri tem pa je izpostavljen številnim grožnjam s strani privržencev Fortuyna, ki razsodbo v primeru van der Graaf še vedno vidijo kot krivično (Pieters, 2017; The Economist, 2014).

Primer 3: Roshonara Choudhry (London – Velika Britanija)

Roshonara Choudhry je primer ženske, ki je delovala kot posamezna napadalka. Analiza primera Choudhry si tako posredno prizadeva zajeti in pojasniti tudi nekatere razlike in podobnosti med moškimi in ženskami posamezniki, ki delujejo kot teroristi posamezniki. Ob tem je primer relevanten za raziskovanje tudi z vidika radikalizacije, saj na podlagi dostopnih intervjujev z napadalko omogoča poglobljen vpogled v proces radikalizacije.

Opis napada

Roshonara Choudhry je 14. maja 2010 z nožem zabodla britanskega poslanca Stephena Timmsa. Motiv za napad na Timmsa je bil po pričevanju napadalke njegova podpora vojni v Iraku. Choudhry je poslanca predhodno osebno srečala že kot 17-letna študentka na študijskem obisku. Kot navaja, je že takrat čutila določen odpor do njegove trdne podpore vojni v Iraku, vendar ga ne more označiti kot jezo, saj takrat na celotno situacijo še ni gledala skozi zdajšnjo (radikalno) perspektivo (Dodd, 2010a). Iz zapisov pogovorov z napadalko lahko razberemo, da je zavestno odločitev za napad sprejela na podlagi poglobljenega študija radikalne islamske ideologije in ob skrbnem načrtovanju in proučevanju tarče. Choudhry predstavlja prvi primer samoradikalizirane Britanke, ki je sledila radikalni islamski ideologiji Al Kaide in bila obtožena za izveden teroristični napad v Veliki Britaniji. Spoznana je bila za krivo poskusa umora in posedovanja orožja ter obsojena na zaporno kazen 15 let (BBC, 2010).

Profil napadalke

Choudhry je bila kot 20-letna študentka angleščine in komunikologije visoko izobražena mlada britanska muslimanka, živeča v Londonu. Družina Choudhry izhaja iz Bangladeša, čeprav je bila Roshonarina mati že rojena v Veliki Britaniji. Roshonara je bila najstarejša izmed petih otrok v družini, pri tem pa je vredno omeniti tudi, da se je družina (v času napada) spopadala s težko finančno situacijo in se je v veliki meri zanašala na podporo otrok. (Dodd, 2010c). Choudhry je študirala na prestižni britanski univerzi Kings College, kjer je bila med najboljšimi študenti v letniku (Dodd, 2010a). Nekaj mesecev pred napadom je Roshonara protestno zapustila Kings College, kar je kasneje v pogovoru s preiskovalci utemeljevala kot odpor do odnosa univerze do muslimanov, navaja pa tudi njeno nasprotovanje podelitvi univerzitetne nagrade izraelskemu politiku Shimonu Peresu in delu univerzitetnega oddelka za radikalizacijo (Dodd, 2010b; Pearson, 2015). Njeno odločitev za opustitev študija lahko v prvi vrsti pripisujemo njeni radikalizaciji, ki je potekala skozi daljše obdobje, še posebej v letu 2009. Do 14. maja 2010, ko je izvedla teroristični napad in tako postala prva Britanka, ki je bila

radikalizirana v ideologijo radikalnega islama in je izvedla napad na britanskih tleh, je bila Roshonara Choudhry »vse, kar je družba od nje lahko pričakovala« (Dodd, 2010c).²⁸

Napadalka je na zaslišanju priznala, da se je primarno radikalizirala prek spremljanja spletnih posnetkov govorov ekstremističnega klerika in enega vodilnih propagandistov Al Kaide, Anwarja al-Awlakija, do katerih je, kot navaja sama, prišla ob naključnem spletnem iskanju videoposnetkov o islamski veri. Prve posnetke, ki so zaznamovali preostanek njenega življenja, naj bi si napadalka ogledala konec leta 2009. Ti so jo premamili do te mere, da je skupno pogledala več kot 100 ur predavanj al-Awlakija. Poleg posnetkov al-Awlakija je napadalka spremljala tudi spletni forum *RevolutionMuslim* in posnetke šejka Abdullaha Azzama. Prav eden izmed Azzamovih posnetkov naj bi jo tudi dokončno prepričal v operativno izvedbo terorističnega napada. Posebno zanimiv je del enega izmed Azzamovih govorov, ki se nanaša na specifičen primer radikalizacije, saj Azzam posredno dopušča izvajanje napadov s strani žensk: "Če sovražnik napade pristanišče ali vkoraka v muslimansko mesto, džihad postane individualna obveza /.../ v takem primeru tradicionalne strukture oblasti prenehajo veljati in otroku je dovoljeno, da gre in se bojuje brez privolitve svojega očeta, ženi brez privolitve njenega moža /.../" (Azzam b.d. v Lahoud 2010).

Analiza

Iz pogovorov z napadalko lahko razberemo, da je pred samo izvedbo napada sprejela dejstvo, da obstaja velika verjetnost, da napada sama ne bo preživela. S smrtjo bi torej postala mučenica in simbol »upora«. (Dodd, 2010b). Da je šlo v primeru Choudhry za racionalno odločitev in načrtovan napad, priča tudi dejstvo, da je napadalka pred izvedbo napada izpraznila svoje bančne račune in poplačala svoje dolgove. To pa hkrati kaže na pomen bližnjih v Roshonarinem življenju, saj ni želela, da bi nosili breme po njeni smrti (Dodd, 2010c). Zapisi pogovorov z napadalko razkrivajo tudi, da naj ne bi imela neposrednih fizičnih stikov z drugimi radikaliziranimi somišljeniki, njen stik z radikalnim islamom pa je bil primarno prek spletnih gradiv.

Na podlagi analize primera lahko po Pantuccijevi tipologiji primer Roshonare Choudhry uvrstimo v tip samotarjev. To utemeljujem s tremi indikatorji, to so: samoradikalizacija prek

²⁸ Med drugim je med vikendi kot prostovoljka v lokalni islamski šoli pomagala muslimanskim učenem pri učenju (Dodd, 2010c).

spleta, samostojno načrtovanje in izvedba dejanja, odsotnost stikov z drugimi radikalnimi islamisti (po pričevanju napadalke niti v obliki spletnih pogovorov).

Temeljni ideološki okvir je Roshonara zgradila na podlagi prek spleta pridobljenih informacij. Internet je uporabila tudi kot vir informacij o delu in politikah tarče ter se s poslancem dogovorila za termin sestanka.²⁹ Profil napadalke se tako, kot navaja Pearson, morda najbližje od vseh približa tipskemu modelu terorista samotarja (Pearson, 2015). Napad, čeprav le delno uspešen, saj napadalka tarči ni povzročila smrtnih poškodb, je služil tudi kot močan propagandni dejavnik za Al Kaido in islamski ekstremizem na sploh. Roshonara Choudhry je bila s strani Al Kaidinih propagandistov in religioznih voditeljev slavljenja kot pogumna borka in postavljena za vzor vsem muslimanom (al-Sana'ani, 2011, str. 24). Kot ugotavlja Bloom, imajo ženske napadalke na splošno visoko propagandno vrednost, saj so navadno deležne visoke medijske pozornosti (večje kot moški), ob tem pa (predvsem v bolj konzervativnih kulturah) napad ženske lahko predstavlja posebno osramočenje za moškega (Bloom, 2011).

Napad je torej zanimiv tudi z vidika spola, saj so napadi žensk samotark redkejši (Pearson, 2015). Obstajajo različne razlage, zakaj je med napadalci manjše število žensk. Ellis po eni strani opaža, da so ženske po navadi manj pripravljene na tveganja, povezana z napadi posameznikov izven vzpostavljenih omrežij in podpornih struktur (Ellis, 2015). Po drugi strani Bloom ugotavlja, da je v zadnjih letih vendarle mogoče beležiti porast ženskih napadalk. Med drugim to utemeljuje tudi z operativnega vidika, kjer se ohranja percepcija žensk kot manjše grožnje, posledično pa obstaja večja možnost uspeha napada.³⁰ Medtem ko se izsledki, ki jih navaja Bloom, nanašajo pretežno na teroristične skupine in njihovo adaptacijo žensk kot učinkovitega »orožja« v nasprotju z izoblikovanimi profili klasičnih napadalcev, pa lahko podobno argumentacijo apliciramo tudi na primer teroristov posameznikov. Če so bile številne (religiozne) skupnosti v preteklosti zadržane do ženskih napadalk in so (predvsem v primeru islama) zavračale koncept žensk mučenic, pa lahko zaznamo spremembe doktrin in, kot smo lahko zaznali tudi na primeru Choudhry, celo spodbujanje žensk k prevzemanju večje vloge tudi v operativnem smislu (Bloom, 2011).³¹ Ženske tako igrajo vedno pomembnejšo vlogo tudi

²⁹ Choudhry je med drugim izdelal seznam poslancev, ki so glasovali za vojno v Iraku. Na podlagi tega lahko sklepamo, da bi v primeru uspešno izvedenega napada obstajala verjetnost za nadaljnje napade (BBC, 2010).

³⁰ Bloom med razlogi za nižjo percepcijo ogroženosti s strani žensk med drugim navaja (stereotipno in klišejsko) pojmovanje ranljivosti, materinstva in nenasilnosti žensk (Bloom, 2011).

³¹ Tradicionalno je bila vloga žensk v terorističnih gibanjih predvsem podporna, s poudarkom na vzgoji otrok borcev. To pa se s povečano operativno vlogo spreminja (Bloom, 2011).

v islamski radikalizaciji, ki je pred tem veljala za pretežno moško dominiran pojav (Hafez in Mullins, 2015).

Primer 4: Anders Breivik (Oslo/Buskerud – Norveška)

Primer Breivik predstavlja enega najbolj krvavih napadov teroristov posameznikov na evropskih tleh, ki ga številni avtorji navajajo kot tipski primer terorizma posameznikov. Na podlagi primera lahko ugotovimo, da preišljeni in dobro načrtovani napadi posameznikov lahko zahtevajo ogromno žrtev, čeprav je povprečno število žrtev napadov nepovezanih posameznikov načeloma nižje od organiziranih napadalcev. Tudi v primeru Breivik lahko opazujemo kompleksnost procesa radikalizacije, pri tem pa primer prek analize obsežnega manifesta, ki je bil objavljen neposredno pred napadom, ponuja posebej temeljit vpogled v napadalčev dolgotrajni miselni proces, ki ga je vodil do izvedbe napada.

Opis napada

22. julija 2011 je norveški desničarski ekstremist Anders Breivik v razmiku nekaj ur izvedel dva zaporedna teroristična napada, ki sta pretresla svet. Prvi napad je Breivik izvedel v središču glavnega mesta Norveške – Oslu. Med poslopjem predsednika norveške vlade in ministrstvom za energetiko je razneslo najeto gospodarsko vozilo z improvizirano eksplozivno napravo s časovnim zamikom.³²

Čeprav so ga ob odhodu s kraja dogodka ujele tako nadzorne kamere kot priče, je pozen, počasen in slabo koordiniran odziv varnostnih služb napadalcu omogočil neoviran pobeg in prosto gibanje po državi. Medtem ko je eksplozija v Oslu ubila 8 ljudi in jih več ranila, je bil Breivik že na poti proti otoku Utoya, kjer je dopustovalo več sto otrok, članov mladinske organizacije politične stranke Delavska liga (*Workers' League*). Preoblečen v policista se je napadalec odpravil na otok, kjer je s strelnim orožjem³³ hladnokrvno ubil 69 udeležencev poletnega tabora. Po eni uri pobojev na otoku so na kraj dogodka vendarle prispele specialne enote norveške policije, ki so imele tehnične težave. Napadalec se jim je predal brez upiranja in prevzel odgovornost za oba teroristična napada.

³² Kot navajajo Breivikovi zapiski, je bila bomba izdelana na osnovi 950 kilogramov amonijevega nitrata (Stewart 2011).

³³ Napadalec je uporabljal polavtomatsko puško Ruger Mini-14 in 9-milimetrsko pištolo Glock (Stewart 2011).

Profil napadalca

Anders Breivik je bil rojen leta 1979 na norveški ambasadi v Londonu. Kmalu po njegovem rojstvu sta se njegova starša razšla. Breivik se je z mamo vrnil na Norveško, kjer je odraščal brez očeta (Orange, 2012; Anthony, 2015; Stewart, 2011). Nekateri analitiki opisujejo, da je Breivik odraščal v socialno odtujenega mladostnika, ki je imel težave z iskanjem lastne identitete in vključevanjem v družbo. Ker v okolici ni našel svojega mesta, je večino svojega časa preživel doma in ob igranju videoiger (Berntzen in Sandberg, 2014). Kljub temu ne smemo zanemariti njegovih prizadevanj za aktivno participacijo v družbi. Med drugim je bil aktiven tako v poslovnem kakor političnem okolju, žal pa je že zgodaj v svoji karieri naletel na kar nekaj ovir. Ne glede na to, Stewart v nasprotju z nekaterimi drugimi analitiki ugotavlja, da je Breivik deloval kot relativno normalna in socialna oseba (Stewart, 2011). Ob spodletelih poslovnih (in političnih) poizkusih po letu 2008 lahko govorimo o začetku Breivikove radikalizacije. Pretežno prek spleta se je spoznal z radikalno desničarsko ideologijo in postal prepričan, da je Evropa ogrožena s strani islamizacije in kulturnega marksizma (Anthony, 2015). Čeprav je težko opredeliti neposredne vzroke, ki so pripeljali do njegovega prepričanja o neposredni islamski grožnji Evropi, pa skozi njegova pisanja lahko zaznamo določene negativne osebne izkušnje z muslimani v njegovem okolju že v mladosti.³⁴ Religija torej ima vlogo v Breivikovem življenju, čeprav bi težko trdili, da odločilno.

Ugotovitve sodne psihološke preiskave so sprva kazale na paranoično shizofrenijo napadalca, vendar pa so bile te ugotovitve po ponovljeni analizi ovržene. Tudi sam Breivik je med sodnim postopkom odločno zavračal trditve o svoji neprištevnosti. Po ponovnih preiskavah so mu diagnosticirali le manjše disocialne osebnostne motnje in narcisoidna nagnjenja. Ove Knausgaard po drugi strani ugotavlja, da je treba razloge za Breivikov napad razumeti predvsem z vidika njegove osebnosti in osebnih ciljev, ki po avtorjevem mnenju presegajo politične vidike dejanja. To utemeljuje s številnimi dejavniki, kot so napadalčeva samopercepcija, skozi katero poskuša risati sliko »junaka« in »borca«,³⁵ ki jo dodatno utrjuje s pisanjem manifesta, kar kaže na elemente iskanja virov samopotrditve (Knausgaard, 2016).

Analiza

Primer Breivik nudi nekaj pomembnih ugotovitev v povezavi s študijo terorizma posameznikov. Kot prvo lahko ugotovimo, da radikalizacija nikoli ne poteka v vakumu, temveč

³⁴ V svojem manifestu tako opisuje devet specifičnih primerov, ko je bil deležen nasilja s strani muslimanskih priseljencev (Stewart 2011).

³⁵ Breivik se je na primer pred napadom fotografiral v vojaških oblačilih in se postavljal kot poveljnik odpora.

je posredno in neposredno vezana na napadalčevo osebnost ter subjektivne in objektivne dejavnike, ki vplivajo na njegovo večjo odprtost za radikalne ideje. Breivikova motivacija za napad je protipriseljenska in protiislamska. Napadalec je svoj napad opisal kot vojno proti multikulturalizmu in islamizaciji, kar podrobno opisuje v svojem 1518 strani dolgemu manifestu z naslovom 2083 Evropska deklaracija neodvisnosti (*European Declaration of Independence*), ki ga je tik pred izvedbo napada poslal na več tisoč naslovov potencialnih sledilcev, in v 12-minutnem videoposnetku, ki ga je naložil na splet (Knausgaard, 2016). Pri tem je razvidno, da je ideje in navdih črpal iz protimuslimanskih in radikalno desničarskih ideoloških temeljev. Manifest je napisan v angleščini in povzema dela številnih avtorjev radikalne desnice v Evropi in ZDA (Berntzen in Sandberg, 2014).

Precejšen del Breivikovega manifesta je namenjen predstavitvi vizije odpora proti islamizaciji Evrope in idealistične družbe in obrambe. Posebna pozornost je namenjena tudi nasvetom za izdelavo orožja in eksploziva, kar jasno nakazuje, da je bil njegov cilj tudi vzpodbuditi in motivirati posnemovalce (Stewart, 2011). Pri tem je zanimivo, da podrobno opisuje koncept brezvodstvenega upora, pri čemer v številnih delih besedila skoraj dobesedno povzema Louisa Beama in Uliusa Louisa Amossa, a se ne sklicuje na njiju niti ju ne navaja. Pomembno vlogo v Breivikovi radikalizaciji igra tudi Srbija. Navaja namreč, da je bil Natov napad na Srbijo leta 1999 eden izmed pomembnih elementov v njegovemu »spoznanju« in odporu do vodilnih (zahodnih) političnih sil (prav tam).³⁶

Laburistični stranki je očital odpiranje mej islamskim priseljencem, s čimer naj bi rušila socialno kohezijo norveške družbe, ogrožala norveško in evropsko kulturo, vrednote in varnost ter posledično izdala norveško prebivalstvo (Berntzen in Sandberg, 2014; Stewart, 2011). "Trenutne kulturne marksistične/multikulturalistične elite, novi totalitaristi, so najnevarnejša generacija v zgodovini Zahoda. Ne samo da jim je uspelo uničiti temeljne strukture evropske družbe, temveč dopuščajo milijonom muslimanov, da kolonizirajo Evropo" (Breivik, 2011, str. 30, v Berntzen in Sandberg, 2014, str. 768).

Primer Breivik lahko po Pantuccijski tipologiji uvrstimo v tip volka samotarja. Breivik je deloval samostojno, ni pripadal organizirani teroristični skupini ali izvajal napada v skladu z navodili organizirane skupine ali omrežja. Njegova postopna radikalizacija se je odvijala pretežno prek samoradikalizacije, vendar pa poročila kažejo, da je simpatiziral in komuniciral tudi s podobno mislečimi posamezniki doma in po svetu. Sredstva za pripravo napada je Breivik

³⁶ Med drugim naj bi na Breivika močan vtis naredil neznan srbski nacionalist, ki ga je spoznal prek spletnih klepetalnic (Stewart 2011).

zbral sam, kar posebej poudarja tudi v svojem manifestu, kjer izpostavlja pomen delovanja v osami, saj se po njegovem mnenju le tako posameznik lahko izogne nadzoru in identifikaciji³⁷ s strani varnostno-obveščevalnih služb.³⁸

Tudi v primeru Breivik se je internet izkazal kot pomemben element radikalizacije, komunikacije in pridobivanja operativnih znanj in informacij. Med drugim je Breivik preko spletnih forumov prvič prišel v stik s širšo evropsko in globalno radikalno desničarsko skupnostjo, od katere je črpal navdih za svoj manifest. Podrobno je analiziral tudi druge primere napadov teroristov posameznikov, npr. napad Timothyja McVeighja v Oklahomi, in prek spleta dostopal do gradiv in priročnikov za domačo izdelavo domačih eksplozivnih sredstev. Čeprav je bil tako v pasivnem kot aktivnem stiku z drugimi radikalski, pa tega ne opredeljujemo kot delovanje v skupini ali delovanje v koordinaciji z drugimi teroristi, temveč predvsem kot proces utrjevanja političnih in ideoloških prepričanj. Medtem ko je torej omejena razprava z drugimi podobno mislečimi ekstremisti imela vpliv na njegovo radikalizacijo, pa je Breivik posebno pozornost namenjal striktni anonimnosti in neodvisnosti (Stewart, 2011).

Ob argumentaciji klasifikacije Breivika kot volka samotarja je treba omeniti še enega izmed vidikov njegovega povezovanja s preostalimi ekstremisti, ki ga Breivik opisuje v svojem manifestu. Kot navaja Stewart, je Breivik na več mestih manifesta nakazal obstoj skupine, ki jo navaja kot »Pauperes Commilitones Christi Templique Solomonici« oziroma viteze templjarje³⁹ in katere vizija je osvoboditev Evrope. Pri tem spodbuja ostale osamljene volkove in osamljene trope volkov, da z lastnimi napadi izvršijo načrt rešitve Evrope. Kljub zapisom v manifestu pa na podlagi preiskave ni mogoče potrditi obstoja takšne skupine, tudi če bi obstajala, pa na pripravo in izvedbo napada ni imela neposrednega vpliva (Stewart, 2011).

Zaključim lahko, da primer Breivik potrjuje, da lahko napadalci posamezniki ob primerni pripravi in načrtovanju dosežejo primerljiv ali večji obseg žrtev kot organizirane teroristične skupine. Ob tem je treba dodati, da prav Breivik, morda bolj kot drugi primeri, potrjuje pomen osebnostnih lastnosti v procesu radikalizacije, ki pa se nerazdružljivo prepletajo z objektivnimi in s subjektivnimi izkušnjami in z okoliščinami iz njegovega okolja. To posledično odpira

³⁷ Največja možnost zaznavanja je vsekakor v primerih komunikacije in nabave orožja/eksploziva, kjer bi skoraj da zaznali tu Breivika, ko je poskusil preko spleta naročiti večjo količino določene kemikalije, vendar je s spretnim vzpostavljanjem vzporedne zgodbe uspel prikriti pravi namen pridobljenih sredstev (npr. včlanitev v športno strelsko društvo, selitev na podeželsko kmetijo itd.)

³⁸ Breivik navaja, da je napad načrtoval skoraj desetletje. Čeprav so njegove trditve težko preverljive, pa procesi pridobivanja orožja in eksploziva vsekakor potrjujejo vsaj večletni proces načrtovanja in priprav na napad.

³⁹ Koncept pravičnih viteзов (*Justiciar Knight*), kot jih opisuje Breivik, spominja na ideje desničarskih rasističnih organizacij iz ZDA, ki se imajo za branitelje krščanske identitete (Stewart, 2011).

vprašanje smiselnosti in uspešnosti profiliranja potencialnih napadalcev kot ukrepa v preprečevanju terorizma.

Primer 5: Brata Tsarnaev (Boston – ZDA)

Tudi primer bratov Tsarnaev ponuja vpogled v pomen spleta in prosto lahko dostopnih informacij ter njihovo vlogo v procesu radikalizacije posameznika ter pridobivanja veščin in znanja za pripravo in izvedbo terorističnega napada. Kot bom dokazoval na primeru bratov Tsarnaev, internet sicer navadno ni edini vir radikalizacije in informacij, je pa lahko pomemben element in omogoča lažje in predvsem hitrejšo pridobivanje informacij, ob tem pa je posameznike, ki delujejo izven znanih omrežij težko izslediti, posebno če uporabljajo zavarovane načine spletne komunikacije.

Opis napada

V ponedeljek, 15. aprila 2013, je potekal 117. Bostonski maraton, eden izmed svetovno najbolj priznanih tekaških dogodkov z dolgoletno tradicijo in množično udeležbo več tisoč tekačev. Maraton je po tradiciji organiziran na dan patriotov⁴⁰ (*Patriots day*), ko ZDA proslavljajo ameriški patriotizem in samostojnost (Združene države amerike vs. Dzhokhar A. Tsarnaev, 2013)⁴¹.

Ob 14:49 sta na cilju maratona odjeknili dve eksploziji. Improvizirani eksplozivni napravi sta eksplodirali v razmiku nekaj sekund in ubili 3 osebe ter poškodovali več kot 260 oseb, večinoma gledalcev, ki so bili zbrani v ciljnem prostoru (CNN, 2013). Kot orožje sta bili uporabljeni dve doma izdelani improvizirani eksplozivni napravi (*Improvised explosive device - IED*), ki sta bili zasnovani na konceptu loncev na pritisk (ekonom lonecev) in smodnika v kombinaciji z ostrimi šrapneli (npr. žebliji in kovinske kroglice). Eksplozivni napravi sta bili skriti v nahrbtnikih in nameščeni ob železni ograji na ciljni ravnini maratona, kjer je zbrana množica gledalcev spodbujala tekače. Preiskava je pokazala, da sta napadalca pridobila smodnik, ki je bil uporabljen v napadu, s predelavo pirotehničnih sredstev, ki so lahko dostopna v prosti prodaji (CNN, 2013). Ob tem je vredno opozoriti, da so podrobna navodila za izdelavo podobne eksplozivne naprave, kot je bila uporabljena v bostonskem napadu, bila lahko dostopna, med

⁴⁰ Američani ga tradicionalno praznujejo vsak tretji ponedeljek v aprilu.

⁴¹ Združene države amerike vs. Dzhokhar A. Tsarnaev (obtožnica) – *United states of america vs. Dzhokhar A. Tsarnaev (indictment)*. (2013). 1:13-cr-10200-GAO, 27 junij.

drugim v prvi številki revije *Inspire* iz leta 2010. IED tega tipa imajo zmogljivost povzročanja raztrganin, zlomov kosti in ekstremnih bolečin ter tudi smrti.

Napadalca sta po izvedenem bombnem napadu uspešno pobegnili s kraja napada in ponovno napadla v četrtek 18. aprila, po javni objavi njunih sliki kot glavnih osumljencev preiskave. Brata Tsarnaev sta ubila policista v študentskem naselju univerze *Massachusetts Institute of Technology – MIT*, kjer je študiral mlajši brat Dzhokhar, domnevno zato, ker naj bi ju le-ta prepoznal. V neposredni bližini univerze sta napadalca zaustavila in zajela mimoidoče vozilo, lastnika pa vzela za talca ter se odpravila proti New Yorku, kjer sta načrtovala svoj poslednji bombni napad na trgu *Time Square*. Medtem ko sta grozila vozniku, naj bi zatrdila, da sta odgovorna za bostonski napad in da se odpravljata proti New Yorku (CNN, 2013).

Na podlagi prejetih informacij je policija izsledila ukradeno vozilo, pri čemer je med napadalcema in policijo prišlo do strelskega spopada, v katerem je padel eden izmed napadalcev. Kot se je izkazalo kasneje, je bil to starejši izmed bratov Tsarnaev – Tamerlan, medtem ko je mlajšemu bratu uspelo pobegniti. Po obsežni policijski akciji je bil napadalec odkrit v čolnu na vrtu okoliške hiše v Watertownu, Massachusetts (Boston). Po poročanju naj bi Dzhokhar Tsarnaev, preden so ga ujeli policisti, na stene čolna, v katerem se je skrival, med drugim zapisal, da so bostonski napadi povračilo za vojne ZDA v muslimanskih državah (History, 2014; CNN, 2013). Policija je Dzhokharja Tsarnaeva ujela živega, čeprav hudo ranjenega, 24. junija 2015 pa je bil obsojen na smrtno kazen (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016; History, 2014; Gunaratna in Haynal, 2013; CNN, 2013).

Profil napadalcev

Tamerlan in Dzhokhar Tsarnaev sta bila rojena v Kirgizistanu, po rodu pa sta bila Čečena. Družina Tsarnaev je kot številni drugi Čečeni najverjetneje živela izven Čečenije kot posledica deportacij pod Stalinovim režimom. Družina se je kasneje vrnila nazaj v Čečenijo, vendar je po začetku prve čečenske vojne ponovno prebegnila v Kirgizistan (Speckhard, 2013).

Tsarnaevi so se v letih 2002 in 2003 zaradi preganjanja v Sovjetski zvezi in kasneje Ruski federaciji ter nezmožnosti stabilne in varne zaposlitve zaradi čečenskega porekla izselili v ZDA, kjer so zaprosili za politični azil. Ob prihodu v Ameriko so bili soočeni s številnimi birokratskimi ovirami in težkimi socialnimi okoliščinami. Kot imigranti so morali poprijeti za vsako delo, tako je mama opravljala občasno delo kozmetičarke, medtem ko je oče, nekdanji visoki uradnik, delal kot avtomehanik (Speckhard, 2013). Kljub temu se je družina pogosto

borila s finančnimi težavami. Dzhokhar Tsarnaev je postal naturaliziran državljan ZDA, medtem ko je Tamerlan ostal ruski državljan z dovoljenjem za bivanje v ZDA (Združene države Amerike vs. Dzhokhar A. Tsarnaev, 2013). Mlajšemu Dzhokharju je uspela vključitev v visokošolski sistem ZDA in postal je študent na Univerzi v Massachusettsu, medtem ko brat Tamerlan pri študiju ni bil uspešen, posledično ga je opustil in bil dalj časa brezposeln (History, 2014).

Kot Čečenoma je bilo zatiranje in kršenje človekovih pravic bratoma Tsarnaev poznano iz prve roke. Po pričevanjih naj bi bil takšnim izkušnjam posebej izpostavljen starejši izmed bratov. Kot ugotavlja Speckhard je proces radikalizacije vedno zapleten proces okoliščin, ki vključuje tako osebne motivacije, ideologijo, določeno stopnjo socialne podpore v okolju in psiho-socialne ranljivosti posameznikov. Medtem ko se v različnih primerih bolj ali manj izražajo posamezni izmed omenjenih elementov, se zdi, da gre v primeru bratov Tsarnaev (predvsem pa pri Tamerlanu) za kompleksen skupek vseh naštetih (Speckhard, 2013).

Napadalca naj bi se v večji meri radikalizirala prek interneta, kjer sta domnevno pridobila tudi večino znanj za pripravo napada. Med drugim naj bi ju navdihovala spletna predavanja in ideologija šejka Feiza Mohammada in Anwarja al-Awlakija. Na elektronskih napravah napadalcev naj bi preiskovalci odkrili tudi več številnih revij *Inspire*, ki vsebujejo podrobna navodila za pripravo napadov in spodbujajo k delovanju volkov samotarjev (Pizzi, 2015; Speckhard, 2013). Pri tem je treba poudariti, da je predvsem Tamerlan, ki se je soočal s globljo osebno krizo in zapadel v uživanje drog in alkohola, ob nasvetu in podpori matere naredil prve korake proti svojim islamskim koreninam. Kot navaja Speckhard, naj bi ga prav mati v obdobju 2008–2009 začela usmerjati k bolj konzervativni veji islama, domnevno v upanju, da bo opustil svoj razuzdan življenjski slog, pri tem pa naj bi tudi sama naredila korake proti bolj striktnemu spoštovanju verskih načel (Speckhard, 2013, str. 69).

Medtem ko lahko identificiramo pot proti radikalnejši islamski ideologiji (predvsem z vidika starejšega izmed bratov), pa ni bilo mogoče potrditi določenih domnev, da bi bila napadalca rekrutirana s strani katere izmed organiziranih terorističnih skupin, čeprav poročila hkrati ugotavljajo, da obstajajo določeni indici o omejenih stikih z drugimi ekstremisti, predvsem v rodni Čečeniji (History, 2014; Gunaratna in Haynal, 2013). Vsaj eden izmed bratov – Tamerlan – je imel tudi osebni stik z ekstremisti v Dagestanu, kamor je za kratek čas odpotoval leta 2012, na kar je ameriški Zvezni preiskovalni urad (FBI) opozorila Federalna varnostna agencija Ruske federacije (FSB). Tamerlan je bil uvrščen na seznam potencialnih ekstremistov, vendar

pa zaradi le omejenega obstoja kazalnikov radikalizacije ni bil podvržen podrobnemu nadzoru in opazovanju (Gunaratna in Haynal, 2013; Speckhard, 2013).

Radikalizacijo bratov moramo torej postaviti v širši kontekst, ki ga sestavljajo številni subjektivni in objektivni elementi: okoliščine, ki so privedle do migracije v ZDA; težavno obdobje integracije v ameriško družbo; osebni neuspehi (npr. v izobraževanju, športu, pri iskanju zaposlitve, razkol družine itd.); islamizacija znotraj družine (npr. vpliv mame; vplivi radikalnih skupin v Dagestanu itd.); iskanje samorealizacije in osebne identitete v novem okolju, ki v marsikaterem pogledu ni bilo v skladu s prej poznanimi normami itd.

Analiza

Primer bratov Tsarnaev na podlagi znanih informacij ustreza Pantuccijevi klasifikaciji tropa osamljenih volkov, kar utemeljujem z relativno izolirano radikalizacijo posameznikov, ki je potekala pretežno prek spleta, is samostojnim načrtovanjem in delovanjem bratov. Kljub temu tudi ta primer kaže, da to vsekakor ne pomeni, da lahko vlogo spleta v procesu radikalizacije, načrtovanja in izvedbe razumemo v absolutnem smislu. Kot kaže analiza napadalcev, je vsaj eden izmed bratov imel posredne ali celo neposredne stike s pripadniki radikalnih skupin v domačem okolju Dagestanu, iz kjer sta napadalca kot priseljence v ZDA tudi izvirala. Kljub temu lahko napadalca, gledano skozi prizmo celotnega procesa radikalizacije, označimo kot neodvisna napadalca.

Po drugi strani nam primer ponuja tudi vpogled v notranje odnose med napadalcema, kjer lahko opazimo, da je starejši izmed bratov Tsarnaev najverjetneje pomembno vplival na ravnanja mlajšega brata, ki pred tem ni kazal vidnejših znakov radikalizma. Če torej napad analiziramo po tipologiji Batesa (2012), lahko ugotovimo, da med bratoma obstajajo določene razlike v dejavnih radikalizacije in zunanjega vpliva, ki je večji v primeru starejšega izmed bratov. Po drugi strani lahko za oba posameznika trdimo, da je motivacija za napad pretežno altruistična, saj temelji na izoblikovanih političnih in ideoloških pogledih, v smislu nasprotovanja ameriški politiki do muslimanskih držav, čeprav ima hkrati tudi osebne elemente. Ob tem lahko ugotovimo, da se napadalca nista podala brezglavo v izvedbo napada, temveč sta imela v začetku jasno načrtan načrt izvedbe več kontinuiranih napadov, pri čemer pa lahko ugotovimo, da sta bila prisiljena prvotni načrt prilagoditi ob izrecnih pritiskih varnostnih sil in se poslužiti improvizacije, kar utrjuje hipotezo, da nista bila deležna močne zunanje podpore in usmerjanja, na katero bi se lahko uprla.

Na primer lahko pogledamo tudi prek aplikacije tipologije NSCITF (2015), ki temelji na dveh dimenzijah: 1. socialnih kompetencah posameznika in 2. ideološki avtonomnosti posameznika. Kot ugotavljajo raziskovalci NSCITF ni redko, da napadalce vodijo tudi percepcije osebnih krivic (*personal grievance*) (NSCITF, 2015). Te ob ideoloških temeljih, ki jih lahko opredelimo s pomočjo islamskega radikalizma, lahko prepoznavamo kot relevanten element tudi v primeru bratov Tsarnaev, ki sta se (kljub dejstvu, da je mlajši izmed bratov – Dzhokhar postal naturaliziran državljan ZDA in dobil priložnost za študij na fakulteti) od samega prihoda v ZDA soočala s težavnimi socialnimi okoliščinami, vključno z dolgotrajnejšo brezposelnostjo starejšega brata – Tamerlana.

Radikalizacija, ki je vodila v terorizem v primeru bratov Tsarnaev, je kompleksnejša, kot jo lahko razumljeno prek simplificiranega razumevanja internetne radikalizacije, ob tem pa vseeno ostaja pomembna ugotovitev, da splet omogoča »doma vzgojenim« (*home grown*) teroristom, da se v relativno varnem okolju spoznajo z ideologijo radikalnih gibanj, prevzamejo njihove vrednote in se usposobijo za operativno delovanje. Ob tem pa se odpira pomembno vprašanje, kako se soočiti z takšnimi oblikami radikalizacije, predvsem tudi z vidika doseganja ravnotežja med legitimnim nadzorom in poseganjem obveščevalnih in varnostnih služb v prostor posameznikove zasebnosti in svobode govora na eni strani ter možnosti identifikacije in preprečevanja radikalizacije in napadov teroristov na drugi.

Primer 6: Amedy Coulibaly (Pariz – Francija)

Primer napada Amedyja Coulibalyja, ki je eden izmed več napadov v Parizu v začetku januarja leta 2015 (v istem obdobju je bil izveden tudi napad na satirični časnik *Charlie Hebdo*), odpira razpravo o razmejitvi med volkovi samotarji, tropi osamljenih volkov in usmerjenimi ter organiziranimi terorističnimi skupinami. Kot bo razvidno iz analize primera, je več elementov napada, ki so doprinesli k strokovni neenotnosti glede klasifikacije primera in ustreznosti umeščanja napada med primere terorizma posameznikov. Obstaja kar nekaj indicev, da je bil vsaj del napada koordiniran in usmerjan, hkrati pa ni jasne razlage okoliščin in povezav napadalca s širšo teroristično mrežo. Primer Coulibaly je izbran prav s ciljem analize in prikaza tanke meje v uvrščanju napadov v posamezne kategorije in pogosto težavnega pripisovanja odgovornosti za napad.

Opis napada

Napad Amedyja Coulibalyja je sestavljen iz več epizod, ki so se odvale v obdobju od 7. do 9. januarja 2015 v Parizu. Prvi v vrsti napadov Coulibalyja je bil napad v četrti Fontenay-aux-

Roses v predmestju Pariza, kjer je z avtomatskim orožjem streljal na tekača, ki pa je hudo ranjen napad preživel. Naslednji dan, 8. januarja, je Coulibaly v južnem Parizu (Montrouge) ustrelil in ubil policista ter ranil mestnega uslužbenca. 9. januarja je Coulibaly močno oborožen v zgodnjem popoldnevu napadel judovski nakupovalni center Hyper Casher, kjer je zajel 19 talcev (med napadom je bilo ubitih 5 talcev, več je bilo ranjenih) (Counter Extremism Project, 2017). Kot opisuje preživeli talec, je napadalec zajetje nakupovalnega centra in usmrtitve talcev snemal ter si prizadeval naložiti posnetke na internet (Smith, 2015). Sklepam lahko, da je bil cilj objave posnetkov v tem, da se razširi doseg učinkov napada prek širjenja strahu in terorja med širšo populacijo, hkrati pa je želel Coulibaly spodbuditi in motivirati potencialne posnemovalce k nadaljnjim napadom. Po navedbah prič je napadalec med napadom večkrat ponovil, da ravna po navodilih preroka in da je njegov cilj ustaviti vojno v arabskih državah (prav tam). V svojem posnetku, ki je bil posnet pred izvedbo napadov, napadalec pojasni, da so napadi povračilo za koalicijske napade na Islamsko državo in politiko Zahoda do muslimanskih držav (Borger, 2015). Da bi razumeli širšo sliko dogodkov, se je treba zavedati, da je sočasno (7. januarja 2017) v Parizu potekal tudi napad na medijsko hišo Charlie Hebdo, v katerem sta napadalca ubila 12 ljudi in jih 11 ranila (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016). V soočenju s policijo je Coulibaly zahteval, da policija neha preganjati brata Kouachi (odgovorna za napad na Charlie Hebdo), ki sta bila med begom obkoljena s strani policije v naselju v predmestju Pariza. Napadalec je bil ubit v strelskem obračunu s policijo.

Profil napadalca

Amedy Coulibaly je bil francoski državljan, rojen 27. februarja 1982 v predmestju Pariza (Juvisy-sur-Orge). Coulibaly je bil predstavnik druge generacija priseljencev. Njegova starša sta se v Francijo preselila iz Bamaka, prestolnice nekdanje francoske kolonije Mali. V družini desetih otrok je bil Coulibaly edini fant. Že v zgodnji mladosti je bil vpleten v kriminalne aktivnosti. Pri 15 letih je bil prvič obtožen za rop, njegova kriminalna preteklost pa zajema še oborožene rope, preprodajo mamil in trgovino z ukradenimi predmeti. Za določen čas je bil zaposlen kot delavec v podjetju Coca-Cola Co. Zanimivo je tudi, da je bil leta 2009 sprejet v Elizejski palači pri predsedniku Nikolasu Sarkoziju kot del skupine mladih, ki so razpravljali o problematiki brezposelnosti med mladimi (BBC, 2015).

Zaradi svojih kriminalnih aktivnosti je bil večkrat zaprt, po številnih poročili pa naj bi bil čas v zaporu, kjer je med drugim spoznal Chérifa Kouachija, enega izmed bratov, ki sta izvedla napad na Charlie Hebdo, in Djamelu Beghala (pripadnika Al Kaide), eden ključnih momentov v

njegovem procesu radikalizacije (Basra in Neumann, 2016). Coulibaly, ki je bil pred zaporno kaznijo religiozno zmeren in razen kriminalne preteklosti ni kazal ekstremističnih nagnjenj, je v tem obdobju začel prakticirati konzervativni islam. Leta 2010 so bili Beghal, Kouachi in Coulibaly vpleteni v priprave osvoboditve priprtega džihadista. Več virov navaja, da so po odpustu iz zapora ohranjali redne stike (Meichtry, Bisserbe in Faucon, 2015; Basra in Neumann, 2016).

Analiza

V skladu z metodologijo uvrščanja terorističnih napadov terorizma posameznikov je eden izmed prvih in ključnih testnih kazalnikov obstoj oziroma neobstoj neposrednih in posrednih povezav med napadalcem in organizirano teroristično skupino. Ob analizi primera Coulibaly lahko ugotovimo, da več indicev nakazuje, da je bil napadalec v bolj ali manj tesni povezavi z bratoma Cherifom in Saidom Kouachi, ki sta izvedla teroristični napad na sedež časopisa *Charlie Hebdo*. To lahko utemeljemo tako z njihovimi poznanstvi, ki izhajajo iz skupnega prestajanja zaporne kazni, kakor tudi z napadalčevimi neposrednimi izjavami o načrtni usklajenosti obeh terorističnih dejanj (o. p. s ciljem doseganja čim večjega učinka) in časovni usklajenosti napadov.

Po drugi strani je treba prepoznati razlike med omenjenima napadoma in napadalci. Če v primeru Coulibaly ni mogoče identificirati neposrednega urjenja in stikov z organiziranimi terorističnimi organizacijami zunaj Francije, pa v primeru bratov Kouachi lahko identificiramo neposredne povezave z AQAP. Cherif Kouachi je bil med drugim leta 2005 aretiran zaradi vpletenosti v džihadistično omrežje in poskusa sodelovanja v bojih teroristične skupine v Iraku. Said Kouachi je v daljšem obdobju večkrat potoval v Jemen, kjer je vzpostavil stike z AQAP in se domnevno tudi udeležil njihovega urjenja (Borger, 2015, Watts, 2015, Karmon, 2015). Po poročanju Pizzija je francoska obveščevalna služba vedela za stike bratov z AQAP, vendar je v letih 2013 in 2014 prekinila s temeljitejšim nadzorom, saj nista kazala indicev neposredne grožnje (Pizzi, 2015).

Ob upoštevanju prej omenjenih elementov in dejstva, da je Coulibaly imel tesne stike z bratoma Kouachi in Beghalom, ki je bil v tem obdobju znan kot rekrutor Al Kaide, je treba biti pozoren še na eno nezanemarljivo distinkcijo. Coulibaly je pred napadom posnel videoposnetek, v katerem izreka zvestobo teroristični skupini ISIS in njenemu voditelju Abuju Bakru al-Baghdadiju (Borger, 2015). Kot opozarja Watts, je treba to informacijo analizirati tudi v luči širših globalnih razmerji med Al Kaido in ISIS, ki bijeta boj za ideološko in vojaško prevlado

med privrženci radikalnega islama. Rivalstva so najbolj očitna v Siriji, kjer je ISIS v neposrednih bojih z Jabhat al Nusro – sirsko podružnico Al Kaide (Watts, 2015). Medtem ko je AQAP prevzela odgovornost za napade na Charlie Hebdo, ISIS v svoji reviji *Dabiq* opisuje Coulibalyja kot dober vzor pogumnega mudžahedina, ki je namenil svoje življene kalifatu. Coulibalyja dajejo kot primer samoradikaliziranega muslimana, ki je sledil poslanstvu kalifata (Karmon, 2015, str. 72). Ob tem je treba razumeti, da odmevni teroristični napadi (kot so bili napadi v Parizu) predstavljajo pomemben element, na podlagi katerega teroristične skupine utrjujejo svojo legitimnost in gradijo avtoriteto med somišljeniki, hkrati pa predstavljajo izraz moči, ki privablja nove člane in privržence. Upoštevati pa je treba tudi poročanje, da so francoski preiskovalci na Coulibalyjevem računalniku našli elektronsko sporočilo z 8. januarja 2015, v katerem mu neznani vir svetuje, naj deluje sam in naj napade osredotoči na lahke tarče (Bamat, 2015).

Poraja se torej vprašanje, zakaj bi pripadniki rivalskih terorističnih skupin izvedli usklajene teroristične napade v Parizu. Kot sklepa Watts, obstaja velika verjetnost, da so bili napadi navdihnjeni z ideologijo obeh skupin, vendar pa je manj verjetno, da bi bili tudi v celoti usmerjeni in načrtovani od zunaj (Watts, 2015). Karmon ocenjuje, da so napadalci sledili ideologiji terorističnih organizacij, vendar vsaj v primeru Coulibaly meni, da gre za primer posameznika, ki formalno ni bil del teroristične celice, bil pa je izrazit privrženec idej radikalnega islama z določeno mero povezav z organiziranimi terorističnimi skupinami (Karmon, 2015, str. 71–72). Podobno ocenjuje Pizzi, ki meni, da napad v Parizu kaže na to, da je pomen neposredne afilicije s posamezno teroristično skupino postal manjši, ključna pa je postala skupna ideologija (Pizzi, 2015). Dodati je treba še socialni element, o katerem lahko govorimo zaradi daljših osebnih stikov med akterji obeh napadov, ki pa niso nujno neposredno omejeni na okvire delovanja specifične teroristične skupine. Ob tem pa seveda ne moremo izključiti več kazalnikov, ki tudi v primeru Coulibaly kažejo na vsaj določeno mero stikov in povezav z zunanji akterji. Med drugim to nakazujejo že omenjeni posnetek Coulibalyja, ki je bil na splet naložen dva dni po napadalčevi smrti,⁴² in ne nazadnje tudi navedbe same teroristične skupine v reviji *Dabiq*.⁴³

⁴² Sklepamo lahko torej, da je napadalec posnetek predhodno posredoval bodisi teroristični skupini bodisi osebi iz svojega ožjega kroga, ki je omogočila objavo po njegovi smrti

⁴³ Poročila nakazujejo tudi radikalizacijo napadalčeve partnerke, ki je nekaj dni pred napadom pobegnila v Turčijo, iz nje pa naj bi se prebila v Sirijo. *Dabiq* jo navaja kot primer vzorne žene mudžahedina. Med drugim je Coulibalyjeva partnerka Hayat Boumeddiene v intervjuju za *Dabiq* dejala, da je bil Coulibaly goreč sledilec idej ISIS in si je prizadeval za pomoč svojim »bratom« v vojni proti sovražnikom islama in kalifata. Kljub temu iz njenega pričevanja ni razvidno, da bi bil Coulibaly tudi formalno član ISIS-ove teroristične celice (Karmon, 2015).

Na podlagi analize znanih in hipotetičnih povezav med napadalcem in širšim omrežjem lahko po Pantuccijevi klasifikaciji napad le pogojno uvrščamo v tip osamljenih volkov. To utemeljujem z opredeljenimi povezavami med Coulibalyjem, bratoma Kouachi in morebitnimi drugimi akterji ter z kazalniki določene koordinacije med napadi. To pa utemeljujem še z analizo, ki kaže, da ni razvidnega, jasnega in enotnega načrtovanja, financiranja in vodenja s strani organizirane teroristične skupine, čeprav ne zavračam določenih elementov, ki kažejo na to, da sta vsaj v določeni meri obstajali tudi omejena povezava in morebitna podpora s strani terorističnih omrežij. Opozoriti ja treba, da si strokovnjaki prav zaradi omenjenih posrednih in neposrednih povezav med akterji niso enotni v klasifikaciji napada. Filiu tako na primer trdi, da napadi v Franciji dokazujejo ravno nasprotno, in zavrača pojav terorizma posameznikov oziroma osamljenih volkov kot mit. Trdi namreč, da so teroristi v Franciji delovali v okviru povezane celice, na podlagi česar avtor sklepa, da čeprav povezave niso vedno vidne in neposredne, že dejstvo, da so napadi vsaj v določeni meri navdihnjeni s strani organiziranih terorističnih skupin, zavrača tezo o napadu volkov samotarjev (Filiu in Moutot, 2015). Po tipologiji Watta primer lahko uvrstimo med »mrežne« (*networked*) napade, torej napade, ki niso neposredno usmerjeni, vendar pa so hkrati rezultat širšega omrežja, kjer povezave in razmerja med posamezniki niso vedno jasni, vendar pa presegajo le ideološke okvire in posledično presegajo klasično pojmovanje terorizma posameznikov. Zaključim lahko torej, da primer Coulibaly ni klasičen primer terorizma posameznikov in kljub določenim elementom, ki na prvi pogled kažejo v to smer, podrobnejša analiza pokaže na številne neposredne in posredne povezave napadalca s širšim terorističnim omrežjem. Primer je iz akademskega stališča pomemben za analizo, saj opozarja na pogosto prehitre zaključke v opredeljevanju terorističnih napadov kot napadov teroristov posameznikov na podlagi omejene količine informacij, kar je še posebej značilno za medijsko poročanje. Hkrati pa lahko na podlagi primera ugotovimo, da je poleg povezav med posameznikom in organiziranimi terorističnimi omrežji v analizi treba upoštevati tudi pogosto kompleksnejše elemente, kot so zgodovina posameznika, osebne in psihološke okoliščine, ki tvorijo celotno sliko, ki je potrebna za poglobljeno razumevanje in uvrščanje posameznega napada.

Kot ugotavljata Basra in Neumann je primer Coulibaly pomemben tudi v smislu širšega razumevanja terorizma in radikalizacije, ki se v veliki meri vrši v skupinah socialno nepriviligiranih in marginaliziranih posameznikov in kriminalcev, ki so v socialno izoliranih okoliščinah, kot so zapori, pogosto dovzetni za ekstremistično ideologijo, ki jim ponuja občutek moči (Basra in Neumann, 2016).

5.3 Slovenija in terorizem posameznikov

Slovenija ne beleži uspešnega napada terorizma. Kljub temu določene pogojne izkušnje s terorizmom posameznikov ima. Leta 2009 je 59-letni hrvaški vojni veteran Josip Zagajski načrtoval bombni napad na nekatere vodilne politične institucije v Sloveniji. Med drugim je po lastnih pričevanjih načrtoval napada na takratnega predsednika vlade Boruta Pahorja in slovenski parlament.

Napadalec, ki je bil 10. julija 2009 na mednarodnem vlaku na poti v Ljubljano, je bil oborožen s petimi ročnimi bombami (Policija, 2009). Razlog za napad naj bi bila slovenska blokada hrvaških pristopnih pogajanj z Evropsko unijo, kar kaže na jasno politično motivacijo (Areh, 2009). Napad so preprečili mejni policisti, ki so ob rutinskem pregledu njegovega potnega lista na mejnem prehodu Dobova ugotovili, da ima zaradi kaznivih dejanj, storjenih v Nemčiji, prepoved vstopa v schengensko območje (Dnevnik, 2009). Zagajski je ob svoji identifikaciji in preprečitvi nadaljnjega potovanja aktiviral eno izmed ročnih bomb, vendar pa je eksplozijo preprečil policist, ki je napadalca prijel za roko, v kateri je bila bomba, tako da t. i. žlička ni odletela in se bomba ni aktivirala (Policija, 2009). Ob prijetju je napadalec zagrozil, da na vlaku ni sam in da ga spremljajo še drugi napadalci, vendar je preiskava pokazala, da je Zagajski deloval sam.

Zagajski je bil udeleženec domovinske vojne in dalj časa ujetnik v srbskem taborišču Stajičevo. Pred napadom so mu diagnosticirali psihične težave, ki so bile posledica vojnih travm in zaradi katerih se je moral večkrat zdraviti v psihiatrični bolnišnici. Zaradi posledic vojne pa so mu dodelili tudi status 90-odstotnega invalida (RTVSLO, 2009; Siol.net, 2009; Areh, 2009). Pomembno vlogo pri njegovi odločitvi za napad, naj bi po mnenju Areha poleg političnih motivov imele tudi duševne motnje (Areh, 2009).

Napadalec je imel tudi predhodno nasilno preteklost. V podobnem napadu, kot ga je poskusil izvesti v Sloveniji, je 22. julija 1999 z bombo napadel turško potovalno agencijo v Münchnu v Nemčiji, domnevno zaradi turške politike do Armenije (Dnevnik, 2009). Napadalca je sodišče spoznalo za krivega po vseh točkah obtožnice: terorizma, preprečitve uradnega dejanja in nedovoljenega prometa z eksplozivom.

6 Radikalizacija, ideologija in oblike napadov

6.1 Radikalizacija

Verski, politični, svetovnonazorski in drugi vidiki, ideologija in proces radikalizacije napadalcev so pomembni za raziskovanje pojava terorizma posameznikov. Še posebej so pomembni z analitičnega vidika kot pogosto edina stična točka, ki jo imajo samostojni napadalci, ki niso del organiziranih terorističnih skupin.

Ob raziskovanju radikalizacije lahko že v samem začetku ugotovimo, da podobno kot pri definiciji terorizma tudi za pojem radikalizem ne obstaja splošno sprejeta definicija. Kot ugotavlja Neumann, je radikalizacija (podobno kot terorizem) politično zaznamovan pojem (Neumann, 2013, str. 874). Nekateri avtorji gredo še dlje in proučevanje radikalizacije označijo kot izrazito politično motivirano. Ob tem Neumann dodaja, da bo zaradi izrazito kontekstualne narave radikalizacije njen pomen vedno deležen nasprotujočih si pogledov (prav tam).

Študije radikalizacije se začnejo v večjem obsegu pojavljati relativno pozno, predvsem pa po napadih 11. septembra 2001. Kot ugotavljajo številni analitiki, je tema postala aktualna sočasno s tem, ko je terorizem postal osrednja svetovna varnostna problematika (Neumann, 2013, str. 878; Maskaliūnaitė, 2015, str. 9–10).⁴⁴ Že na samem začetku se pojavlja vprašanje: »Radikalno v razmerju do česa?« Kot navaja Sedgwick beseda radikalnost sama po sebi nima pomena, če je ne postavimo v določeno politično okolje. Pomen radikalnosti je torej neposredno odvisen od večinskega političnega, kulturnega in zgodovinskega konteksta (Sedgwick, 2010, str. 105, v Neumann, 2013, str. 876).⁴⁵ Prvotne študije so v svojih analizah poskušale opisati »teroristično osebnost«, iskale pa so tudi korelacije z demografskimi in drugimi kazalniki (Hafez in Mullins, 2015, str. 959). To se je izkazalo za znanstveno nezanesljivo metodo, saj radikalizirani posamezniki lahko izhajajo iz praktično kateregakoli družbenega okolja, kar otežuje oblikovanje teoretskega tipa, ki bi točno in objektivno zajel motivacijske in vedenjske vzorce zaznanih in potencialnih teroristov posameznikov (Philips, 2013). Izdelava modelov na podlagi preteklih napadov se je torej pogosto izkazala za nepopolno, saj ne obstaja enoten profil posameznika, ki ima večji potencial za radikalizacijo in posledično izvedbo terorističnega dejanja (OSCE, 2014). Kljub dejstvu, da je praktično nemogoče oblikovati model posameznika, ki je bolj dovzeten za radikalizacijo, pa nekateri avtorji identificirajo dejavnike, ki vplivajo na

⁴⁴ Do leta 2000 je mogoče zaslediti zgolj redke akademske zapise o radikalizaciji, trend pa se sunkovito povečuje od napadov 11. septembra 2001 naprej (Neumann, 2013).

⁴⁵ Kot nazorno ponazori avtor, bi pravica svobode govora, ki v demokratičnih sistemih predstavlja temeljno pravico, v drugačnem političnem kontekstu (npr. diktaturi) lahko predstavljala radikalnost (Sedgwick v Neumann, 2013).

večjo dovzetnost posameznika za radikalizacijo. Med njih lahko med drugim uvrščamo: dolgo nerazrešene konflikte, dehumanizacijo žrtev terorizma, pomanjkanje vladavine prava, kršitve človekovih pravic, etnično, nacionalno in religiozno diskriminacijo, politično izključenost, socialno-ekonomsko marginalizacijo in pomanjkanje dobrega vladanja (OSCE, 2014). Sodobnejši pristopi k raziskovanju radikalizacije se tako usmerjajo od profiliranja radikaliziranih posameznikov k profiliranju procesov radikalizacije kot take (Hafez in Mullins, 2015). Silke opozarja, da kljub obstoju omenjenih dejavnikov le majhen delež populacije dejansko postane radikaliziran in aktivno pristopi k terorizmu (Silke, 2003).

Kljub neenotnosti definicij in izrazito kontekstualni naravi pojma se večina avtorjev strinja, da je radikalizacija proces. Ob tem pa je treba dodati, da med avtorji ni enotnosti, kam oziroma do česa ta proces vodi. Z drugimi besedami, ne obstaja enotno pojmovanje, kaj je končno stanje (*end-state*) radikalizacije (Philips, 2013; Neumann, 2013). Maskaliūnaité definira radikalizacijo kot proces, v katerem oseba prevzame sistem prepričanj, ki upravičuje uporabo nasilja za vplivanje na družbene spremembe in aktivno podporo ter uporabo nasilnih sredstev za politične namene (Maskaliūnaité, 2015, str. 14). Radikalizacijo razume torej predvsem kot kognitivni proces prevzemanja prepričanj in stališč, ki so v nasprotju s sprejetimi družbenimi normami, vendar pa definicija ne predpostavlja tudi dejanske izvedbe nasilja. Podobno, čeprav iz izrazito evropocentričnega pogleda, definirata radikalizacijo tudi Rabasa in Benard, ki jo opredelita kot zavračanje ključnih razsežnosti moderne demokratične kulture, ki temelji na evropskem vrednostnem sistemu (Rabasa in Benard, 2015, v Hafez in Mullins, 2015, str. 960). McCauley in Moskalenko definirata radikalizacijo kot spremembe v prepričanjih, občutkih in dejanjih v smer povečane podpore eni strani v političnem konfliktu. Pri tem razlikujeta radikalizacijo v prepričanjih in občutkih od radikalizacije v dejanjih (McCauley in Moskalenko, 2014, str. 70–73). McCauley in Moskalenko v svoji definiciji konflikt razumeta predvsem kot nasprotovanja splošnim političnim normam večine, podobno, kot to opisujejo že prej omenjeni avtorji.

Allen definira radikalizacijo kot proces sprejemanja ekstremnih prepričanj, vključno s pripravljenostjo za podporo, spodbujanje in izvedbo nasilja (Allen, 2007 v Neumann, 2013, str. 875). Miller v razlagi individualnih vidikov motivacije posameznika določi tri stopnje. Prvo stopnjo definira kot posameznikovo dojetanje nečesa kot nesprejemljivega (»nekaj ni prav«). Druga stopnja je nadgradnja tega zavedanja s pojmovanjem krivičnosti tega stanja (»nekaj ni pravično«). V tretji stopnji sledi personalizacija krivice (»to je tvoja krivda«). Hkrati se avtor

zaveda, da kljub relativno širokemu prepoznanju krivic le majhen delež posameznikov na podlagi individualne motivacije tudi izvede teroristično dejanje (Miller, 2006, str. 121–138, v Mahan in Griset, 2008, str. 10–11). OVSE v svojem poročilu o boju proti radikalizaciji le-to definira kot proces, v katerem posameznik sprejme teroristično nasilje kot sprejemljivo, legitimno sredstvo za doseganje ciljev. To lahko posledično, vendar ne nujno, vodi v njegovo zagovarjanje, podporo ali izvedbo terorističnega dejanja. Ob tem poročilo ugotavlja, da je vsak primer radikalizacije in rekrutacije rezultat edinstvenega prepleta okolja, osebnih in psiholoških okoliščin posameznika (OSCE, 2014). Kriminologija poseben poudarek daje tudi sredstvom in priložnosti za izvedbo dejanja, v nasprotju s študijami terorizma, ki se primarno osredotočajo na motive posameznika (McCauley in Moskalenko, 2014).

Omenjenim avtorjem je skupno, da radikalizacijo prepoznavajo kot proces, v katerem oseba prevzema različne ravni ekstremističnih idej, ki so v nasprotju z normami družbe, vključno z uporabo različnih oblik nasilja, pri čemer pa med avtorji ni strinjanja o tem, ali je legitimizacija nasilja sestavni del procesa radikalizacije, posledica ali ločen, ne nujno povezan del radikalizacije. Hafez in Mullins identificirata tri ključne elemente radikalizacije: 1) radikalizacija je postopni proces socializacije; 2) oseba v procesu radikalizacije prevzema ekstremistična prepričanja; 3) radikalizirana oseba je dovzetna za dejanja nasilja. Ob tem pa dodajata, da proces radikalizacije ni enoten in linearen proces, temveč kompleksen multifaktorski proces (Hafez in Mullins, 2015). V tej luči več avtorjev izpostavlja že omenjeno vprašanje delitve miselnih procesov od dejanske izvedbe nasilnega dejanja z delitvijo radikalizacije na kognitivno in behavioristično radikalizacijo (McCauley in Moskalenko, 2014; Hafez in Mullins, 2015; Neumann, 2013; Jenkins, 2017). Kognitivna radikalizacija pomeni prevzemanje vrednot in političnih prepričanj, ki so v razmerju do družbe izrazito deviantna (Hafez in Mullins, 2015). Behavioristična (vedenjska) radikalizacija se po drugi strani osredotoča na dejanja, torej participacijo v dejanjih (nasilnih in nenasilnih), ki jih zaradi njihove narave lahko opredelimo kot radikalna in lahko v ekstremnih primerih predstavljajo terorizem (Hafez in Mullins, 2015; Neumann, 2013). Več avtorjev poudarja, da sta tako kognitivni kot behavioristični vidik radikalizacije potrebna predpogoja za politično ali religiozno nasilje, vendar pa sam obstoj še ne predpostavlja nasilja (Hafez in Mullins, 2015; McCauley in Moskalenko, 2014; Bartlett in Miller, 2012).

Bartlett in Miller razlikujeta med radikalizacijo, ki vodi v nasilje, in nenasilno radikalizacijo. Nasilno radikalizacijo opredeljujeta kot proces, v katerem posamezniki pridejo do točke, ko

izvedejo ali neposredno podprejo teroristične aktivnosti. Nenasilna radikalizacije se nanaša na proces, v katerem posameznik prevzame radikalne poglede in stališča do družbenega *statusa quo*, vendar pa za doseganje svojih političnih idej ne podpira ali izvede nasilja/terorizma (Bartlett in Miller, 2012, str. 2). Hafez in Mullins dodajata, da je kognitivna radikalizacija mnogo bolj razširjen pojav, kot pa je število oseb, ki dejansko izvedejo nasilje (Hafez in Mullins, 2015). Obstaja torej vrzel med radikalnim mišljenjem in radikalnimi dejanji (McCauley in Moskalkenko, 2014; Neumann, 2013). Kot ugotavlja John Horgan, večina oseb, ki imajo radikalna prepričanja, nikoli ni (in ne bo) izvedla nasilnega dejanja na podlagi teh prepričanj (Horgan 2013 v Gunaratna in Haynal, 2013, str.47). Jenkins k temu dodaja, da podpore nasilju ne smemo enačiti s pripravljenostjo za izvedbo nasilja, hkrati pa so radikalna prepričanja pogosto le eden izmed elementov, ki posameznika vodijo v nasilje (Jenkis, 2017).⁴⁶ Psihološke raziskave korelacije med prepričanja in dejanji kažejo, da ni mogoče narediti preproste generalizacije. Čeprav pod določenimi pogoji prepričanja in vrednote lahko predstavljajo kazalnik možne izvedbe določenega dejanja, pa je le-to odvisno od kombinacije drugih okoliščin in konteksta, kar se še posebej izraža v primerih, ko so posledice določenega dejanja za posameznika velike (npr. izvedba terorističnega napada) (McCauley in Moskalkenko, 2014). Neumann zaključí, da je treba v analizah radikalizma tako behavioristično kot kognitivno radikalizacijo obravnavati komplementarno, z upoštevanjem širšega konteksta (Neumann, 2013, str. 884).

V povezavi s predhodno razpravo o razmejevanju med kognitivnim radikalizmom in dejanji ekstremizma ter med nenasilno in nasilno radikalizacijo obstajajo številni koncepti in poskusi oblikovanja lestvic in modelov, ki določajo stopnje ali korake v radikalizaciji. McCauley in Moskalkenko tako oblikujeta piramidni model radikalizacije. Model piramide predstavlja več stopenj – od najnižje, ki predstavlja pasivno prevzemanje radikalnih stališč, do najvišje stopnje izvedbe nasilnega in/ali terorističnega dejanja, pri čemer širina odseka piramide (ki je v spodnjem delu širša kot v zgornjem) izraža proporcionalni delež prebivalstva, ki je zajeto v posamezni kategoriji (McCauley in Moskalkenko, 2014, str. 70–73). Na podlagi raziskovanja pojava teroristov posameznikov raziskovalci raziskovalne skupine za kritična vprašanja

⁴⁶ Glede na javnomnenjske raziskave raziskovalnega centra Pew je od skupaj približno 3,3 milijona ameriških muslimanov 5 % izrazilo določeno mero podpore nasilnim džihadistom; 7 % je menilo, da so samomorilski in drugi teroristični napadi v določenih pogojih upravičeni in 1 % je menil, da so upravičeni. Številke, ki so pridobljene v omenjeni raziskavi, ki jo navaja Jenkis, nakazujejo relativno visoko število muslimanskega prebivalstva v ZDA, ki ima vsaj določeno mero radikalnih prepričanj, ob tem pa realne številke izvedenih napadov kažejo drugačno sliko, kar utemeljuje vrzel med kognitivno in behavioristično radikalizacijo (Jenkis, 2017).

nacionalne varnosti na Univerzi v Georgetownu (NSCITF) oblikujejo 4 stopnje radikalizacije posameznika, to so: 1. osebne krivice in frustracije zaradi političnih ali družbenih razmer, ki vodijo v dovzetnost za radikalne ideje; 2. sprejemanje radikalnih idej in projekcija jeze na določeno tarčo; 3. sprejemanje nasilja in sprožilni element; 4. izvedba nasilnega dejanja v zasledovanju ideoloških ciljev (NSCITF, 2015).

Silke ugotavlja, da velja v splošni javnosti in delno tudi v akademski skupnosti zmotno prepričanje, da so teroristi pogosto osebe s psihičnimi motnjami, kar jih dela bolj dovzete za dejanja ekstremnega nasilja. Kot ugotavlja avtor, številne študije dokazujejo prav nasprotno in ugotavljajo, da so teroristi pogosto racionalni akterji, čeprav je v deležu teroristov vsekakor mogoče zaznati tudi posameznike, ki kažejo znake deviantnosti ali psihičnih motenj (Silke, 2003).

Teroristi posamezniki so za razliko od teroristov, ki delujejo v organiziranih skupinah, z vidika radikalizacije še nekoliko bolj specifičen primer. Osebe, ki morda nimajo niti sredstev niti priložnosti ali celo želje, da bi se pridružili teroristični organizaciji, lahko v delovanju samotarjev prepoznajo primerno obliko za izražanje lastnega »besa«. Byman to argumentira s tem, da veliko osamljenih volkov ni dolgoročnih sledilcev radikalnih gibanj, temveč v radikalnih idejah in prepričanjih vidijo kratkoročno rešitev svojih težav (Byman, 2017). Raziskovalci NSCITF po drugi strani ugotavljajo, da imajo teroristi posamezniki pogosteje določene psihološke travme iz preteklosti, ki pospešujejo njihovo radikalizacijo oziroma igrajo vlogo kot dejavnik v procesu radikalizacije (NSCITF, 2015). Podobno trdita tudi McCauley in Moskalenko, ki ocenjujeta, da imajo osamljeni volkovi pogosteje določeno obliko psiholoških motenj in so pogosto tudi socialno izolirani (McCauley in Moskalenko, 2014). Silke kljub temu opozarja, da tudi v primeru nepovezanih posameznikov splošna generalizacija in enačenje z duševnimi motnjami nista ustrezna, čeprav tudi sam ugotavlja, da so med teroristi posamezniki te res pogostejše (Silke, 2003).

Z izrazom samoradikalizacija (*self-radicalization* tudi *self-directed radicalization* ali *self-initiated radicalization*) označujemo pojav radikalizacije, kjer posameznik aktivno in samostojno išče vire radikalizacije z minimalnim vplivom zunanjih akterjev, ki bi ga spodbujali v tem procesu. V tem pogledu je posebej zaskrbljujoča samoradikalizacija prek interneta, saj omogoča relativno hiter in lahek dostop do virov radikalizacije (OSCE, 2014). Medtem ko bo internet kot element radikalizacije in rekrutacije podrobneje obravnavan v naslednjem poglavju, je na tej točki pomembno poudariti, da številni avtorji poudarjajo njegovo vlogo v procesu

samoradikalizacije in radikalizacije teroristov posameznikov. Kljub temu Jenkis ugotavlja, da se številni posamezniki, ki vstopajo v proces radikalizacije, nikoli ne premaknejo s stopnje internetnega raziskovanja (Jenkis, 2017). Bartlett in Miller dodajata, da lahko splet pod določenimi pogoji nadomesti skupinsko dinamiko prek virtualnega prostora (Bartlett in Miller, 2012).

Primerjalna analiza procesov radikalizacije v študijah primerov

V nadaljevanju so študije primerov obravnavane s pomočjo primerjalne analize radikalizacije, pri čemer bom upošteval tako ključne vidike motivacije kakor tudi osebne okoliščine in vlogo drugih dejavnikov, ki so spodbujali in omogočali proces radikalizacije ali kako drugače vplivali nanj.

Prvi izmed vidikov, ki je hkrati v jedru raziskovanja terorizma nepovezanih posameznikov, je vloga drugih/zunanjih oseb in dejavnikov, na podlagi katerih lahko radikalizacijo uvršamo med samostojno ali spodbujeno radikalizacijo. Če primerjamo raziskovane primere, lahko ugotovimo, da se primeri uvrščajo prek celotnega spektra stopnje zunanjih dejavnikov, ki so vplivali na proces radikalizacije, pri čemer se bolj nagibajo k samostojni radikalizaciji (kar je ob raziskovanju terorizma posameznikov tudi pričakovano). Ugotovimo lahko, da se van der Graaf, Choudhry in Breivik uvrščajo med primere, kjer je bolj izražena samoradikalizacija. Pri vseh omenjenih posameznikih so pomembno vlogo igrali tudi splet in določeni osebni predpogoji. V primeru van der Graaf sta to njegova aktivna vloga v okoljevarstvenih gibanjih in zagovarjanje družbene enakosti, Choudhryja je k iskanju virov islamske vere najverjetneje privedlo razočaranje nad političnimi stališči Zahoda, Breivik pa je izražal nezadovoljstvo z multikulturnimi politikami evropskih vlad. Omenjeni dejavniki predstavljajo prvo stopnjo radikalizacije, ki je v primeru zgoraj naštetih posameznikov potekala pretežno samostojno, čeprav v omenjenih korakih lahko zaznamo tudi elemente interakcije z zunanjimi akterji (Breivik je npr. prek spleta komuniciral s pripadniki radikalne desnice po Evropi; van der Graaf je izhajal iz določenih stališč gibanj za pravice manjšin in okoljevarstvenih skupin itd.). Nekoliko bolj spodbujeno radikalizacijo lahko opazujemo v primerih McVeigh in bratov Tsarnaev. V obeh primerih je bil razviden zunanji element že v začetku procesa radikalizacije (npr. desničarska gibanja v primeru McVeigh ter spodbude k vračanju k religioznim temeljem in podpora sorodnikov v primeru bratov Tsarnaev). Med najbolj vplivane in spodbujene radikalizacije lahko uvrstimo primer Coulibaly. Radikalizacija je v njegovem primeru potekala

v okviru socialno izoliranega okolja zapora, kjer pomembno vlogo v procesu radikalizacije igrajo zunanji dejavniki.

Ideološko gledano, lahko primere razdelimo v tri širše skupine: desničarski terorizem, religiozni (islamski) terorizem in levičarski/okoljevarstveni terorizem. Na podlagi študij primerov lahko ugotovimo, da je predvsem v religioznem terorizmu v procesu radikalizacije pomembno izpostavljen nauk radikalnih klerikov in islamskih voditeljev, na podlagi katerega posamezniki skozi religiozno perspektivo upravičujejo svojo radikalizacijo in dejanja, ki sledijo iz nje. Element osrednjih zunanjih figur oz. mnenjskih voditeljev, iz katerih izhaja radikalizacija, je manj prisoten v preostalih dveh skupinah, kjer so bolj izpostavljene vodilne misli. Med vsemi primeri lahko zaznamo občutek lastne in družbene ogroženosti, ki igra pomembno vlogo pri radikalizaciji, posamezniki pa se v večji ali manjši meri dojemajo kot rešitelji tega »problema« (to je morda najbolj izrazito razvidno v primeru Breivik, ki se vidi kot borca za prihodnost Evrope). Primer van der Graaf je v tem pogledu nekoliko specifičen, saj izhaja iz predpostavke, da je treba zaščititi manjšine pred rasističnimi in nacionalističnimi težnjami desničarske stranke, vendar pa hkrati izpostavlja tudi lasten strah za prihodnost države v primeru, da bi oblast prevzela radikalna desničarska stranka.

Z vidika osebnih okoliščin lahko pridemo le do omejenih sklepov, saj bi za podrobnejše analize potrebovali poglobljeno psihološko in sociološko analizo primerov, ki presega okvire tega dela. Na podlagi informacij, pridobljenih iz sekundarnih, javno dostopnih virov pa lahko ugotovimo, da osebne stiske navadno pospešujejo proces radikalizacije (npr. kriminalna preteklost v primeru Coulibaly; iskanje lastne identitete in karierni neuspehi v primeru bratov Tsarnaev), niso pa nujni predpogoj, kot potrjujeta predvsem primera van der Graaf in Choudhry. Za pomembnejšo se izkaže samopercepcija posameznikove vloge v družbi (npr. primera bratov Tsarnaev in Choudhry) in njegovo neposredno izkustvo z določeno grožnjo (npr. McVeigh; Tsarnaev; Coulibaly). Ocenjevanje dolžine samega procesa radikalizacije je kompleksno in bi zahtevalo poglobljeno poznavanje preteklosti posameznikov, ki razen v izjemnih primerih ni dostopna. Vsaj na primeru Choudhry pa lahko ugotovimo, da radikalizacija nepovezanih posameznikov lahko poteka sorazmerno hitro, čeprav v stik z radikalno ideologijo v večini obravnavanih primerov pridejo v relativno varnem zavetju doma (izjema Coulibaly, ki se je radikaliziral v zaporu).

6.3 Oblike napadov in uporabljena orožja

Analiza oblik napadov in uporabljenih orožij izhaja iz podatkov, pridobljenih iz podatkovne baze GTD, ter opravljenih študij primerov. GTD za posamezni incident zabeleži do štiri tipe orožja, ki je bilo uporabljeno v napadu, pri čemer je primarno orožje označeno kot »weaptype1« in podobno sekundarno ter ostalo orožje. V analizi se osredotočam le na primarno orožje z argumentacijo, da je to orožje, s katerim je napadalec primarno načrtoval oz. izvedel napad, medtem ko so sekundarno in druga orožja pogosto predvsem v vlogi podporne funkcije. GTD orožja razporeja v 12 kategorij: 1) biološko; 2) kemijsko; 3) radiološko; 4) jedrsko; 5) strelno; 6) eksplozivno; 7) lažno⁴⁷; 8) zažigalno; 9) hladno orožje; 10) vozila⁴⁸; 11) oprema za sabotažo; 12) drugo. Poleg tega je med tipe orožja uvrščena tudi 13. kategorija »neznano«, ki je uporabljena v primerih, ko tipa orožja ni bilo mogoče določiti iz dostopnih podatkov (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016). GTD kategorije orožja podrobneje deli še na podtipe (npr. različne tipe strelnega orožja, kot so avtomatska puška, pištola, gladkocevne puške itd.), ki pa za namene tega raziskovalnega dela ne prinašajo večje dodane vrednosti.

Na podlagi podatkov iz podatkovne baze lahko ugotovimo, da med analiziranimi napadi posameznikov prevladuje uporaba strelnega orožja (31,75 %), sledita pa uporaba zažigalnih sredstev in eksploziva. Na prvi pogled je presenetljiv predvsem relativno visok delež uporabe zažigalnih sredstev (24,87 %). Po podrobnejši analizi lahko ugotovimo, da je bil požig pogosta tehnika napada na ustanove, povezane s splavom, v ZDA, predvsem v raziskovalnem obdobju med letoma 1995 in 2000 in v nekaj primerih tudi kasneje, ter na religiozne ustanove (izstopa predvsem požig muslimanskih mošej in judovskih sinagog) v obdobju 1999–2015 (prav tam).

Z vidika žrtev (smrtnih in ranjenih) lahko kot najbolj smrtonosne še vedno prepoznamo napade z eksplozivom. Kljub temu pa se v razmerju do drugih tipov napadov z 20,11 % uvrščajo šele na tretje mesto po pogostosti (prav tam). Kot pojasnjuje Soufan Group, eksploziv ostaja najpogostejše sredstvo terorističnih napadov v šibkih državah, kot so Jemen, Nigerija, Irak, Sirija in druge. V državah z razvitimi, naprednimi zmogljivostmi boja proti terorizmu pa je mogoče beležiti trend odmikanja od kompleksnejših oblik napadov, ki na primer zajemajo

⁴⁷ V kategorijo lažnega orožja spada orožje, za katerega je napadalec v času incidenta trdil, da je pravo, vendar se je v kasnejši preiskavi izkazalo, da je lažno oziroma ni zmožno proizvesti zelenega učinka.

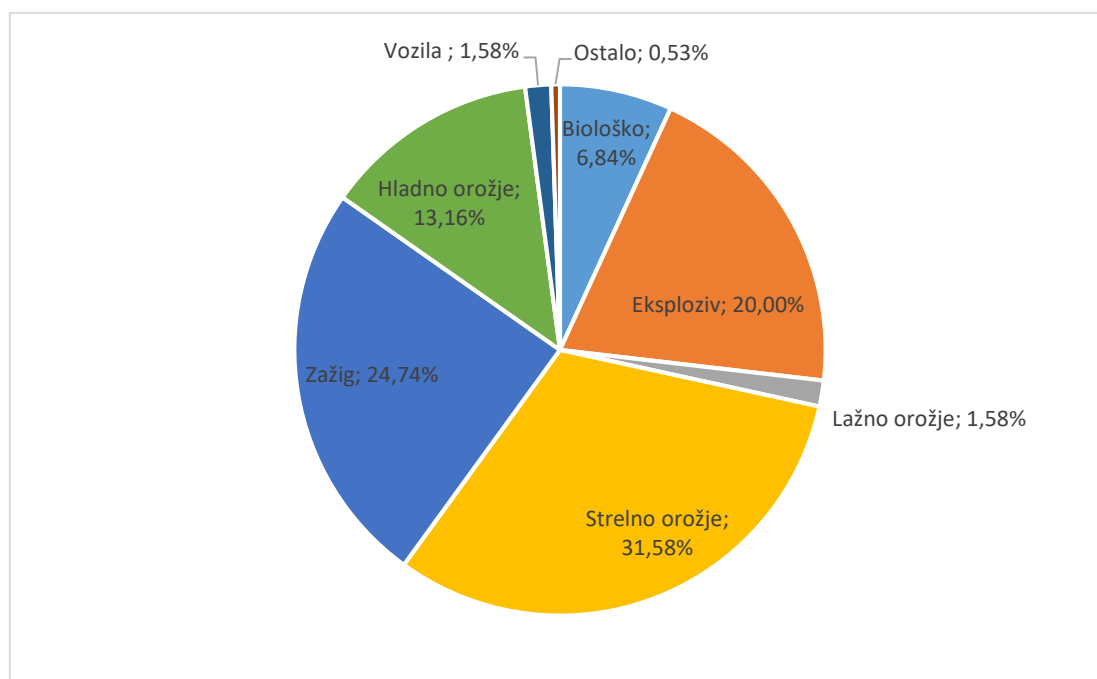
⁴⁸ V kategorijo vozil so uvrščena vozila, ki niso namenjena le za platformo za eksplozivno napravo (npr. avtomobil bomba), temveč so uporabljena kot samostojno napadalno sredstvo (npr. v primerih, ko se napadalec z vozilom načrtno zaleti v množico s ciljem povzročanja čim večje škode na osebah in stvareh).

pripravo in transport eksploziva, k bolj osnovnim tipom napadov, ki jih je težje zaznati in preprečiti (The Soufan Group, 2015). Ker so proučevane regije raziskave Zahodna in Vzhodna Evropa ter Severna Amerika, lahko tudi tako razlagamo največji delež strelnega orožja in relativno izrazit delež hladnega orožja.

Ob tem se poraja vprašanje, zakaj je hladno orožje po deležu napadov šele na četrtem mestu, medtem ko ga je, teoretično gledano, najlažje pridobiti in hkrati tudi najtežje zaznati. Utemeljeno na predpostavki teroristov kot racionalnih posameznikov lahko sklepamo, da je cilj napada povečati število žrtev in posledično učinek napada. Če primerjamo število žrtev (mrtvih in ranjenih) v raziskovani skupini, ki so jih zahtevali napadi s strelnim orožjem (295), pri čemer je posamezni napad povprečno zahteval 30,7 žrtve, in napadov s hladnim orožjem (46), pri čemer je posamezni napad povprečno terjal 1,84 žrtve, lahko ugotovimo, da napadi s strelnim orožjem v povprečju zahtevajo kar 17-krat več žrtev. Če torej predpostavljamo, da je terorist posameznik racionalen posameznik, ki tehta med »ceno«, ki jo v našem primeru predstavlja možnost predhodne zaznave oziroma/in preprečitve napada, in »izkupičkom«, ki ga v našem primeru predstavlja število žrtev ali uničenja in s tem odmevnost in doseg napada, lahko sklepamo, da strelno orožje predstavlja relativno visok učinek ob relativno majhnem tveganju. Pri tem je vredno dodati, da se podatki znotraj raziskovanih regij nekoliko razlikujejo, pri čemer je delež napadov z strelnim orožjem najbolj izrazit v Severni Ameriki, medtem ko je delež v Zahodni in Vzhodni Evropi nekoliko nižji in bolj primerljiv z uporabo eksplozivnih sredstev (v Vzhodni Evropi eksploziv celo presega strelne napade).

Med napadi, obravnavanimi v študijah primerov, prednjačita strelno orožje (3) in eksploziv (3), medtem ko je bilo v enem primeru uporabljeno hladno orožje (nož). Študije primerov potrjujejo, da se posamezniki, ki delujejo bolj samostojno, pogosteje odločajo za preprostejše načine napadov (npr. strelno/hladno orožje). Število žrtev je bilo sicer sorazmerno večje v bombnih napadih (npr. Oklahoma, delno tudi Oslo), vendar pa se je v teh primerih pokazala bodisi dolgotrajna in poglobljena priprava napada (Breivik) ali pa dvomljivo samostojno delovanje posameznika (McVeight), kar posredno potrjuje, da je vložek (finančni, časovni in organizacijski), ki je potreben za uspešno izveden bombni napad, pogosto mnogo večji kot v primeru napadov s strelnim orožjem. Hkrati pa študija primera bombnih napadov v Bostonu opozarja, da se to razmerje spreminja in da je z uporabo spletnih virov informacij možna tudi samostojna in relativno hitra izdelava sicer primitivnih, a vendar pogosto razmeroma učinkovitih eksplozivnih sredstev.

Slika 6.1: Delež (v %) posameznih orožij, uporabljenih v napadih s strani nepovezanih posameznikov na podlagi 190 obravnavanih primerov v obdobju 1995–2015 v Severni Ameriki ter Zahodni in Vzhodni Evropi

Vir: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016

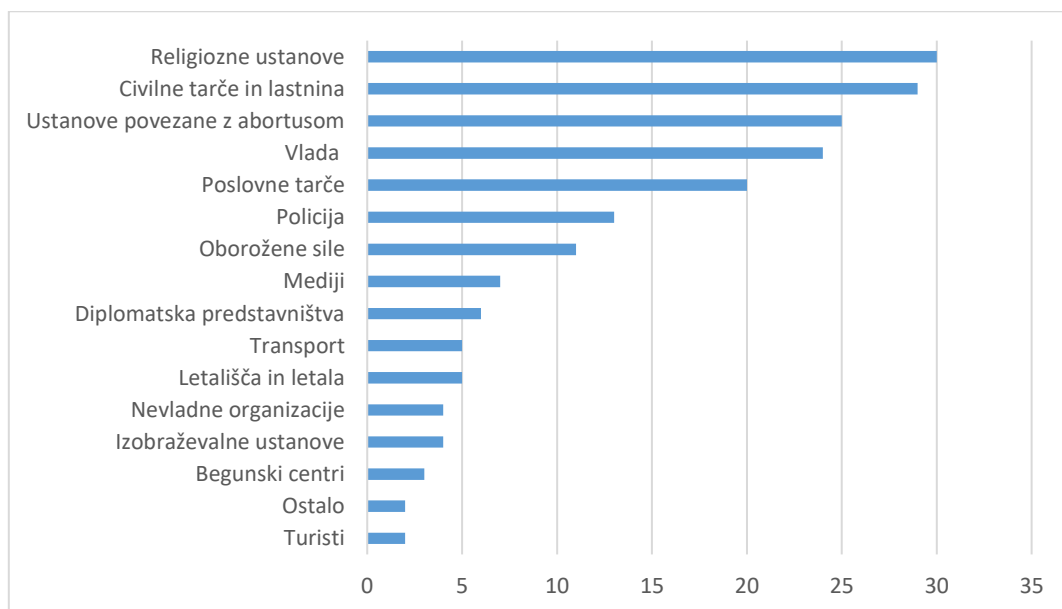
Podobno analizo lahko opravimo tudi glede na primarne tarče napadov. GTD definira 22 kategorij tarč, na katere so usmerjeni napadi.⁴⁹ Ugotovimo lahko, da je bilo v obravnavani raziskovalni skupini največ napadov izvedenih na ustanove, povezane z religijo, čemur sledijo civilne tarče in lastnina ter na tretjem mestu ustanove, povezane s splavom. Večji del napadov v raziskovalni skupini je torej religiozne narave, predvsem v ZDA pa je velik delež napadalcev povezan tudi z gibanji proti nadzorovanju rojstev in splavu, kar lahko uvrščamo delno pod religiozna, delno pod radikalno konzervativna desničarska gibanja, kar se izraža tudi v skupnem deležu te vrste napadov.

Seveda pa sama tarča ne izraža nujno neposredno tudi ideološke osnove. Med študijami primera izstopajo predvsem vladne in politične tarče. Napad v Oklahomi je primer napada na vladne službe in institucije, sočasno pa so bile sekundarne tarče tudi privatna lastnina in izobraževalne ustanove. Podobno tudi primer Breivik, ki napade tako vladne ustanove kakor politično

⁴⁹ Tarče, ki jih opredeli GTD, so: poslovne tarče; vlada; policija; oborožene sile, ustanove, povezane s splavom; letališča in letala; diplomatska predstavništva; izobraževalne ustanove; prehrabna in vodna oskrba; mediji; pristanišča in ladje; nevladne organizacije; ostalo; civilne tarče in lastnina; religiozne ustanove in osebe; telekomunikacije; nedržavne milice; turisti; transport (ki še ni zajet v ostalih kategorijah); neznano; energetska infrastruktura; politične stranke (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016).

stranko/gibanje, pri čemer je napad izveden posredno prek napada na poletni tabor mladih, ki ga organizira omenjena stranka. Van der Graaf in Roshonara Choudhry sta primera napadov na posamezne politične osebnosti, pri čemer pa lahko v obeh primerih vsaj do določene mere govorimo o napadu na širšo politično stranko oz. ideje, ki jih pooseblja določeni politik, ki je bil (kot vodja ali vidni predstavnik omenjene politične opcije) tarča napada. Še posebej je to razvidno v napadu van der Graafa. Napadi v Bostonu so primarno usmerjeni proti poslovnim in civilnim tarčam in lastnini, medtem ko je napad Coulibalyja, čeprav primarno usmerjen prav tako proti civilni lastnini in poslovni tarči (trgovini), imel sekundarno bolj izrazito poudarjen religiozni ton, saj je trgovina v tem primeru primarno namenjena židovski skupnosti. Ob tem je treba poudariti enega ključnih teoretskih vidikov definicije terorizma, torej da so tarče terorizma najpogosteje sekundarne tarče, katerih namen je prenos sporočila in širjenje strahu. To se najbolj neposredno kaže v primerih bostonskih napadov in napada v Parizu, v večji ali manjši meri pa tudi pri ostalih analiziranih primerih. Ob tem lahko ugotovimo tudi, da med tarčami teroristov posameznikov prevladujejo predvsem mehke tarče (*soft targets*), ki so lažje dostopne in zahtevajo manj kompleksne priprave kot težke tarče (*hard targets*), ki so ustrezneje okrepljene in zavarovane pred morebitnimi napadi (npr. vladna poslopja, oborožene sile itd.) (Barnes, 2012).

Slika 6.2: Število napadov na posamezne tarče na podlagi 190 obravnavanih primerov v obdobju 1995–2015 v Severni Ameriki ter Zahodni in Vzhodni Evropi.

Vir: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, 2016

6.4 Zaznavanje in preprečevanja groženj teroristov posameznikov

Obstoječe protiteroristične metode se pogosto osredotočajo na zaznavanje groženj in preprečevanje napadov prek poročil o sumljivi aktivnosti in spremljanja komunikacij. Trenutne metode so torej, izhajajoč iz značilnosti teroristov posameznikov (posebej pa teroristov samotarjev), lahko le delno uspešne (NSCITF, 2015). The Soufan Group dodaja, da nepovezani posamezniki ne delujejo na principu konkretnih (fizičnih) omrežij, temveč je podlaga njihovega delovanja predvsem na motivacijskem, ideološkem in inspiracijskem nivoju (The Soufan Group, 2015).

Philips z vidika preiskovanja teroriste posameznike v marsikaterem vidiku enači s serijskimi morilci oziroma klasičnimi storilci kriminalnih dejanj. Eden izmed ključnih omejevalnih vidikov zaznavanja in preprečevanja napadov teroristov posameznikov je njihovo delovanje izven strukturiranih organizacij. To med drugim onemogoča klasične protiteroristične pristope, kot so prestrezanje komunikacij in drugih elektorskih signalov (SIGINT) ter zbiranje podatkov in infiltracija agentov v organizirane strukture (HUMINT) itd. (Philips, 2013).

Podobno tudi Ghanem-Yazbeck definira temeljno razliko med celicami in nepovezanimi posamezniki kot relativno nizko stopnjo zmožnosti zaznavanja delovanja posameznikov in njihovo relativno operativno svobodo, kar je posledica odsotnosti linije poveljevanja in kontrole ter delovanja izven operativnih okvirov terorističnih organizacij. Ob tem dodaja, da je z vidika teroristov posameznikov pomemben element tudi inspiracijska vloga uspešnih napadov, saj so ti pogosto posnemani s strani drugih napadalcev (Ghanem-Yazbeck, 2016). Posledica relativno nizke zaznavnosti napadalcev je, da so nekateri izmed najbolj znanih teroristov posameznikov (podobno kot v primerih serijskih morilcev) lahko (uspešno) delovali tudi več let, preden so bili prepoznani in pridržani. Stewart med drugim navaja Josepha Paula Franklina, Theodora Kaczynskega in Erica Rudolpha, ob tem dodaja, da tudi primer Breivik kaže na to, da je brez detekcije deloval in pripravljal napad več let (Stewart, 2011). Ob tem je pomembno dodati, da sam obstoj radikalnih prepričanj še ne predstavlja tudi neposredne ogroženosti, hkrati pa odzivanje na prepričanja, ki ne predstavljajo neposredne grožnje, do določene mere omejujejo tudi pravice posameznika, ki izhajajo iz svobode govora (Bakker in de Graaf, 2011).

Kljub težavni detekciji grožnje pa vsekakor obstajajo točke ranljivosti, kjer je možno zaznati (in preprečevati) tudi delovanje teroristov posameznikov. Ena izmed ranljivosti, kot jo navaja Stewart, je v koraku pridobivanja orožja in morebitnih drugih operativnih zmogljivosti. Kot navaja avtor, posamezniki lahko na primer vzbudijo sum ob nakupu večje količine orožja oziroma snovi za izdelavo eksploziva. Podobna priložnost (ki pa ni bila izkoriščena) za zgodnjo

identifikacijo se je med drugim ponudila tudi v primeru Breivik, in sicer ob nakupu večjih količin gnojila, uporabljenega za izdelavo eksploziva (Stewart, 2011).

Naslednji pomemben vir informacij za preprečevanje terorizma nepovezanih posameznikov so skupnost oz. bližnji prijatelji, družina, sosede in osebe, ki so v rednem stiku s posameznikom in tako lahko opazijo sumljivo vedenje, ki bi lahko nakazovalo priprave na morebitni napad (Bakker in de Graaf, 2011). Gill v raziskavi 119 primerov volkov samotarjev ugotavlja, da je v večjem delu analiziranih primerov (83 %) obstajalo določeno vedenje drugih oseb o zamerah (*grievances*), s katerimi so napadalci utemeljili napade, pri čemer so v 79 % primerov druge osebe vedele tudi za posameznikovo zavezanost določeni ideologiji. V 64 % primerov so družina in prijatelji vedeli za posameznikovo namero za izvedbo dejanj, povezanih s terorizmom (Gill, 2013, str.429). S tega vidika Byman poudarja potrebo po vzpostavljanju zaupanja in medsebojnem sodelovanju med policijo oziroma varnostnimi službami in skupnostjo (Byman, 2017). Podobno ugotavlja Jenkins, ki poudarja, da je nadaljnja točka šibkosti v primerih, ko posameznik želi za izvedbo terorističnega dejanja pridobiti pomoč druge osebe, saj lahko ta informacijo preda varnostnim službam, delno pa se omogoča tudi infiltracija agentov varnostnih služb pod krinko, čeprav je ta, kot smo že omenili, neprimerljivo težja kot v primerih organiziranih skupin. Jenkins dodaja tudi vlogo programov proti radikalizmu, ki lahko služijo hkrati kot instrument za boj proti radikalizaciji in kot sredstvo zgodnje identifikacije potencialno radikaliziranih posameznikov (Jenkins, 2017).

Tako Jenkins kot Byman poudarjata, da je pomemben vir identifikacije lahko tudi posameznikova spletna aktivnost. Če po eni strani številni avtorji prepoznavajo vlogo interneta predvsem kot »omogočevalca« oziroma multiplikatorja delovanja teroristov posameznikov, pa Weimann po drugi strani poudarja, da visoka stopnja odvisnosti teroristov posameznikov od interneta odpira tudi možnosti za varnostne in obveščevalne službe v boju proti terorizmu. Avtor kot možne ukrepe navaja zgodnje opozarjanje in sledenje potencialnim teroristom posameznikom prek infiltracije v ekstremistična spletna omrežja in delovanja agentov pod krinko (Weimann, 2012). Če nekdo zavzeto širi radikalno ideologijo in vire prek družbenih omrežij in spletnih medijev, je to lahko kazalnik, da gre lahko za potencialno nevarnega radikaliziranega posameznika (Byman, 2017; Jenkins, 2017).

7 Vloga informacijsko-komunikacijske tehnologije v radikalizaciji, komunikaciji in izobraževanju nepovezanih teroristov posameznikov

Vloga interneta je pogosto izpostavljena tematika v študijah terorizma posameznikov. Tako imenovana informacijska revolucija, s katero označujemo razmah interneta in z njim povezanih storitev, ki od devetdesetih let pa do danes prežemajo že vse pore družbe, je neizogibno posegla tudi na področje terorizma. Kot ugotavljajo Pantucci, Ellis in Chaplais, različne študije razumejo internet bodisi kot ključni omogočevalni element, bodisi kot pospeševalnik (tako v smislu ustvarjanja virtualnega okolja kot krepiteve zmožnosti posameznikov za izvajanje terorizma), ali pa kot prostor za nadomestno skupnost samotarjev, do katere čutijo določeno pripadnost (Pantucci, Ellis in Chaplais, 2015).

Že Beam je v svojem eseju izpostavil vire informacij (novice, letake, računalnike itd.) kot pomembne elemente brezvodstvenega upora, utemeljenega na samostojnih posameznikih, ki delujejo na podlagi dobrega informiranja (Beam, 1992). Pomembna razlika med aktualnim stanjem in obdobjem, v katerem je deloval Beam, je v zmožnostih in dostopnih orodjih za širjenje informacij. Če so Beam in njegovi somišljeniki imeli v svojem obdobju za diseminacijo radikalne desničarske ideologije na voljo tiskane in druge t. i. klasične medije, je pojav interneta in sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT) pomenil kvalitativni preskok v dosegu ciljne javnosti. Kot ugotavlja Byman, sodobni mediji, predvsem socialni mediji, omogočajo globalni doseg in diseminacijo gradiv praktično neodvisno od finančnih, kadrovskih ali materialnih virov (Byman, 2017).

Europol ugotavlja, da so internet in predvsem socialna omrežja postali temeljna oblika komunikacije med teroristi, ki so si ustvarili znatno spletno prisotnost in izrabljajo internet med drugim kot orodje za rekrutacijo, zbiranje sredstev, propagando in širjenje radikalnih sporočil. Teroristi se hkrati, kot ugotavlja Europol, prilagajajo na omejevalne ukrepe varnostnih agencij in spletnih ponudnikov (Europol, 2016, str.16–18). Hafez in Mullins v tem pogledu razumeta internet in socialne medije kot omogočevalno okolje in podporno strukturo (*enabling environment and support structure*), ki v virtualnem prostoru dopolnjujeta in/ali nadomeščata fizične omogočevalne elemente (npr. kampe za urjenje, zapore itd.) (Hafez in Mullins, 2015).

Agencija Združenih narodov za droge in kriminal (UNODC) internetu pripisuje vlogo, predvsem v smislu rekrutacije, financiranja, propagande, urjenja, napeljevanja k izpeljavi terorističnih dejanj, zbiranja in diseminacije informacij za teroristične namene, komunikacije,

načrtovanja in izvedbe terorističnih dejanj (United Nations Office on Drugs and Crime, 2012). Ob splošnem priznavanju pomena vloge sodobnih komunikacijskih tehnologij kritičen razmislek o pomenu in vlogi tehnologije ponudijo Von Behr, Reding, Edwards in Gribbon, ki sicer prepoznajo pomembno vlogo interneta (predvsem kot platforme za širjenje informacij, komunikacijo in propagando), ob tem pa zavračajo tezo, da je samo internet zadosten in samostojen vir za radikalizacijo posameznika, ter tako poudarjajo, da je treba vlogo interneta v terorizmu razumeti kot del širšega konteksta in okoliščin ter tesne prepletenosti spletnih in ostalih aktivnosti posameznikov (2013). Podobno meni tudi Pantucci, ki dodaja, da interneta in IKT nasploh ne moremo razumeti kot ključnega vira ali razloga za nastanek pojava terorizma nepovezanih posameznikov, temveč kot pomemben element, ki je olajšal korake, potrebne za radikalizacijo, izobraževanje, načrtovanje in izvedbo terorističnega dejanja s strani posameznikov (Pantucci, 2011a, str. 34–35).

Ekstremisti se pogosto uvrščajo med zgodnje uporabnike sodobnih tehnologij (*early adopters*). Dober primer je radikalna desničarska stran Stormfront, ustanovljena že leta 1995 in še vedno operativna, ki združuje na tisoče privrženecv ekstremno desničarske ideologije in služi kot obsežen vir informacij, orodje (direktne) komunikacije, izobraževanja in polje radikalizacije novih privrženecv (Sageman, 2008; Feldman, 2013). Sageman zato internet opisuje tudi kot inkubator oziroma pospeševalnik, predvsem v razmerju do vprašanja teroristov posameznikov (Sageman, 2008). Pojav in razvoj novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT) lahko razumemo tudi kot multiplikativni dejavnik za gibanja brez formirane vodstvene strukture, kamor lahko prištevamo tudi pojav terorizma posameznikov. Internet in druge sodobne komunikacijske tehnologije (isto mislečim) posameznikom omogočajo komunikacijo, izmenjavo informacij, povezovanje, izobraževanje ter posredno in neposredno operativno delovanje brez potrebe po formalno strukturirani organizaciji (Michael, 2012). Kot ugotavlja Michael, sodobne tehnologije posamezniku omogočajo prevzemanje mnogo večje vloge kot v preteklosti, kar mu ob primerni materialni podpori dopušča samostojno delovanje in vplivanje na dogodke in objekte velikega obsega, to pa avtor označuje kot pomemben odmik od dosedanjih paradigem vojskovanja in konflikta (prav tam).

Vidik radikalizacije in rekrutacije

Pred razmahom interneta in spletnih družbenih omrežij je bila radikalizacija primarno razumljena kot proces interakcije med osebami.⁵⁰ Z razširitvijo interneta se razširi tudi dostopnost ekstremističnih gradiv, ki spodbujajo radikalizacijo in mobilizacijski proces (Bajekal, 2014). Internet posledično znižuje potrebo po direktnem (*face-to-face*) stiku med potencialnim teroristom in ekstremisti, kar omogoča širši in hitrejši doseg ter širjenje ekstremnih idej. Nekateri avtorji gredo celo tako daleč, da internet po tehnološkem prispevku k terorizmu primerjajo z dinamitom (NSCITF, 2015).

Kot lahko ugotovimo tudi iz študij primerov, je internet igral pomembno vlogo v kar petih od šestih primerov, pri čemer je bil prvi izmed primerov (Oklahoma city) izveden leta 1995, torej v času, ko je bil internet še v relativno zgodnji fazi splošne javne uporabe.⁵¹ V štirih od petih primerov je internet igral pomembno vlogo v procesu radikalizacije, v enem pa posredno.

Medtem ko vpliv IKT prispeva k manjšanju pomena osebnega stika med posamezniki, pa Dalia Ghanem-Yazbeck ugotavlja, da so nepovezani posamezniki nadomestili pripadnost formalno organizirani skupini prav z ohlapnim spletnim omrežjem podobno mislečih posameznikov, ki spodbuja socializacijo z idejami, cilji in metodami radikalnih skupnosti. Takšne skupnosti tako nudijo določeno stopnjo »virtualne« opore kakor tudi operativne »nasvete« za uspešno izvedbo napadov (npr. v obliki lahko razumljivih spletnih vodičev) (Ghanem-Yazbeck, 2016). Podobno ugotavljata tudi Meleagrou-Hitchens in Hughes, ki opredelita pojem »virtualni načrtovalec«, s katerim označujeta člane terorističnih skupin, ki prek uporabe socialnih medijev in kriptiranih aplikacij komunicirajo in do določene mere usmerjajo posameznike (v zahodnih državah). Kot ugotavljata avtorja je vloga virtualnih stikov predvsem spodbujanje ekstremnih stališč in ponujanje predlogov za mobilizacijo (Meleagrou-Hitchens in Hughes, 2017). Vloga virtualnih stikov se med posameznimi napadi sicer razlikuje. Posameznike, ki izvedejo napad z določenim virtualnim stikom, Steinbach opredeli kot hibrid med usmerjanimi napadalci in samostojno navdihnjenimi napadalci. (Steinbach 2016, v Meleagrou-Hitchens in Hughes, 2017, str. 2).

Z vidika radikalizacije je ključni premik, ki ga ponudijo internet in sodobne IKT, hitro širjenje informacij, ki lahko poteka decentralizirano, brez formalne linije komunikacij in tam, kjer so uporabniki hkrati tudi ustvarjalci informacij. Sama diseminacija lahko poteka v več oblikah, bodisi prek anonimnih objav na spletnih forumih in omrežjih bodisi kot spletno dostopna

⁵⁰ Podrobnejši pregled procesa radikalizacije je obravnavan v ločenem poglavju.

⁵¹ Kljub temu lahko zaznamo določene omejene vidike posredne vloge spleta.

razmišljanja in predavanja radikalnih voditeljev (npr. Abuja Isse al-Amrikija in Anwarja al-Awlakija) v pisni, avdio ali videoobliki.

Komunikacijski vidik

Eden temeljnih vidikov uporabe interneta v teroristične namene nasploh je komunikacijski vidik. Komunikacijo razumemo na dveh nivojih: 1) kot komunikacijo navzven, torej z zunanjo javnostjo in 2) kot interno oziroma notranjo komunikacijo.

1) Zunanja komunikacija

K primarnim vidikom zunanje komunikacije in temeljnim tipom uporabe interneta v teroristične namene nasploh lahko prištevamo propagandno. Propaganda običajno poteka v obliki (multimedijskih) komunikacijskih sporočil, ki prejemniku nudijo ideološke ali praktične pojasnitve in/ali upravičenost terorističnih dejanj, predstavljajo pomen in služijo promociji terorističnih aktivnosti. Nacos ugotavlja, da lahko nasilna dejanja terorizma uveljavljajo svoje politične cilje le, če dosežejo zadostno medijsko poročanje. Pri tem avtorica ugotavlja, da ima vsako teroristično dejanje tri nivoje ciljev: 1) kratkoročne, 2) dolgoročne in 3) univerzalne. Medtem ko so kratkoročni cilji najpogosteje vezani na specifične taktične cilje, srednjeročni na širše politične cilje, pa so univerzalni cilji vezani predvsem na ozaveščanje ciljne publike o problematiki ali ideologiji, ki jo zastopajo napadalci, za kar pa je ključno komuniciranje (Nacos, 1996). Kot ugotavlja Agencija Združenih narodov za droge in kriminal, sama diseminacija propagandnih sporočil pogosto še ne predstavlja kriminalnega dejanja, saj je deljenje mnenj in razmišljanj zaščiteno z mednarodnimi konvencijami (in nacionalno zakonodajo) o človekovih pravicah, ki med drugim utemeljujejo pravico do svobode govora (United Nations Office on Drugs and Crime, 2012).

Izrazit primer izrabe interneta kot medija za širjenje idej in ideologije napadalca je primer Breivik, ki je svoj 1518 strani dolg manifest – 2083: Evropska deklaracija neodvisnosti (*European Declaration of Independence*) – tik pred izvedbo napada poslal na več tisoč elektronskih naslovov potencialnih sledilcev (Knausgaard, 2016). Razvidno je, da je splet omogočil posamezniku, da praktično brez finančnih vložkov doseže široko publiko. Primerjava primera Breivik s primerom Unabomber iz leta 1995 nazorno pokaže preskok v komunikacijskih zmožnostih teroristov posameznikov, ki ga predstavlja internet. Poleti leta 1995 je Ted Kaczynski, tako imenovani Unabomber, na urednike častnikov *New York Times* in *Washington Post* naslovil zahtevo za objavo 35.000 besed dolgega manifesta, naslovljenega

Industrijska družba in njena prihodnost (*Industrial Society and Its Future*).⁵² Kaczynski v manifestu zagovarja tezo, da sodobna industrijska in tehnološko napredna družba predstavlja erozijo človekovih pravic in dostojanstva, s tem pa poziva k globalni revoluciji proti učinkom sodobne tehnološkoindustrijske družbe (Washington Post, 1995). Kaczynski je medijem postavil ultimatum, da bo s svojimi napadi nadaljeval, če ne objavijo omenjenega manifesta. Uredniki omenjenih medijev so se torej znašli v dilemi, ali objavijo besedilo in posledično ustrezajo zahtevam terorista, kar bi lahko vodilo v še več podobnih primerov, ali zavzamejo stališče proti objavi in posredno prevzamejo odgovornost za morebitne prihodnje napade. Če primerjamo primer Unabomber s primerom Breivik, lahko ugotovimo, da se sodobnim teroristom ni treba več opirati na klasične medije za širjenje lastnih idej in propagande, saj le-to lahko brez večjih ovir samostojno objavijo na različnih spletnih platformah, ob tem pa posredno in neposredno z napadom pridobijo tudi širšo medijsko pozornost klasičnih medijev.

Uspešnost in doseg zunanje komunikacije se z globalnim dosegom spletnih družbenih medijev vedno bolj izpostavlja kot merilo »uspešnosti« terorističnega napada. Če je v preteklosti »spektakularni« napad predstavljal napad velikega obsega z velikim številom žrtev, se današnji učinki vedno bolj usmerjajo na merjenje medijskega dosega – odziva na napad. To pomeni, da lahko relativno majhni in preprosti napadi dosežejo mnogo večje učinke (The Soufan Group, 2015). Kot ugotavlja Watts, imajo po drugi strani učinki individualizacije in spletnega »zvezdnitva«, ki so eden izmed produktov množičnega razmaha socialnih omrežij, vpliv tudi na globalni terorizem. To se kaže predvsem v povečanem številu posnemovalcev (t. i. *copycats*), ki v iskanju globalnega dosega izvedejo tudi samostojna teroristična dejanja (Watts, 2015).

2) Notranja komunikacija

Podobno pomembna je tudi notranja oziroma interna komunikacija. V tem pogledu veliko vlogo igra predvsem široka dostopnost enkripcije (npr. aplikacij Whatsapp, Telegram itd.), ki omogoča zaščiten prenos podatkov prek preproste in uporabniku prijazne mobilne aplikacije (Callimachi, 2017; Meleagrou-Hitchens in Hughes, 2017). To omogoča, da omrežja in komunikacije med posamezniki, ki bi lahko bili v preteklosti hitro zaznani s strani varnostnih in obveščevalnih organov, zdaj postajajo težje dostopni, posledično pa je težje zaznavati potencialne groženje (Gartenstein-Ross in Clarke, 2016). Zunanji »mentorji« lahko tako vzpostavijo relativno varen stik s potencialnimi napadalci, ki ga varnostne službe težko zaznajo

⁵² Ted Kaczynski je v obdobju med 25. majem 1978 in 3. aprilom 1996 izvedel 16 bombnih napadov, ki so vodili v 3 smrtne žrtve in več ranjenih (Washington Post, 1997).

(Meleagrou-Hitchens in Hughes, 2017). To je tudi ena ključnih kritik, ki jo poudarjajo kritiki koncepta volkov samotarjev, saj opozarjajo, da se je v več primerih naknadno potrdilo zunanje usmerjanje prek bolj ali manj varnih povezav.

Kako pomembno vlogo lahko IKT igrajo tako z vidika napadalcev kot tudi preiskovalcev, prikazuje tudi primer San Bernardino. Po napadu in spopadu med policijo in napadalcema, v katerem sta bila slednja ubita, se je vnel sodni boj za pridobitev podatkov, ki so se nahajali na kriptiranem mobilnem telefonu napadalca. Sodna bitka je po mnenju več analitikov predstavljala več kot le specifični primer in bi lahko ustvarila precedens, ki bi izvršilni oblasti omogočal posege v privatnost državljanov. Po drugi strani je FBI zagovarjal stališče, da je dostop do kriptiranih datotek nujen za preiskavo in zagotavljanje nacionalne varnosti ter preprečitev morebitnih povezanih groženj (Berman, 2016; Berman in Nakashima, 2016). Pojavljata se torej pravno vprašanje in varnostna dilema o varovanju posameznikove zasebnosti in zmožnosti zagotavljanja splošne varnosti ter predvsem iskanje primerne ravnotežja med njima.

Vidik izobraževanja in urjenja

Internet nudi obsežen in hitro dostopen prostor za širjenje in izmenjavo znanj. Potencialnega napadalca do gradiv, ki mu omogočijo izobraževanje, npr. o uporabi orožja, taktikah napada, izdelavi eksplozivnih sredstev (npr. iz lahko dostopnih materialov, ki jih posameznik dobi v svoji okolici), loči le nekaj klikov. Pogosta platforma za izmenjavo znanj je tudi uporaba spletnih klepetalnic (*chat rooms*) in drugih oblik spletne izmenjave informacij, kjer, kot navaja Weimann, posamezniki v nekaterih primerih lahko dobijo direktne odgovore in pomoč s strani izurjenih teroristov (Weimann, 2010). Kot pripomni Ellis, internet s svojo lahko dostopnostjo virov informacij v določeni meri relativizira pojem samostojnega delovanja, saj spletno dostopne informacije nadomeščajo vsaj nekatere podporne elemente, za katere so se pred tem posamezniki obračali k skupinam (Ellis, 2015).

Izrazit primer načrtovanega izrabljanja spleta za masovno širjenje izobraževalnih gradiv za operativno teroristično delovanje je Al Kaidina revija *Inspire*. Izvodi revije *Inspire* vsebujejo posebna namenska poglavja, poimenovana *Open source Jihad*, ki vsebujejo članke z naslovi, kot so »Kako narediti bombo v kuhinji svoje mame«, v katerih avtorji podajajo podrobna navodila za pripravo eksplozivnih sredstev, njihovo uporabo, različne taktične nasvete za uspešne napade itd. Gradivo je opremljeno z jasnimi in nazornimi slikami, samo besedilo pa je napisano v obliki lahko razumljivega »kuharskega recepta«, za katerega ni potrebno predhodno

poglobljeno tehnično ali vojaško znanje. V številnih (spletno dostopnih) izdajah časopisa so podane tudi podrobne analize nekaterih uspešno izvedenih terorističnih napadov. Avtorji skozi analize komentirajo tehnike in pristope ter podajajo operativne nasvete za posnemovalce in bodoče teroriste. Tako na primer v eni izmed zadnjih številčk časopisa *Inspire* avtorji pod vzdevkom *Lone Jihad Guide Team* podrobno analizirajo napad, ki ga je 14. julija 2016 v francoskem mestu Nica izvedel Muhammad al-Huwayj. V analizi napada s tovornjakom avtorji pohvalijo napadalca in se navežejo na nekatere predhodne izdaje časopisa, kjer so bili opisani podrobni napotki za podoben napad. V sklepnem delu analize avtorji predlagajo tudi morebitne izboljšave taktik (npr. namestitev ostrega rezila na odbijač vozila) in tako ponudijo konkretne operativne napotke za bodoče napadalce (Inspire, 2016).

Govorimo lahko torej o internetu kot mediju in okolju, v katerem poteka precejšen del terorističnega procesa posameznika, ta pa je prav zaradi značilnosti sodobnih IKT hitrejši, preprostejši in dostopnejši, kar lahko posredno in neposredno vpliva na porast števila primerov terorističnih dejanj posameznikov. Ugotovimo lahko tudi, da je internet radikalnim skupinam omogočil posredni in neposredni doseg osamljenih posameznikov in hitro širjenje ekstremističnih ideologij (Pantucci, 2011). Neposredni vplivi se kažejo v povečanem številu oseb, ki lahko dostopajo do gradiv radikalnih skupin in tako pridobijo ideološko in operativno znanje oziroma se samoradikalizirajo. Med posredne vplive pa lahko uvrstimo razumevanje multiplikativnega učinka interneta, ki je omogočil prostor radikalnim in ekstremnim idejam, njihovo širjenje in doseg večjega kroga posameznikov, ki bodisi simpatizirajo z določenimi skupinami bodisi iščejo ideološko, politično ali versko potrditev za uresničitev svojih lastnih ekstremističnih ciljev.

8 Sklep

V magistrskem delu sem raziskoval pojav terorizma nepovezanih posameznikov in tako preverjal razsežnost varnostne grožnje, ki jo predstavlja ta oblika terorizma, ter pojasnjeval posamezne elemente in dejavnike, ki imajo pomembno vlogo v celotnem procesu, od radikalizacije posameznika do izvedbe terorističnega dejanja in/ali njegove identifikacije ter preprečitve. Za namene raziskovanja sem oblikoval tri hipoteze, s katerimi sem poskušal zajeti obseg in kompleksnost pojava ter tako poglobljeno raziskati številne različne dejavnike, ki so povezani s terorizmom posameznikov.

S prvo hipotezo, ki se glasi: »Terorizem nepovezanih posameznikov predstavlja naraščajočo varnostno grožnjo,« sem preverjal širše trende in obseg varnostne grožnje, ki jo predstavlja terorizem posameznikov. V tem pogledu so pomembni tako samo število izvedenih napadov kakor tudi njihovi učinki, predvsem v smislu števila žrtev in uničenja lastnine. Na podlagi izvedene raziskave lahko ugotovim, da terorizem posameznikov ni nova varnostna grožnja. Zgodovinsko gledano, jo namreč lahko v večjem obsegu zaznamo vsaj že v obdobju revolucionarnega nasilja v poznem devetnajstem stoletju in anarhističnih gibanj, posamezni primeri pa so zelo verjetno obstajali že prej. Napadi teroristov posameznikov v odnosu do celotnega pojava terorizma predstavljajo razmerno majhen delež. Kljub temu pa v raziskovanem obdobju (1995–2015) lahko vidimo postopno rast števila napadov teroristov posameznikov, ki najbolj sunkovito poraste po letu 2011. Govorimo lahko torej o naraščajočem številu varnostnih incidentov, povezanih s terorizmom posameznikov. Pri tem je treba opozoriti, da s tem konceptom opredeljujemo širše pojmovanje terorizma posameznikov, ki se ne omejuje striktno le na samotarje, temveč zajame tudi posameznike, ki so bili radikalizirani prek določenega (spletnega) vpliva, a niso bili pripadniki organizirane teroristične skupine oziroma z njo niso imeli tesnejših stikov.

Z vidika smrtonosnosti in uničujočega učinka takšnih napadov lahko ugotovimo, da so v povprečju manj učinkoviti kot napadi organiziranih terorističnih skupin, kljub temu pa obstajajo primeri napadov, ki izstopajo in so zahtevali večje število človeških žrtev ter prizadejali večjo materialno škodo. Med njimi lahko od raziskovanih primerov izpostavimo predvsem primera McVeigh in Breivik. Ob tem je kot posebej smrtonosen napad, ki je bil izveden med pisanjem te magistrske naloge, treba izpostaviti tudi napad v Nici (2016), ki je terjal 86 smrtnih žrtev (Burke, 2017). To kaže, da so lahko temeljito pripravljene in načrtovane napadi primerljivi z napadi organiziranih skupin, čeprav, celostno gledano, povprečje žrtev ostaja nizko.

Na podlagi naraščajočih trendov števila napadov in delno tudi na podlagi števila žrtev kot posledice terorizma posameznikov, pri čemer upoštevam tudi psihološki učinek, ki ga imajo takšni napadi na širšo javnost, potrjujem hipotezo, da terorizem (nepovezanih) posameznikov predstavlja naraščajočo varnostno grožnjo.

Z drugo hipotezo, ki se glasi: »Pojav terorizma posameznikov ni omejen na specifično ideologijo, versko, politično ali svetovnonazorsko skupino,« sem želel celostno raziskati, kakšna ozadja imajo posamezniki, ki so izvršili oziroma so poskusili izvršiti teroristično dejanje kot nepovezani posamezniki. Ob preverjanju hipoteze sem se opiral tako na podatke, pridobljene iz obstoječih podatkovnih baz, kakor na lastno študijo primerov in sekundarno literaturo.

Ugotavljam, da ni mogoče trditi, da bi bil terorizem (nepovezanih) posameznikov primarno oziroma v večjem obsegu povezan le z eno ideološko, versko, politično ali svetovnonazorsko skupino. Med primeri, zajetimi v študiji, so posamezniki, ki se identificirajo z različnimi skupinami in so med drugim spadali v krog islamskega terorizma, skrajno desničarskega terorizma in okoljevarstvenega ter levičarskega terorizma. Kot že omenjeno, terorizem nepovezanih posameznikov vsaj delno izhaja tudi iz zgodnjih anarhističnih gibanj, zasledimo pa lahko tudi primere, vezane na druge skupine.⁵³

Podobno lahko ugotovimo tudi na podlagi podrobnejše celostne analize posameznikov, obravnavanih v študijah primerov, ki izhajajo iz zelo različnih družbenih okolij, njihova pot radikalizacije pa se pomembno razlikuje, skupni ostajajo le ključni elementi. To potrjuje ugotovitev, da je oblikovanje modelov ali konceptov, ki bi natančno opredelili potencialnega terorista posameznika, praktično nemogoče. Potrdim lahko torej hipotezo, da pojav terorizma posameznikov ni omejen na specifično ideologijo, versko, politično ali svetovnonazorsko skupnost.

Zadnja hipoteza izpostavlja spremenjeno okolje, v katerem delujejo sodobni teroristi (posamezniki) in ki je zaznamovano predvsem s hitro digitalizacijo in informacijskim razvojem. S preverjanjem zadnje hipoteze, ki se glasi: »Sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije imajo pomembno vlogo v procesu radikalizacije in širjenja znanja in veščin

⁵³ Npr. Gill, Horgan in Deckert v analizi socialnodemografskih karakteristik in predhodnega vedenja 119 teroristov posameznikov ugotavljajo, da je bilo 43 % napadov motiviranih s strani Al Kaide oziroma islamistične ideologije, 34 % s strani radikalne desničarske ideologije, 18 % napadalcev je izvedlo napad na podlagi posameznih vprašanj (single-issue), preostalih 5 % pa je bilo uvrščenih v kategorijo drugo, ki zajema ostale ideološke kategorije. (Gill, Horgan in Decker, 2014).

potencialnih teroristov posameznikov,« sem želel raziskati vpliv, ki ga imajo nove tehnologije na že omenjene trende in spremembe v pojavu terorizma posameznikov.

Na podlagi študij primerov in analize sekundarne literature lahko zaključim, da internet, široko dostopne kriptirane komunikacije in druge sodobne IKT vsekakor igrajo pomembno vlogo, ki se še povečuje z nadaljnjim razvojem tehnologij. Med drugim sem v magistrskem delu obravnaval vlogo IKT z vidika radikalizacije, komunikacije in izobraževanja. Kljub temu da sodobnim tehnologijam lahko pripišemo številne vplive na lažjo dostopnost ekstremističnih gradiv in tudi drugih oblik komunikacije in radikalizacije, pa bi bilo napačno prekomerno omejevanje zgolj na IKT kot edinega ključnega elementa, zaslužnega za porast incidentov povezanih s terorizmom posameznikov. IKT so zaradi svoje široke dostopnosti in relativno nizke cene vsekakor močno orodje v rokah posameznikov, tudi teroristov, po drugi strani pa prav prekomerna odvisnost od IKT lahko predstavlja pomanjkljivost, ki organom pregona omogoča identifikacijo potencialnih napadalcev. Hipotezo torej lahko potrdim z opombo, da je treba IKT kljub pomembnosti pojmovati v širšem okviru okoliščin, ki so posameznika pripeljali na pot radikalizacije, ter predvsem kot le enega izmed orodij, ki so na voljo posamezniku.

V zaključku sklepa naj navedem še nekatera dodatna opažanja in ugotovitve, do katerih sem prišel med raziskovanjem. Najprej lahko ugotovimo, da je doseg posameznega terorističnega dejanja pogosto odvisen predvsem od odziva širše javnosti. Medtem ko so veliki napadi organiziranih skupin, ki imajo za posledico številne žrtve in veliko gmotno škodo, navadno deležni veliko večjega javnega in medijskega zanimanja, lahko tudi napadi posameznikov povzročijo veliko mero strahu in (posledično) odmevnosti. To lahko postavimo tudi v luč aktualnih dogodkov, ki sicer presegajo raziskovalno obdobje te magistrske naloge, pa vendar se jim ob večjem številu krvavih napadov, ki so pretresli svet v času nastajanja tega magistrskega dela, težko izognemo. Napadi v Nici, Parizu, Londonu, Berlinu, Barceloni in mnogih drugih evropskih mestih so pretresli javnost in izpostavili problematiko problema, ki ga obravnava ta magistrska naloga.

Dve ugotovitvi, ki jih je ob tem posebej vredno izpostaviti z vidika preprečevanja podobnih napadov v prihodnosti, sta: 1) opažen je izrazit trend prehoda iz kompleksnih oblik napada (npr. bombni napadi) proti preprostejšim napadom (hladno orožje, napadi z vozili), ki zbujejo skrb in postavljajo pod vprašanj aktualne pristope k zagotavljanju varnosti, predvsem na mestih množičnih zbirališč; 2) organizirane teroristične skupine (npr. Islamska država) kažejo povečano angažiranost in podporo decentraliziranemu pristopu k terorizmu in tako brišejo tanko mejo med terorizmom nepovezanih posameznikov in organiziranih skupin. To po eni

strani predstavlja dodatno oteževalno okoliščino za preiskovalce in analitike, po drugi strani pa nevarnost, da bi osamljeni volkovi, izdatno podprti s strani logistične in finančne infrastrukture organiziranih skupin in celic, lahko povzročili še večje število žrtev in imeli zaradi odmevne propagande svojih dejanj posledično povečano število posnemovalcev. Ta grožnja se z uspehi koalicijskih sil v Siriji in Iraku ter posledičnim propadom struktur ISIS in vračanjem tujih borcev še povečuje.

Ob tem je treba poudariti, da kljub potrditvi hipoteze o povečanem trendu groženj nepovezanih posameznikov lahko opazimo tudi, da je atribucija napadov posameznikom še vedno pogosto prehitra ob pomanjkanju celovitih in poglobljenih analiz. S tem moram do določene mere pritrditi tudi kritikom koncepta, ki opozarjajo na pomanjkljive analitične premisleke, ki so pogosto rezultat predvsem interesa medijev in javnosti po hitrih (in pogosto preprostih) pojasnitvah dramatičnih napadov. To ima dolgoročno lahko tudi več negativnih vplivov. Med prvimi je nevarnost, da bi takšni sklepi zameglili celotno sliko in onemogočili identifikacijo širšega omrežja (če je le-to obstajalo). Kot drugo, kot opozarja Burke, pa lahko preveč splošno označevanje napadov »samotarjev« celo koristi prav teroristom samim, saj nakazuje na vsesplošno prisotnost nevarnosti v družbi (Burke, 2017).

Iz tega lahko izpeljemo sklep, da bodo prihodnja prizadevanja za preprečevanje terorizma še bolj kot kadarkoli prej morala biti usmerjena v razvoj instrumentov zgodnjega opozarjanja in identifikacije groženj, ki pa bodo zaradi nenehnega prilagajanja terorizma na spremembe v varnostnem okolju in decentralizacije postali še bolj kompleksni. Ob tem pa je v zaključku vredno opozoriti, da je kljub grožnji, ki jo predstavlja terorizem, treba ohraniti uravnoteženo razmerje med pravicami in svoboščinami ter zagotavljanjem varnosti, saj bi v nasprotnem primeru prišlo do odmika od demokratičnih načel družbe, ki jo v prvi vrsti želimo zaščititi prav z ukrepi proti terorizmu.

9 Viri

1. 24ur. (2016, 20. julij). *Europol: Napadi 'volkov samotarjev' vse pogostejši, napadalci so pogosto psihični bolniki*. Dostopno prek <http://www.24ur.com/novice/svet/europol-napadi-volkov-samotarjev-vse-pogostejsi-napadalci-so-pogosto-psihicni-bolniki.html>
2. Abu Musab al-Suri. (2010). The jihad experiences: the open fronts and individual initiative, *Inspire, fall 2010*, 17–19. Dostopno prek <https://info.publicintelligence.net/InspireFall2010.pdf>
3. Al-Sana'ani, M. (2011). Roshonara & Taimour: Followers of the borderless loyalty. *Inspire, winter 2011*, 24–25. Dostopno prek <https://info.publicintelligence.net/InspireJanuary2011.pdf>
4. Antohony, A. (2015, 8. marec). One of Us review: Compelling account of Norway's lone-wolf killer. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/books/2015/mar/08/one-of-us-review-compelling-anders-breivik>
5. Appleton, C. (2014). Lone wolf terrorism in Norway. *The International Journal of Human Rights*, 18(2), 127–142.
6. Areh, I. (2009, 14. julij). Mesijanska blodnja veterana Zagajskega. *Dnevnik*. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042283367>
7. Bajekal, N. (2014, 23. oktober). The Rise of the Lone Wolf Terrorist. *Time*. Dostopno prek <http://time.com/3533581/canada-ottawa-shooting-lone-wolf-terrorism/>
8. Bakker, E. in de Graaf, B. (2010). *Lone Wolves: How to Prevent This Phenomenon?* International Centre for Counter Terrorism – The Hague: Expert meeting paper. Expert meeting Lone Wolves November 2010. Dostopno prek <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Bakker-deGraaf-EM-Paper-Lone-Wolves.pdf>
9. Bakker, E. in de Graaf, B. (2011). Preventing Lone Wolf Terrorism: some CT Approaches Addressed. *Perspectives on Terrorism* 5, 5–6. Dostopno prek <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/preventing-lone-wolf/html>
10. Bamat, J. (2015, 13. oktober). Paris supermarket gunman Coulibaly 'acted on orders'. *France24*. Dostopno prek <http://www.france24.com/en/20151013-france-gunman-coulibaly-orders-email-charlie-hebdo>
11. Barnes, B.D. (2012). *Confronting The One-Man Wolf Pack: Adapting Law Enforcement And Prosecution Responses To The Threat Of Lone Wolf Terrorism*.

- Boston University Law Review*, 92(1613), 1614–1660. Dostopno prek https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2177295
12. Bartlett, J. in Miller C. (2012). The Edge of Violence: Towards Telling the Difference Between Violent and Non-Violent Radicalization. *Terrorism and Political Violence*, 24(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/09546553.2011.594923>
 13. Basra, R in Neumann R. P. (2016). Criminal pasts, terrorist futures: European jihadists and the new crime-terror nexus. *Perspectives On Terrorism*, 10(6), 25–40.
 14. Bates, Rodger A. 2012. Dancing with wolves: Today's lone wolf terrorists. *The Journal of Public and Professional Sociology*, 4(1), 1–14.
 15. BBC. (2003, 15. april). *Profile: Fortuyn killer*. Dostopno prek <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1974572.stm>
 16. BBC. (2010, 3. november). *Woman jailed for life for attack on MP Stephen Timms*. Dostopno prek <http://www.bbc.com/news/uk-england-london-11682732>
 17. BBC. (2015, 12. januar). *Paris attacks: Suspects' profiles*. Dostopno prek <http://www.bbc.com/news/world-europe-30722038>
 18. Beam, L. (1992, 12. februar). *Leaderless resistance*. Dostopno prek <http://www.louisbeam.com/leaderless.htm>
 19. Becker, M. (2014). Explaining Lone Wolf Target Selection in the United States. *Studies in Conflict & Terrorism*, 37(11), 959-978. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2014.952261>
 20. Bercko, V. (2016, 26. julij). Od terorističnih skupin do volkov samotarjev. *Večer*. Dostopno prek <http://www.vecer.com/od-teroristicnih-skupin-do-volkov-samotarjev-6243888>
 21. Berger, J.M. in Morga, J. (2015). The ISIS Twitter Census: Defining and describing the population of ISIS supporters on Twitter. *Brookings Analysis Paper*, 5, 1–65 . Dostopno prek https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/isis_twitter_census_berger_morgan.pdf
 22. Berman, M. (2016, 2. december). One year after the San Bernardino attack, police offer a possible motive as questions still linger. *Washington Post*. Dostopno prek https://www.washingtonpost.com/news/post-nation/wp/2016/12/02/one-year-after-san-bernardino-police-offer-a-possible-motive-as-questions-still-linger/?utm_term=.d47539c7232a
 23. Berman, M. in Nakashima, E. (2016, 1. marec). FBI director: Victory in the fight with Apple could set a precedent, lead to more requests. *Washington Post*. Dostopno prek

- https://www.washingtonpost.com/news/post-nation/wp/2016/03/01/fbi-apple-bringing-fight-over-encryption-to-capitol-hill/?utm_term=.2f95f5118b36
24. Berntzen, L. E. in Sandberg, S. (2014). The Collective Nature of Lone Wolf Terrorism: Anders Behring Breivik and the Anti-Islamic Social Movement. *Terrorism and Political Violence*, 26(5), 759–779.
 25. Blackburn, J., Davis F. in Taylor N. (2013). Academic Consensus and Legislative Definitions of Terrorism: Applying Schmid and Jongman. *Statute Law Review* 34(3), 239–261.
 26. Bloom, M. (2011). Bombshells: Women and Terror. *Gend. Issues*, 28(1), 1–21. <https://doi.org/10.1007/s12147-011-9098-z>
 27. Borger, J. (2015, 12. januar). Paris gunman Amedy Coulibaly declared allegiance to Isis. *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/11/paris-gunman-amedy-coulibaly-allegiance-isis>
 28. Borum, R., Fein, R. in Vossekul, B. (2012). A dimensional approach to analyzing lone offender terrorism. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5), 389–396. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.04.003>
 29. Burke, J. (2017, 30. marec). The myth of the ‘lone wolf’ terrorist. *The Guardian*. Dostopno prek https://www.theguardian.com/news/2017/mar/30/myth-lone-wolf-terrorist?CMP=share_btn_fb
 30. Burton, F. in Stewart, S. (2008, 30. januar). The 'lone wolf' disconnect. *Stratfor*. Dostopno prek https://www.stratfor.com/weekly/lone_wolf_disconnect
 31. Byman, D. (2017, marec–april). How to hunt a lone wolf: countering terrorists who act on their own. *Foreign Affairs*. Dostopno prek <https://www.foreignaffairs.com/articles/2017-02-13/how-hunt-lone-wolf>
 32. Callimachi, R. (2017, 4. februar). Not ‘lone wolves’ after all: How ISIS guides world’s terror plots from afar. *The New York Times*. Dostopno prek https://www.nytimes.com/2017/02/04/world/asia/isis-messaging-app-terror-plot.html?_r=0
 33. CNN. (2013, 2. maj). *Timeline: The Boston marathon bombing, manhunt and investigation*. Dostopno prek <http://edition.cnn.com/2013/05/01/justice/boston-marathon-timeline/>
 34. Counter Extremism Project. (2017). *Amedy Coulibaly*. Dostopno prek <https://www.counterextremism.com/extremists/amedy-coulibaly>

35. Culbertson, A. (2016, 11. avgust). ISIS leaders call for new wave of lone wolf attacks on Europe. *Express*. Dostopno prek <http://www.express.co.uk/news/world/699151/ISIS-leaders-lone-wolf-attacks-Europe>
36. Čaleta, D. (2016, 22. julij). Terorizem terorizira, mi pa... *Večer*. Dostopno prek <http://www.vecer.com/terorizem-terorizira-mi-pa-6242898>
37. Dodd, V. (2010a, 4. november). Roshonara Choudhry: I wanted to die ... I wanted to be a martyr. *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/uk/2010/nov/04/stephen-timms-attack-roshonara-choudhry>
38. Dodd, V. (2010b, 3. november). Roshonara Choudhry: Police interview extracts. *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/uk/2010/nov/03/roshonara-choudhry-police-interview>
39. Dodd, V. (2010c, 2. november). Profile: Roshonara Choudhry. *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/uk/2010/nov/02/profile-roshonara-choudhry-stephen-timms>
40. Dutch politician Pim Fortuyn assassinated. (2002, 6. maj). *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/world/2002/may/06/3>
41. Ellis, C. (2016). With a Little Help from my Friends: an Exploration of the Tactical Use of Single-Actor Terrorism by the Islamic State. *Perspectives On Terrorism*, 10(6), 41–47. Dostopno prek <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/555/1100>
42. Ellis, L. (2015, 12. februar). *Lone-operator terrorism: Tackling a growing threat*. Dostopno prek <http://cambridgeglobalist.org/?p=628>
43. Europol. (2016). *TE-SAT 2016: European Union terrorism situation and trend report*. Dostopno prek <https://www.europol.europa.eu/content/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016>
44. Evans, R. (2015, 20. april). 5 Questions with J.M. Berger on the Oklahoma City Bombing. *War on the Rocks*. Dostopno prek <https://warontherocks.com/2015/04/5-questions-with-j-m-berger-on-the-oklahoma-city-bombing/>
45. Evans-Pritchard, A. in Clements, J. (2003, 28. marec). Fortuyn killed 'to protect Muslims'. *The Telegraph*. Dostopno prek <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/netherlands/1425944/Fortuyn-killed-to-protect-Muslims.html>
46. FBI. (b. d.). *Definitions of Terrorism in U.S. Code*. Dostopno prek <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism>

47. FBI. (b. d.). *History: Oklahoma City Bombing*. Dostopno prek <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/oklahoma-city-bombing>
48. FBI. (b. d.). *The Oklahoma City Bombing: 20 Years Later*. Dostopno prek <https://stories.fbi.gov/oklahoma-bombing/>
49. Feldman, M. (2013). Comparative Lone Wolf Terrorism: Toward a Heuristic Definition. *Democracy and Security*, 9(3), 270–286. <https://doi.org/10.1080/17419166.2013.792252>
50. Filiu, J. P. (intervjujanec) in Moutot, M. (novinar) (2015, 18. januar). Attacks challenge 'lone wolf' terrorist theory. *Times of Israel*. Dostopno prek <http://www.timesofisrael.com/attacks-challenge-lone-wolf-terrorist-theory/>
51. Forest, J. (2012). *The Terrorism Lectures: A comprehensive collection for students of Terrorism, Counterterrorism and National Security*. California: Nortia Press.
52. Forster, P. K. (2012). Countering Individual Jihad: Perspectives On Nidal Hasan And Colleen Larose. *CTX Journal*, 2(4), 28–39. Dostopno prek <https://globalecco.org/documents/10180/605826/CTXVol2No4.pdf/8701f69a-ec4a-4f7a-b08d-c8a793e3fc27>
53. Ganor, B. (2002). Defining terrorism: Is one man's terrorist another man's freedom fighter? *Police Practice and Research*, 3(4), 287–304. <http://doi.org/10.1080/1561426022000032060>
54. Gartenstein-Ross, D. (2017, 27. marec). Lone Wolves No More. *Foreign Affairs*. Dostopno prek <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-kingdom/2017-03-27/lone-wolves-no-more>
55. Gartenstein-Ross, D. in Barr, N. (2016, 26. julij). The myth of lone-wolf terrorism. *Foreign Affairs*. Dostopno prek <https://www.foreignaffairs.com/articles/western-europe/2016-07-26/myth-lone-wolf-terrorism>
56. Gartenstein-Ross, D. in Clarke C. (2016, 10. november). How Will Jihadist Strategy Evolve as the Islamic State Declines?. *War on the Rocks*. Dostopno prek <https://warontherocks.com/2016/11/how-will-jihadist-strategy-evolve-as-the-islamic-state-declines/>
57. Gartenstein-Ross, D. in Clarke, C. (2016, 10. november). How will jihadist strategy evolve as the Islamic State declines?. *War on the Rocks* Dostopno prek <https://warontherocks.com/2016/11/how-will-jihadist-strategy-evolve-as-the-islamic-state-declines/>

58. Gessen, M. (2015, 30. maj). The Tsarnaev Brothers: The Road to a Modern Tragedy by Masha Gessen – extract. *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/books/2015/may/30/tsarnaev-brothers-book-extract-masha-gessen>
59. Ghanem-Yazbeck, D. (2016, 26. julij). Killing Alone: The 'Lone Wolf' Terrorist Phenomena. *Carnegie*. Dostopno prek <http://carnegie-mec.org/2016/07/26/killing-alone-lone-wolf-terrorist-phenomena-pub-64202>
60. Gill, P. (2013, 6. februar). Seven Findings on Lone-Actor Terrorists. *International Center for the Study of Terrorism*. Dostopno prek <http://sites.psu.edu/icst/2013/02/06/seven-findings-on-lone-actor-terrorists/>
61. Gill, P., Horgan J. in Decker P. (2014). Bombing Alone: Tracing the Motivations and Antecedent Behaviors of Lone-Actor Terrorists. *Journal of Forensic Science*, 59(2), 425–435. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12312>
62. Gumbel, A. (2015, 13. april). Oklahoma City bombing: 20 years later, key questions remain unanswered. *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/us-news/2015/apr/13/oklahoma-city-bombing-20-years-later-key-questions-remain-unanswered>
63. Gunaratna, R. in Haynal, C. (2013). Current and Emerging Threats of Homegrown Terrorism: The Case of the Boston Bombings. *Perspectives on terrorism*, 7(3), 44–63. Dostopno prek <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/267>
64. Hafez, M. in Mullins, C. (2015). The Radicalization Puzzle: A Theoretical Synthesis of Empirical Approaches to Homegrown Extremism. *Studies in Conflict & Terrorism*. 38(11), 958–975. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2015.1051375>
65. Hirsch-Hoefler, S. in Mudde, C. (2014). “Ecoterrorism”: Terrorist Threat or Political Ploy? *Studies in Conflict & Terrorism*. 37(7), 586–603. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2014.913121>
66. History. (2009). *Oklahoma City Bombing*. Dostopno prek <http://www.history.com/topics/oklahoma-city-bombing>
67. History. (2014). *Boston marathon bombings*. Dostopno prek <http://www.history.com/topics/boston-marathon-bombings>
68. Injac, O. (2011). *Sociološki aspekti savremenog terorizma u Evropi*. Beograd: Udruženje za političke nauke Srbije.
69. Inspire. (2016, 21. julij). “Inspire Guide #2: Nice Operation”. Dostopno prek: <http://jihadology.net/category/inspire-magazine/>

70. Iviansky, Z. (1977). Individual Terror: Concept and Typology. *Journal of Contemporary History*, 12(1), 43–63. Dostopno prek <http://www.jstor.org/stable/260236>
71. Jenkins, B. M. (2017, 7. junij). Why Aren't There More Terrorist Attacks Like the One in London? [blog]. Dostopno prek <https://www.rand.org/blog/2017/06/why-arent-there-more-terrorist-attacks-like-the-one.html>
72. Karmon, E. (2015). Islamic State and al-Qaeda Competing for Hearts & Minds. *Perspectives On Terrorism*, 9(2), 71–79. Dostopno prek <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/420>
73. Kastelic, B. (2012, 10 februar). Strah pred volkovi samotarji. *Dnevnik*. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042508623>
74. Knausgaard, O. K. (2016, 22. julij). Inside the warped mind of Anders Breivik. *The Telegraph* Dostopno prek <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/22/anders-breivik-inside-the-warped-mind-of-a-mass-killer/>
75. Lahoud, N. (2010, 26. februar). Umayma al-Zawahiri on Women's Role in Jihad. Dostopno prek <http://www.jihadica.com/umayma-al-zawahiri-on-women%E2%80%99s-role-in-jihad/>
76. Leenaars, J. in Reed, A. (2016). *Understanding lone wolves: Towards a theoretical framework for comparative analysis*. Hag: The International Centre for Counter-Terrorism. Dostopno prek <https://icct.nl/publication/understanding-lone-wolves-towards-a-theoretical-framework-for-comparative-analysis/>
77. Lombardi, M. (2015). *Countering Radicalisation and Violent Extremism Among Youth to Prevent Terrorism*. Amsterdam: IOS Press.
78. Mahan, S. in Pamala L. G. (2008). *Terrorism in Perspective*. Kalifornija: Sage Publications.
79. Marc S. (2008). *Leaderless Jihad*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
80. Maskaliūnaitė, A. (2015). Exploring The Theories Of Radicalization. *International Studies: Interdisciplinary Political And Cultural Journal*, 17(1), 10–26.
81. McCauley, C. in Moskalkenko, S. (2014). Toward a Profile of Lone Wolf Terrorists: What Moves an Individual from Radical Opinion to Radical Action. *Terrorism and Political Violence*, 26, 69–85.
82. McFadden, R. D. (1995, 23. april). Terror In Oklahoma: The Suspect; One Man's Complex Path to Extremism. *The New York Times*. Dostopno prek

- <http://www.nytimes.com/1995/04/23/us/terror-in-oklahoma-the-suspect-one-man-s-complex-path-to-extremism.html?pagewanted=1>
83. Meichtry, S, Bisserbe, N. in Faucon, B. (2015, 14 januar). Paris Attacker Amedy Coulibaly's Path to Terror. *The Wall Street Journal*. Dostopno prek <http://www.wsj.com/articles/paris-attackers-path-to-terror-1421204761>
84. Meleagrou-Hitchens, A. in Hughes S. (2017). The Threat to the United States from the Islamic State's Virtual Entrepreneurs. *CTC Sentinel*, 10(3), 1–8. Dostopno prek <https://www.ctc.usma.edu/posts/the-threat-to-the-united-states-from-the-islamic-states-virtual-entrepreneurs>
85. Meloy J. Reid in Yakeley J. (2014). The Violent True Believer as a “Lone Wolf” – Psychoanalytic Perspectives on Terrorism. *Behavioral Sciences and the Law*, 32, 347–365.
86. Michael, G. (2012). *Lone Wolf Terror and the Rise of Leaderless Resistance*. Vanderbilt University Press.
87. Mičić, A. in Libnik, V. (2016, 25. julij). Kateri napadi so letos pretresli Zahod. *Siol*. Dostopno prek <http://siol.net/novice/svet/kateri-napadi-so-letos-pretresli-evropo-422380>
88. Mockaitis, T. R. (2011). Terrorism, Insurgency and Organized Crime. V P. Shemella (ur.), *Fighting Back: What Governments can do about Terrorism* (str. 11–27). Stanford: Stanford University Press.
89. Nacos, B. L. (1996). *Terrorism & the Media: From the Iran Hostage Crisis to the Oklahoma City Bombing*. New York: Columbia University Press.
90. Nacos, B. L. (2016). *Mass-Mediated Terrorism: mainstream and digital media in terrorism and counterterrorism*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
91. National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). 2016. *Global Terrorism Database* [podatkovna datoteka]. Dostopno prek <https://www.start.umd.edu/gtd>
92. Nesser P. in Stenersen, A. (2014). The Modus Operandi of Jihadi Terrorists in Europe. *Perspectives On Terrorism*, 8(6), 2–24. Dostopno prek <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/388/html>
93. Nesser, P. (2012). Single Actor Terrorism: Scope, Characteristics and Explanations. *Perspectives on Terrorism*, 6(6), 61–73. Dostopno prek <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/231/html>

94. Neumann, P. R. (2013). The trouble with radicalization. *International Affairs*, 89(4), 873–893.
95. NSCITF. (2015). *National Security Critical Issue Task Force Report: Lone wolf terrorism*. Dostopno prek <http://georgetownsecuritystudiesreview.org/wp-content/uploads/2015/08/NCITF-Final-Paper.pdf>
96. Okvirni sklep Sveta z dne 13. junija 2002 o boju proti terorizmu. Dostopno prek <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0475&from=EN>
97. Orange, R. (2012, 7. oktober). Anders Behring Breivik's mother 'sexualised' him when he was four. *The Telegraph*. Dostopno prek <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/norway/9592433/Anders-Behring-Breiviks-mother-sexualised-him-when-he-was-four.html>
98. OSCE. (2014). *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach*. Dunaj: OSCE. Dostopno prek <http://www.osce.org/atu/111438?download=true>
99. Pahorjev atentator Josip Zagajski je bil obsojen na 11 let zaporne kazni. (2009, 9. december). *Dnevnik*. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042321861>
100. Pantucci, R. (2011a). *A Typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist Terrorists*. London: The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence. Dostopno prek http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/1302002992ICSRPaper_ATypologyofLoneWolves_Pantucci.pdf
101. Pantucci, R. (2011b). What Have We Learned about Lone Wolves from Anders Behring Breivik? *Perspectives on Terrorism*, 5(5–6), 27–42. Dostopno prek <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/what-we-have-learned/332>
102. Pantucci, R., Ellis C. in Chaplais, L. (2015). *Lone-Actor Terrorism: Literature Review*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies: London.
103. Pearson, E. (2015). The Case of Roshonara Choudhry: Implications for Theory on Online Radicalization, ISIS Women, and the Gendered Jihad. *Policy and Internet*, 8(1), 5–33. <http://dx.doi.org/10.1002/poi3.101>
104. Philips, P. J. (2013). *In Pursuit of the Lone Wolf Terrorist: Investigative Economics and New Horizons for the Economic Analysis of Terrorism*. New York: Nova Science.

105. Pieters, J. (2017, 6. februar). Populist politician's killer not going back to jail. *NL Times*. Dostopno prek <http://nltimes.nl/2017/02/06/populist-politicians-killer-going-back-jail>
106. Pizzi, M. (2015, 13. januar). *From lone wolf to wolf packs, what Paris says about a new model of terror*. Dostopno prek <http://america.aljazeera.com/articles/2015/1/13/paris-attacks-affiliation.html>
107. Policija. (2009, 11. julij). *Potnik pri mejni kontroli v Dobovi aktiviral bombo - policisti preprečili eksplozijo in v Ljubljani preiskali vlak - izjava za javnost*. Dostopno prek <http://www.policija.si/index.php/component/content/article/35-sporocila-za-javnost/6014-potnik-pri-postopku-na-pmp-dobova-grozil-z-bombo-policisti-pogumno-prepreili-eksplozijo-izjava-za-javnost>
108. Posluszna, E. (2015). *Environmental and Animal Rights Extremism, Terrorism, and National Security*. Oxford: Elsevier.
109. Prezelj, I. (2006). Teroristično ogrožanje nacionalne varnosti republike Slovenije. *Ujma*, 20, 177–181. Dostopno prek <http://www.sos112.si/slo/tdocs/ujma/2006/prezelj.pdf>
110. Ramsay, G. (2015). Why terrorism can, but should not be defined. *Critical Studies on Terrorism*, 8(2), 211–228. <http://doi.org/10.1080/17539153.2014.988452>
111. RAND Corporation. (2016). *Database of Worldwide Terrorism Incidents* [Podatkovna datoteka]. Dostopno prek <http://www.rand.org/nsrd/projects/terrorism-incidents.html>
112. Rapoport, D. C. (2008). Before the Bombs There Were the Mobs: American Experiences with Terror. *Terrorism and Political Violence*, 20(2), 167–194. <http://doi.org/10.1080/09546550701856045>
113. RTV SLO. (2009, 11. julij). *Osumljenec v priporu*. Dostopno prek <http://www.rtv slo.si/crna-kronika/osumljenec-v-priporu/207333>
114. Seierstad, Á. (2015, 22. februar). Anders Breivik massacre: Norway's worst nightmare. *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/world/2015/feb/22/anders-breivik-massacre-one-of-us-anne-seierstad>
115. Silke, A. (2003). Becoming a Terrorist. V A.Silke (ur.), *Terrorists, Victims and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*, 29–55. Hoboken: Wiley.
116. Simon P. in Gomis B. (2016). *Policy Paper 2: Attack Methodology and Logistics*. London: Chatham House, the Royal Institute of International Affairs

- Dostopno prek https://www.icct.nl/wp-content/uploads/2016/02/201602_CLAT_Policy-Paper-2_v2.pdf
117. Simon, J. D. (2013, 18. april). What makes lone-wolf terrorists so dangerous? *UCLA Today*. Dostopno prek <http://newsroom.ucla.edu/stories/what-makes-lone-wolfe-terrorists-245316>
118. Simons, M. (2002, 9. maj). Dutch Suspect In Slaying Championed Animal Rights. *The New York Times*. Dostopno prek <http://www.nytimes.com/2002/05/09/world/dutch-suspect-in-slaying-championed-animal-rights.html>
119. Siol.net. (2009, 11. julij). *Policija prijela Hrvata, ki naj bi skušal izvesti bombni napad na Pahorja*. Dostopno prek <http://siol.net/novice/crna-kronika/policija-prijela-hrvata-ki-naj-bi-skusal-izvesti-bombni-napad-na-pahorja-342309>
120. Smith, L. (2015, 8. julij). Paris supermarket hostage reveals killer Amedy Coulibaly told him: 'It's nothing personal'. *The Independent*. Dostopno prek <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/paris-supermarket-hostage-reveals-killer-amedy-coulibaly-told-him-its-nothing-personal-10376266.html>
121. Spaaij, R. (2010). The Enigma of Lone Wolf Terrorism: An Assessment. *Studies in Conflict & Terrorism*, 33(9), 854–870. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2010.501426>
122. Spaaij, R. in Hamm, M. S. (2015). Key Issues and Research Agendas in Lone Wolf Terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38(3), 167–178. <http://doi.org/10.1080/1057610X.2014.986979>
123. Speckhard, A. (2013). The Boston Marathon Bombers: the Lethal Cocktail that Turned Troubled Youth to Terrorism. *Perspectives on Terrorism*, 7(3), 64–78. Dostopno prek <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/268>
124. Stewart, S. (2011, 28. julij). Norway: Lessons from a successful lone wolf attacker. Dostopno prek <https://www.stratfor.com/weekly/20110727-norway-lessons-successful-lone-wolf-attacker>
125. Teich, S. (2013). *Trends and Developments in Lone Wolf Terrorism in the Western World: An Analysis of Terrorist Attacks and Attempted Attacks by Islamic Extremists*. Herzliya: The International Institute for Counter-Terrorism. Dostopno prek <https://www.ict.org.il/Article/691/Trends%20and%20Developments%20in%20Lone%20Wolf%20Terrorism%20in%20the%20Western%20World#gsc.tab=0>

126. The 20th Anniversary of Timothy McVeigh's Conviction and the 'Lone Wolf' Myth. (2017, 2. junij). *Sputnik*. Dostopno prek <https://sputniknews.com/military/201706021054255961-lone-wolf-mcveigh-terrorism/>
127. The Netherlands' most notorious killer: Did the time fit the crime?. (2014, 6. maj).. *The Economist*. Dostopno prek <http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2014/05/netherlands-most-notorious-killer>
128. The Soufan Group. (2015, 12. januar). *The New Spectacular Terror Attack*. Dostopno prek <http://www.soufangroup.com/tsg-intelbrief-the-new-spectacular-terror-attack/>
129. Umek, P. in Mertuk, J. (2014). Možnosti napovedovanja množičnih kaznivih dejanj (množičnih umorov, terorističnih napadov). V. B. Flander, I. Areh in M. Modic (ur.), *Quo vadis: Nadzorovanje in kaznovanje v Sloveniji. 15. Slovenski dnevi varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Dostopno prek http://www.fvv.um.si/dv2014/zbornik/Umek_Mertuk.pdf
130. UN Counter-Terrorism Committee Executive Directorate. (2014). *Terrorists Acting Alone Or In Small Cells: A Growing Concern – Report on challenges in their prosecution*. Dostopno prek http://www.un.org/en/sc/ctc/news/2014-03-24_Terrorists_act_alone.html
131. United Nations Office on Drugs and Crime. (2012). *The use of the Internet for terrorist purposes*. Dostopno prek https://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf
132. Van der Heide, L. (2011). *Individual Terrorism: Indicators Of Lone Operators* (magistrsko delo). Dostopno prek <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/209487>
133. Von Behr, I., Reding, A., Edwards, C., in Gribbon, L. (2013). *Radicalisation in the digital era: The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism*. Bruselj: RAND. Dostopno prek http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR400/RR453/RAND_RR453.pdf
134. Vulliamy, E. (2010, 11. april). Oklahoma: the day homegrown terror hit America. *The Guardian*. Dostopno prek <https://www.theguardian.com/world/2010/apr/11/oklahoma-bombing-15-years-on>
135. Washington Post. (1995, 22. september). *Industrial Society and Its Future*. Dostopno prek <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/unabomber/manifesto.text.htm>

136. Washington Post. (b.d.). *16 Bombs, Three Deaths*. Dostopno prek <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/unabomber/bkgrdstories.ted.htm>
137. Watts, C. (2015, 12 januar). *Inspired, Networked & Directed – The Muddled Jihad Of Isis & Al Qaeda Post Hebdo*. Dostopno prek <https://warontherocks.com/2015/01/inspired-networked-directed-the-muddled-jihad-of-isis-al-qaeda-post-hebdo/?singlepage=1>
138. Weimann, G. (2010). 'Terror on Facebook, Twitter, and YouTube', *Brown Journal of World Affairs* 16(2), 45–54. Dostopno prek https://www.brown.edu/initiatives/journal-world-affairs/sites/brown.edu/initiatives.journal-world-affairs/files/private/articles/16.2_Weimann.pdf
139. Weimann, G. (2012). Lone Wolves in Cyberspace. *Journal of Terrorism Research*, 3(2). <http://doi.org/10.15664/jtr.405>
140. Whittaker, D. J. (2002). *Terrorism: Understanding the global threat*. Velika Britanija: Pearson Education Limited.
141. Withnall, A. (2016, 22. maj). ISIS official calls for 'lone wolf' attacks in US and Europe during Ramadan. *The Independent*. Dostopno prek <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-official-calls-for-lone-wolf-attacks-in-us-and-europe-during-ramadan-a7042296.html>
142. Združene države amerike vs. Dzhokhar A. Tsarnaev (obtožnica) – *United states of america vs. Dzhokhar A. Tsarnaev (indictment)*. (2013). 1:13-cr-10200-GAO, 27 junij. Dostopno prek <https://www.justice.gov/usao-ma/file/846601/download>